

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI

1932-1951 YILLARI ARASINDA ORDU HALKEVİNDE YAPILAN

HALKBİLİM ÇALIŞMALARI

167066

747066

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice TOPÇUOĞLU

MART-2004

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI

1932-1951 YILLARI ARASINDA ORDU HALKEVİNDE YAPILAN

HALKBİLİM ÇALIŞMALARI

Hatice TOPÇUOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü’nce

Bilim Uzmanı (Türk Dili ve Edebiyatı)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez’dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25.03.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 16.04.2004

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Ali ÇELİK

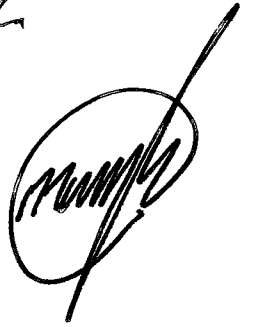
Jüri Üyesi: : Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Jüri Üyesi: : Yrd. Doç. Dr. Bilâl KIRIMLI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Mart - 2004

TRABZON

0. Sunuş

00. nsz

Sosyal ve kültürel alanda yaptıkları birçok çalışmayla bir dönemin en önemli kurumu hâline gelmiş olan halkevleriyle ilgili bugüne kadar yapılan bilimsel araştırmalar yeterli düzeyde değildir ve yapılan çalışmaların çoğu da halkevlerinin tanıtılması şeklinde dir.

Bu çalışmada 1932 yılında kurulmaya başlayan halkevlerinin 1932-1951 yılları arasındaki faaliyetleri ile ilk kurulan halkevlerinden olan Ordu Halkevinin halkbilimi ile ilgili yaptığı çalışmalar incelenmiştir.

Halkevleriyle ilgili araştırmalarda karşılaşılabilecek en önemli güçlük kaynaklara ulaşmada yaşanmaktadır. Halkevlerinin kapatılmasının ardından arşivinin dağıtılmış olması nedeniyle kaynaklar çeşitli yerlerde dağınık olarak bulunmaktadır. Bunu araştırma konumuz olan Ordu Halkevi için de söyleyebiliriz. Araştırmamız esnasında Ordu Halkevinin yayınladığı kitap, dergi ve broşürlerin çoğunun kütüphanelerde değil, dağınık ve eksik olarak kişilerde bulunduğunu gördük. Bu da araştırmamızı zora sokan en büyük etken oldu. Ayrıca halkevlerinin en önemli faaliyetlerinden biri olan dergi çıkarma faaliyetlerinin Ordu Halkevinde 1944-1951 yılları arasında gerçekleştirilmesi nedeniyle çıkarılan dergi sayısı oldukça azdır. Çünkü bu dönem, halkevlerinin kaynaklarının kesildiği ve faaliyetlerinin yavaşladığı döneme rastlamaktadır.

Ordu Halkevinin halkbilim çalışmalarını konu alan bu tez Ordu Halkevi ile ilgili olarak yapılan ilk bilimsel araştırmadır.

Bu alışmada Ordu Halkeviyle ilgili kaynakları temin etmemde yardımcı olan Araştırmacı-Yazar Sıtkı ÇEBİ'ye, bu araştırmayı yapmamı sağlayan ve araştırmanın her safhasında büyük ilgi ve desteğini gördüğüm, engin bilgilerinden, değerli eleştirilerinden faydalandığım Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Ali ÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, Mart 2004

Hatice TOPçUOğLU

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ

00. Önsöz	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet.....	XI
03. Summary.....	XII
04. Kısaltmalar	XIII

GİRİŞ.....	1-3
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE YAPISI.....	4-42
10. Halkevlerinin Kuruluş Nedenleri	4
11. Halkevlerinin Amaçları	10
13. Halkevlerinin İlkeleri ve Görevleri	12
14. CHP ve Halkevleri İlişkisi.....	12
15. Halkevlerinin Kurulması ve Yönetilmesindeki Temel Esaslar	14
16. Halkevleri Şubelerinin Yönetim Kurulları	15
17. Halkevlerinin Faaliyetleri.....	17
18. Halkevlerinin Şubeleri.....	19
180. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	19
181. Güzel Sanatlar Şubesi.....	26
182. Temsil Şubesi	29

183. Spor Şubesi.....	32
184. Sosyal Yardım Şubesi	34
185. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	36
186. Kütüphane ve Yayın Şubesi	38
187. Köycülük Şubesi.....	40
188. Müzecilik ve Sergi Şubesi.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	43-46
------------------------------------	-------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ORDU HALKEVİNİN FAALİYETLERİ	47-59
30. Dil ve Edebiyat Şubesinin Faaliyetleri	47
31. Temsil Şubesinin Faaliyetleri	48
32. Güzel Sanatlar Şubesinin Faaliyetleri.....	52
33. Spor Şubesinin Faaliyetleri.....	53
34. Sosyal Yardım Şubesinin Faaliyetleri	55
35. Kütüphane ve Yayın Şubesinin Faaliyetleri	56
36. Müze ve Sergi Şubesinin Faaliyetleri.....	57
37. Kurslar Şubesinin Faaliyetleri	57
38. Köycülük Şubesinin Faaliyetleri	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ORDU HALKEVİNİN YAPTIĞI HALKBİLİM ÇALIŞMALARI.....	60-192
40. Halk Edebiyatı Çalışmaları	60
400. Manzum Türler.....	60

4000. Ağıtlar.....	60
4001. Türküler.....	63
40010. Düğün Türküleri.....	63
40011. Kına Türküleri.....	64
40012. Diğer Türküler.....	65
4002. Mâniler.....	67
4003. Koşmalar.....	69
40030. Şair Tıflı'nın Koşmaları.....	69
40031. Ordu Diğēr Şairlerinin Koşmaları.....	94
40032. Ünlü Halk Şairlerinin Koşmaları.....	112
4004. Destan.....	116
40040. Yunan Destanı.....	117
401. Mensur Türler.....	119
4010. Efsaneler.....	119
40100. Asarkaya Efsanesi.....	119
4011. Fıkralar.....	121
40110. Geredeli Figânî'nin Fıkraları.....	121
40111. Ordu Şair Tıflı'nın Fıkraları.....	121
40112. Diğer Fıkralar.....	122
402. Manzum-Mensur Karışık Türler.....	123
4020. Atasözleri.....	123
4021. Bilmeceler.....	125
40210. Tabiat ve Tabiat Hâdiseleri ile İlgili Bilmeceler.....	125
40211. İnsan ve Onun Uzuvarı ile İlgili Bilmeceler.....	126
40212. Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler.....	127
40213. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler.....	128
40214. Eşyalarla, Araç-Gereçler ile İlgili Bilmeceler.....	129
40215. Diğer Bilmeceler.....	132

41. Halk Hayatı.....	132
410. Doğum	132
4100. Doğum Öncesi.....	132
41000. Gebe Kalmak İçin Başvurulan Yollar.....	132
41001. Gebe Kalmamak İçin Başvurulan Yollar.....	133
41002. Cinsiyet Tayini İçin Yapılanlar.....	133
4101. Doğum Esnası.....	134
41010. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılanlar	134
41011. Doğumda Çömlek Vaziyeti ve İpe Asılma.....	135
4102. Doğum Sonrası	135
41020. Çocuğun Kulağına Ezan Okuma	135
41021. Ad Verme	136
41022. Yemek Daveti.....	137
41023. Çocuk Hamamı ve Beşik Düğünü.....	137
41024. Daima Kız Doğuranların Yaptığı Uygulamalar	137
4103. Doğumla İlgili İnanmalar ve Uygulamalar	138
41030. Anne ile İlgili İnanmalar ve Uygulamalar.....	138
410300. Loğusanın Sütü Gelmezse Yapılanlar	138
410301. İki Loğusanın Karşılaşmalarında Yapılanlar.....	138
410302. Ölen Çocukların Ardından Yapılanlar	138
41031. Çocukla İlgili İnanmalar ve Uygulamalar	139
410310. Al Basması, Al Karısı.....	139
410311. Kırklama.....	140
410312. Bebeği Cin Değiştirmesi Hâlinde Yapılanlar.....	140
410313. Nazara Karşı Yapılanlar	140
410314. Çocuk Gelişmezse Yapılanlar	142
410315. Konuşmayan Bebek İçin Yapılanlar.....	142
410316. Yürümeyen Çocuk İçin Yapılanlar.....	142

410317. Çocuğun Sancısının Olması Hâlinde Yapılanlar	143
410318. Çocuğu Yaşamayanların Yaptıkları Uygulamalar	143
410319. Diş Bulguru veya Diş Hediği Merasimi, Tırnak Kesme	144
410320. Dişli Doğan ve Annenin Karnında Ağlayan Çocuklar .	145
411. Sünnet Düğünü	145
412. Evlenme	145
4120. Kız İsteme	145
4121. Kız Kaçırma-Kaçma	146
4122. Düğün Zamanı ve Düğüne Davet	149
4123. Düğün ve Kına	149
413. Oyunlar	154
4130. Çocuk Oyunları	154
41300. Topluca Oynanan Oyunlar	156
413000. Aba Topu	156
413001. Aç Kapıyı Bezirgân Başı	157
413002. Altın Beşik	157
413003. Avukat Oyunu	157
413004. Başkan Bulma	158
413005. Birdirbir (Üstten Atlama)	158
413006. Bop (Bızz) Oyunu	159
413007. Çevirme	159
413008. Çotra	159
413009. El El Üstünde Kimin Eli?	160
4130010. Eş Yetiş	160
4130011. Hacıya mı, Hocaya mı?	160
4130012. Halıcılık	160
4130013. Hece Oyunu	161
4130014. Höme	161

4130015. İp Atlama.....	162
4130016. İstop.....	162
4130017. Kırlangıç.....	163
4130018. Kızıştı	163
4130019. Körebe	164
4130020. Köşe Kapmaca.....	165
4130021. Kurt-Koyun	165
4130022. Mile (Fındık, Boncuk, Miras).....	166
4130023. Oda İçi	166
4130024. Ok-Yay Oyunu	167
4130025. Pıt.....	167
4130026. Seksek.....	167
4130027. Seke Seke Ben Geldim	168
4130028. Sinnenmece	168
4130029. Süt Pişti mi?.....	169
4130030. Tavşan Kaç	170
4130031. Tokmak (Sivsiv).....	170
4130032. Tura (Naip-Kadı, Çavuş-Kibrit).....	171
4130033. Yağ Satarım Bal Satarım	171
4130034. Yakup Oğlum	171
4130035. Yuvarlamaca.....	172
4130036. Yüzük Oyunu	172
41301. Karşılıklı İki Grup Hâlinde Oynanan Oyunlar	173
413010. Açıl	173
413011. Ara Kesmece.....	173
413012. Çelik.....	174
413013. Daire Topu.....	175
413014. Duvar Topu.....	175

413015. Esir Almaca	176
413016. Eşekçi Dayı.....	176
413017. Eşim Eşim Seni Kimler Sürüyor?.....	177
413018. Eşkuya	177
413019. Kavun-Karpuz.....	177
4130110. Kırmızı-Beyaz.....	178
4130111. Saçayağı Kızdı.....	178
4130112. Top İleri.....	179
4130113. Top Kapma.....	179
4130114. Uzun Eşek (Eşeğim Kırı Ya).....	179
4130115. Üşüdüm Ya.....	180
414. Halk Hekimliği.....	181
4140. İnsanlarda Görülen Hastalıklar ve Bunlarla İlgili Tedavi Yolları.....	181
41400. Bacak ve Kol Ağrısı	181
41401. Baş Ağrısı	181
41402. Cuhar (Hava Çalma)	181
41403. Çalıklık.....	182
41404. Dalak	182
41405. Diş Ağrısı	182
41406. Gügülce (Boğmaca)	183
41407. Göğüs Tutukluğu	183
41408. Göz Ağrısı	183
41409. Hoşuruk veya Ufiye-Rufiye Tedavisi	184
414010. İshal.....	184
414011. Kabakulak	185
414012. Kızamık.....	185
414013. Kuduz.....	185
414014. Kulak Ağrısı.....	185

414015. Kuşpalazı.....	186
414016. Sancılar	186
414017. Siğil.....	186
414018. Sulu Sakat (Çıban).....	187
414019. Temre	187
414020. Uyuz	187
415. Halk Tiyatrosu.....	188
4150. Hatip Oyunu	188
4151. Hoca Oyunu	190
4152. Kalaycı Oyunu	191

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ORDU HALKEVİNİN YAPTIĞI DİĞER ÇALIŞMALAR.....	193-215
50. Dilbilim Çalışmaları.....	193
501. Fonetik Bakımdan Ordu Ağzı	193
502. Ordu Ağzında Fiil Çekimleri.....	201
503. Ordu Ağzında Yaşayan Sözcükler	202
51. Edebiyatla İlgili Diğer Çalışmalar.....	204
6. SONUÇ	216-217
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	218-221
İNDEKS	222-225
EKLER.....	226-238
ÖZGEÇMİŞ.....	239

02. Özet

Bu çalışmada İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Kemalist ideolojiyi ve buna bağlı olarak parti prensiplerini yaymak ve inkılâpları halka benimsetmek amacıyla kurulan halkevlerinin 1932-1951 yılları arasında yapmış olduğu etkinlikler ve Ordu Halkevinin halkbilimine katkıları incelenmiştir.

Halkevlerinin yaptığı halkbilim çalışmaları millî kültür bilincinin yeniden canlandırılması açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle, Batı kültürünün yoğun baskısıyla karşı karşıya kalan millî kıymetlerimiz olan âdet ve geleneklerimiz; inançlarımız, halk edebiyatı ürünlerimiz (masallar, türküler, efsaneler, fıkralar, mâniler, bilmeceler, atasözlerimiz...) kısacası maddî ve manevî kültür varlıklarımız araştırılmaya, tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın birinci bölümünde halkevlerinin kuruluşu hakkında bilgi verilmiştir. Burada halk eğitiminin niçin gerekli olduğu, Türk Ocaklarının bu konudaki çalışmaları ve bunların yerini alan halkevlerinin kurulmasında kimlerin öncülük ettiği ve ne tür çalışmalar yapıldığı açıklanarak, halkevlerinin amaçları, ilkeleri, parti ile bağları, kuruluş esasları ve 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren dokuz şubesinin çalışmaları anlatılmıştır. İkinci bölümde halkevlerinin kapatılma nedenleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Ordu Halkevinin çıkardığı dergilerden yararlanılarak bu halkevinin faaliyetleri anlatılmış, dördüncü bölümde ise araştırmanın asıl amacı olan Ordu Halkevinin 1932-1951 yılları arasında halkbilimi açısından yaptığı çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalar içerisinde yöresel halk şairlerinin şiirlerine, türkülere, ağıtlara, mânilere, bilmecelere, atasözlerine, fıkralara ve efsanelere; ayrıca gelenek, görenek ve inanmalarla ilgili yapılan derleme çalışmalarına yer verilmiştir. Son bölümde ise Ordu Halkevinin yaptığı dilbilim çalışmalarıyla diğer edebî çalışmalar ele alınmıştır.

03. Summary

This study reviews the activities of community homes between 1932-1951 and contributions of Ordu Community Home to folklore, which were first established in Turkish Republic after the victory in Independence War and aimed at diffusing the Kemalist ideology and principles of the party, accordingly and causing the society to internalize the reforms.

The folkloric efforts of community homes are crucial to revitalization of awareness for national culture. For this reason, our traditions and customs, beliefs, folk literature studies (such as turkus (folk songs), tales, legends, anecdotes, mânis, Turkish quatrains, proverbs, etc.) tangible and intangible cultural assets in brief, which are now face to face with the intense pressure of western culture, are identified.

The first section of the study provides information on establishment of community homes. This section reveals the necessity of community homes, the studies of Turkish Organizations and pioneers of community homes who spent efforts conducive to establishment of community homes and types of such efforts. Also, purposes, principles of community homes, their relation to the party, principles of establishment and works carried out by nine branches between 1932-1951 were outlined. The second section touches upon reasons for closure of community homes. The third section reviews activities of Ordu Community Home with the help of the magazines published by Ordu Community Home. The following section reviews the folkloric contribution Ordu Community Home between 1932-1951, which is the primary goal of the study. These studies include poems of regional folk poets, turkus, requiems, mânis, riddles, proverbs, anecdotes and legends as well as compilations related to traditions, customs and beliefs. The last section discusses the linguistic studies and other literary studies made by Ordu Community Home.

04. Kısaltmalar

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.t.	: adı geçen tez
C.	: cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
S.	: sayı
s.	: sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzerleri
vs.	: ve saire

GİRİŞ

Türk toplumsal yaşamını demokratikleştirici girişimleri halk yığınlarına özellikle yetişkinlere ulaştırmak ve benimsetmek amacıyla yurdun her yanında kurulan halkevleri halk değerlerinin ortaya çıkarılmasına, ortak duygu ve zevk yaratılmasına, pozitif bilimlerin yaygınlaştırılmasına, çağdaş düşünceler üzerine kurulmuş yeni bir yaşam biçiminin örgütlenmesine çalışmış ve kısa zamanda adından söz ettiren önemli başarılar elde etmiştir.¹

Türkiye’de kurulan diğer halkevleri gibi 1932 yılında kurulan Ordu Halkevi de halk için yararlı çalışmalar yapmıştır. Bizim araştırmamızın asıl amacı ise Ordu Halkevinin halkbilim açısından yaptığı çalışmalardır. Ancak diğer halkevleri gibi Ordu Halkevi de Demokrat Partinin büyük bir üstünlükle iktidara gelmesinin ardından CHP’nin bir yan kuruluşu olması gerekçesiyle çıkarılan özel bir yasayla Ağustos 1951’de kapatılmış ve kapatılırken de belgelerinin çoğunun tahrip edilmesi bu konuyla ilgili bilgilerin bulunmasını güçleştirmiştir.

Ordu Halkevinin çıkarmış olduğu yirmi üç sayıdan oluşan Ordu ve Yeşilordu dergilerinde araştırmamızın asıl amacı olan halkbilimiyle ilgili çalışmalara fazla yer verilmemiş olması konuyla ilgili yeterli malzemeyi bulmamızı da zora sokmuştur. Ordu Halkevi 1932-1951 yılları arasında dört kitap yayınlamış, ancak bu kitapların da sadece bir tanesinde halkbilimiyle ilgili yapılan derleme çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; yeni kurulun Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde halkevlerine niçin gereksinim duyulduğu, halkevlerinin amaçları, yapısı, hangi ilkeler doğrultusunda çalıştığı, görevleri, CHP ile ilişkisi ve faaliyetleri üzerinde duruldu. İkinci bölümde; halkevlerinin kapatılma nedenleri kısaca anlatıldı. Üçüncü bölümde ise Ordu Halkevinin şubelerinde

---

¹ Nuray Bayraktar, Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler, Birinci Basım, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1999, s.16.

yürütülen çalışmalar üzerinde duruldu. Dördüncü bölümde; Ordu Halkevinde yürütülen halkbilim çalışmaları **Halk Edebiyatı** ve **Halk Hayatı** başlıkları altında toplandı. Halk edebiyatı ile ilgili çalışmalar **Manzum Türler**, **Mensur Türler**, **Manzum-Mensur Karışık Türler** başlıkları altında bölümlere ayrılarak verildi. Manzum türler başlığı altında **ağıtlara, türkülere, mânilere, koşmalara** ve **destanlara** yer verildi.

Manzum Türler bölümünde Yeşilordu dergisinde rastladığımız iki ağıt dergideki yayım sırasına göre, türküler ise konularına göre, **Düğün Türküleri**, **Kına Türküleri** ve **Diğer Türküler** şeklinde tasnif edildi. Tespit edilen 60 koşmadan Ordulu şair Tıflı'ya ait olanlar, şairin bütün şiirlerinin toplandığı "Ordulu Şair Tıflı" adlı kitaptan elde edildi. Kaynaklarımızdaki diğer koşmalar, yöresel bazı genç şairlerle Âşık Ömer, Dertli, Tokatlı Nuri gibi bilinen halk şairlerine aittir. Bu koşmalar **Ordulu Şair Tıflı'nın Koşmaları**, **Ordulu Diğer Şairlerin Koşmaları** ve **Ünlü Halk Şairlerinin Koşmaları** başlıkları altında toplandı. Koşmalardan sonra Türk'ün yüceliğini, Türk komutanların eşsiz cesaret ve fedakârlığını öven bir destana yer verildi.

Mensur Türler bölümünde Yeşilordu ve Ordu dergilerinden elde ettiğimiz bir efsane ve beş fıkraya yer verildi. Çalışmada yer alan fıkralardan iki tanesi Geredeli Figânî'ye, iki tanesi de şair Tıflı'ya aittir. Bunlar kaynaklardaki yayım sıralarına göre tasnif edildi.

Manzum-Mensur Karışık Türler bölümünde atasözleri ve bilmecelere yer verildi. Atasözleri bölümünde Türkçe öğretmeni Sıtkı Can tarafından derlenen, çocuklarla ilgili 42 atasözü, ilk harfler dikkate alınarak alfabetik sıraya göre tasnif edildi. Bilmeceler kısmında ise yine Sıtkı Can tarafından derlenen 48 bilmece, önce Şükrü Elçin'in bilmece tasnifi esas alınarak konularına göre altı bölüme ayrıldı: "1. **Tabiat ve Tabiat Hadiseleri ile İlgili Bilmeceler**, 2. **İnsan ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler**, 3. **Bitkiler ve Onların Mahsulleriyle İlgili Bilmeceler**, 4. **Hayvanlar ve Onların Mahsulleriyle İlgili Bilmeceler**, 5. **Eşyalarla İlgili Bilmeceler**, 6. **Diğer Bilmeceler**." Sonra her bölümdeki bilmeceler cevaplarının ilk harfleri dikkate alınarak alfabetik sıraya göre tasnif edildiler.

Çalışmamın **Halk Hayatı** bölümünde "doğum, evlenme, oyunlar, halk hekimliği ve halk tiyatrosu"na yer verildi. Bunlardan doğum, oyunlar ve halk hekimliğine ait malzemeler Sıtkı Can'ın Ordu il merkezi ve merkez köyleriyle Perşembe, Gökçöy,

Mesudiye ilçe ve bucaklarında iki yıl boyunca yaşlı kadın ve erkeklerden faydalanarak yaptığı derleme çalışmaları sonucunda hazırladığı “Çocuk ve İlgili İnanmalar” adlı kitabından; evlenme ve halk tiyatrosuyla ilgili malzemeler ise Ordu ve Yeşilordu dergilerinden alındı.

Beşinci bölümde **Ordu Halkevinin Yaptığı Diğer Çalışmalar** başlığı altında ilk olarak kültürün en önemli öğelerinden biri olan ve geçmişte üretilen kültürel değerlerle bağlantı kurmamızda en etkili araç olan dil ile ilgili çalışmalarla edebiyat alanında yapılan diğer çalışmalara kısaca değinildi.

Çalışmadan yararlanmayı kolaylaştırmak amacıyla özel isimlerden oluşan bir indeks hazırlandı. Ekler bölümde ise halkevlerinin çalışmalarıyla ilgili bazı fotoğraflara yer verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE YAPISI

10. Halkevlerinin Kuruluş Nedenleri

Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyen Birinci Dünya Savaşı sonucunda bu imparatorluk yenik kabul edilmiş ve Anadolu, İtilâf Devletleri tarafından paylaşılmıştı. Bundan sonra 1919-1922 yılları arasında Anadolu'da sürdürülen bağımsızlık savaşı başarıyla sonuçlanmış ve hızlı bir örgütlenmeye gidilerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştu.² Saltanattan cumhuriyete giden yolda yapılması gereken önemli işler vardı. İmparatorluğun son yıllarında uykuya yatan halkı yeniden ayağa kaldırarak yeni çağdaş düzen için seferber etmek gerekliydi. Devletin başındaki kadro ne yaptığını ve ne yapması gerektiğini biliyordu; ama halk yapılanları anlamakta zorluk çekiyordu.³ Bunun en önde gelen nedeni de ülkemizde halk eğitiminin yetersiz olmasıydı.⁴ Çünkü devrimler ancak halkın eğitilmesiyle anlaşılabilir ve karşı çıkışlar engellenebilirdi. Bu yüzden Atatürk ve arkadaşları, eğitimi başarıya ulaşmanın en etkili aracı olarak görmüşler ve halkı yıllardır süren bu uykudan uyandırmak için her şeyi yapmışlardır.

Eğitilmiş halk denilince akla ilk olarak halkın okuma-yazma bilip bilmemesi gelir. Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın yaklaşık %90'ı okuma-yazma bilmemektedir.⁵ Toplum cumhuriyet rejimine inandırmak ve güvenini kazanmak için halk eğitimine ilk önce nüfusun %80'inin bulunduğu kırsal köylerden başlamak gerekliydi. Okul çağına gelen çocuklar doğal olarak okula gidip okuma-yazmayı, cumhuriyet rejimini, devrimleri

---

² Erol Turgut, Halkevleri ve Halk Eğitimi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1998, s.10-11.

³ Anıl Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitap Kulübü Yayınları, 2000, İstanbul, s.75.

⁴ Çeçen, a.g.e., s.81.

⁵ Turgut, a.g.t., s.10-11.

bunların yanında yurttaşlık bilgisi, sağlık bilgisi gibi gerekli bilgileri öğrenebilecekti.⁶ Bu nedenle yalnızca okul çağındakilere değil, örgün eğitim çağını geçirenlere de ulaşarak okullaşması yoluna gidilmeliydi.⁷

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış döneminde gelişen Türkçülük akımı ve onun öncüsü Ziya Gökalp'ın denetiminde gelişen, Türk Ocakları, Cumhuriyet Türkiye'sinde halk eğitimi çalışmalarının öncüsüydü.⁸

Türk Ocaklarının kurulduğu 1911 yılı, Osmanlı İmparatorluğunu yıkılmaktan kurtarmak amacıyla farklı fikirlerin düşünüldüğü bir dönemdir. Tanzimat Fermanı'nın açıklanmasıyla ortaya çıkan Osmanlıcılık, Batıcılık ve Türkçülük ideolojileri bu arayışın sonucudur. Türk Ocaklarının temelinde Türkçülük ideolojisi yatmaktadır. Bu ocakların amacı 1912'de yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi'nin 2. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“2. Madde. Cemiyetin maksadı, akvâm-ı İslâmiyenin temel direği olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.”⁹

Türkçülük hareketleri sırasında kurulan ve milliyetçiliğe bağlı olan bu kültür derneği 1918'de kapatılmasına rağmen cumhuriyetin ilânıyla Atatürk'ün isteği üzerine 1923'te yeniden kurulmuştur. Ocağın üyelerinin büyük bir bölümünü Atatürk'ün arkadaşları, mebuslar, yazarlar ve öğretmenler oluşturmaktaydı.¹⁰

Atatürk, cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocaklarına çok önem veriyordu. Atatürk'ün 20. 03. 1923 tarihinde Konya Türk Ocağında yaptığı aşağıdaki konuşmasında bu çok açık bir şekilde görülmektedir:

“Bir ulusun namuslu bir varlık, saygıya değer bir yeri olması için o ulusun yalnız bilgin ve teknikçi olması yeterli değildir. Her bilimin, her şeyin üzerinde bir özgünlüğü olması gerekir. O da o ulusun belirli ve olumlu bir yapıya sahip olmasıdır. Böyle bir öz yapısı

⁶ Turgut, a.g.t., s.6.

⁷ Turgut, a.g.t., s.10-11.

⁸ Adem Kara, Türkiye'de Halkevleri, 1. Baskı, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1999, s.23.

⁹ Turgut, a.g.t., s.11.

¹⁰ Kara, a.g.e., s.24.

olmayan bireyler ve böyle bireylerden birleşmiş uluslar hiçbir zaman gerçek devlet kuramazlar. Böyle uluslar birer fesat ocağı olurlar. Benim bildiğime göre ülkemizde çok yıllardan beri açılmış ve bugün de kutsal ateşlerle yanan ve alevi ona her bağlı bulunan yürek ve vicdanı aydınlatan Türk Ocaklarının temel amacı ulusa böyle olumlu bir öz yapı kazandırmaktır. Türk Ocakları ulusun kültürü üzerinde önemli etkiler yapmalıdır. Aslında bunu yapıyorlar ve daha da yapacaklardır. Biz ulusçuluk düşüncelerini uygulamakta çok gecikmiş ve gevşeklik göstermiş bir ulusuz. Bunun sakıncalarını çok çalışarak gidermeye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, ulusçuluk kuramını, ülküsünü çözülmeye götüren kuramların dünya üzerinde uygulama alanı bulunamamıştır. Çünkü tarih olanlar ve olaylar ve gözlemler hep ulusçuluğun egemen olduğunu göstermiştir ve ulusçuluk ilkesine karşı olanlar büyük ölçüde edimli deneylere karşın yine ulusçuluk duygusunun öldürülemediği ve yine güçlü olarak yaşadığı görülmektedir. Bizim ulusumuz, ulusçuluğundan aymazlığın çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu içindeki çeşitli uluslar hep ulusal inançlara sarılarak, ulusçuluk ülküsünün gücüyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık... Anladık ki, suçumuz kendimizi unutmamızmış.”¹¹

Türk Ocakları, ulusal ruhun pekiştirilmesi, tutuşturulması ve batmakta olan imparatorluk gemisinin kurtarılmasını sağlamanın yanında, imparatorluğun temel ögesi olan Türklerin eski kültürüne, İslâm öncesi varlığına ve diline kadar uzanan ilk bilimsel faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Türklük bilincinin uyanması, ulus gerçeğinin kafalarda ve gönüllerde yerleşmesi gibi önemli işler de Türk Ocaklarının hazırladığı ortamda gelişmiştir.¹²

Ancak halkevlerinin açılışına kadar faaliyetlerine devam eden Türk Ocaklarının Pantürkizm ve Panislâmizm ideolojileri Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik anlayışıyla uyuşmuyordu. Bu yüzden Türk Ocakları, bütün Türkleri kapsayan milliyetçilik ideolojisinde bir değişiklik yapmış ve cumhuriyetin ilkelerine uygun olarak faaliyetlerini Türkiye siyasî hudutlarıyla sınırlamıştır.¹³ 1927'de Türk Ocakları yaptıkları 4. kurultayda bu değişikliği şu şekilde belirtmiştir:

¹¹ Çeçen, a.g.e., 83-84.

¹² Kara, a.g.e., s.24.

¹³ Bayraktar, a.g.e., s.26.

“Türk Ocağının maksadı, millî şuurun kuvvetlendirilmesine, medenî ve sınıî tekâmülün teminine ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocaklarının hâlen işgal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhilindedir.”¹⁴

Bu değişikliğe rağmen nizamnamelerine uymamaları, bu maddenin kâğıt üzerinde kalarak uygulamaya geçmemesi ve Türkiye sınırlarını aşan milliyetçilik ideolojisi Türk Ocaklarının kapatılma nedeni olarak gösterilir.¹⁵

Türk Ocaklarının yukarıda belirtilen kapatılış nedenine karşıt olarak ileri sürülen bir başka görüş de Türk Ocaklarının siyasete karışmasıdır. Türk Ocakları tüzüğünün 3. maddesinde “Ocağın siyasetle uğraşmaması ve hiçbir ocaklının siyasi örgütlere alet olmaması” hükmü bulunmasına rağmen SCF’yi destekleyerek illerdeki Türk Ocakları mensuplarının, büyük bir çoğunluğunun partiye geçmesi, bu nedenle de Türk Ocaklarının siyasi bir kimlik olarak CHF’nin ve Atatürk’ün devrimlerinin önüne çıkabileceği endişesi vardır ve 1932’de kapatılır.¹⁶

Türk Ocaklarının halk eğitim programı köycülük, sosyal yardım, okuma-yazma, müzik, spor faaliyetlerine dayanmaktaydı. Ayrıca okul yapılması, halkın parasız muayene edilmesi, ücretsiz ilâç dağıtılması, el sanatlarının öğretilmesi de ocakların faaliyetleri arasındadır.¹⁷ 19 yıl boyunca bütün bu önemli faaliyetleri yapan Türk Ocakları halkevlerinin kuruluşunda etkili olmuştur.¹⁸ Halkevlerinin örgütlenişi sırasında Türk Ocaklarından yararlandığı halkevi kurucuları tarafından da belirtilmiştir. Bundan dolayı bu iki kurumun çalışmaları arasında önemli benzerlikler vardır.

10 Ocak 1929’da Millî Eğitimin denetimi altında kurulan “Millet Mektepleri” ise¹⁹ başlangıçta halka yalnız okuma-yazma öğretmeyi amaçlayan bir örgüttü. Daha sonra zorunlu ve gerekli halk eğitimini amaçlayarak, millete sosyal hayat, yeni yönetim biçimi, iş hayatında ve aile hayatında diğer insanlarla ilişkilerle ilgili pratik ve teorik bilgiler kazandırmıştır. Ancak cumhuriyet rejiminin ve demokrasinin yerleşebilmesi için millet

¹⁴ Turgut, a.g.t., s.12.

¹⁵ Neşe Yeşilkaya, Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.66.

¹⁶ Reşat Saraoğlu, Toplumsal Değişimin Bir Aracı Olarak Halkevleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.27.

¹⁷ Bayraktar a.g.e., s.26.

¹⁸ Turgut, a.g.t., s.14.

¹⁹ Kara, a.g.e., s.20.

mekteplerinin de ulaşmış olduğu yurttaş sayısı yetersiz kalmış ve dolayısıyla daha kapsamlı bir çalışmaya gereksinim duyulmuştur. Okulların geniş ölçüde kullanılmasının yanı sıra örgün eğitimden başka yöntemlerden de yararlanılmalıydı. Millet mektepleri bu gerekçeyle kurulmuşsa da yeterli olamamıştır.²⁰

Mustafa Kemal yaptığı yurt gezilerinde de devrimlerin halk kitlelerince yeteri kadar anlaşılmadığını görmüştür. Halkın “Mademki Atatürk yapıyor, cumhuriyet işidir, öyleyse hayırlıdır.” şeklinde pasif bir rızayla kalmaması, bunların halkın ruhuna sindirebilmesi için yeni bir şeyler yapılmalıydı.²¹ İşte bu noktada yeni bir halk eğitimi girişimi ve yeni bir örgütlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştı.²² Bu amaçla cumhuriyet yönetimi bazı gençleri ve görevlileri Avrupa ülkelerine göndererek buralardaki halk eğitimi çalışmalarını inceletiyordu. Demokratik ülkelerin demokrasiyi yaymak için yaptıkları halk eğitim çalışmaları Türkiye için de örnek oluşturmuş, Selim Sırrı Tarcan İsveç’e, Vildan Aşir Savaşır da Çekoslovakya’ya inceleme yapmak üzere gönderilmiştir.

Cumhuriyet yönetiminin Avrupa’ya eğitime gönderdiği gençlerden Vildan Aşir Savaşır’ın, bütün Avrupa ülkelerini gezip inceledikten sonra halk eğitimi üzerine yaptığı çalışmalarda, Çekoslovakya’da başarılı bir örnek olan Sokollar dikkatini çekmişti. Yıl boyunca düzenli bir kitle çalışmaları yapan Sokollar, ayrıca yılın belirli dönemlerinde şenlikler düzenleyerek bütün Çekoslovakya’da ulusal bayram atmosferi yaratıyordu. Çekler ile Slovakların bir araya gelerek ulusal bir devlet kurmalarında, düşüncesi ile çok etkin olan filozof Jean Huss’un idealleri doğrultusunda örgütlenen Sokollar, kısa zamanda halkın bir araya geldiği ve kaynaştığı ulusal kültür merkezleri düzeyine geldiler.

Vildan Aşir Savaşır, 1931 yılının sonlarına doğru bir gün Türk Ocağı binasında verdiği bir konferansta Avrupa ülkelerindeki halk eğitimi çalışmaları ile beraber Çekoslovakya’daki Sokolların uygulamasını anlatmıştır. Daha sonra ise Ankara Radyosunda bu konferansı yinelemiştir. Vildan Aşir’in radyoda Sokolları anlatması ve onların başarılarından söz etmesi, ülkede bir tartışma ortamı yaratmış ve örgütlenme arayışına yeni bir boyut kazandırmıştır.

²⁰ Turgut, a.g.t., s.19.

²¹ Behçet Kemal Çağlar, 1935 Halkevleri, Ankara, 1936, s.3.

²² Turgut, a.g.t., s.19.

Birçok aydın ve eğitimciler aralarında toplanarak bu konuda neler yapabileceklerini görüşmeye başladılar. Bu toplantıların sonucunda dönemin Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip resmî bir mektupla bu konuda düşününen ve çalışan aydınları Türk Ocağı binasında toplantıya çağırır. Bu toplantıya; Reşit Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Ziya Cevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyr Koşay, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar, Vildan Aşır Savaşır katılmıştır. Toplantıyı Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip büyük bir heyecanla açmış ve Mustafa Kemal'in halkevlerinin kuruluşu ile ilgili talimatlarını bu kurula anlatmıştır. Halkevlerinin hazırlıklarına hemen başlanacağını, bu heyetin görevinin de bu olduğunu söylemiştir. CHF Genel Sekreteri Recep Peker ise yaptığı konuşmasında bu kuruluşların halka açık olacağını ve gençleri Türkiye Cumhuriyeti'ne yaraşır bir şekilde yetiştireceğini belirtmiştir. Bu ekibin toplantıları daha sonraları devam etmiş ve yeni kurulacak olan halkevlerinin yapısı, amaçları ile halka mal edilmeleri gibi konular geniş boyutlarda tartışılmıştır. Toplantılar sonucunda Ziya Cevher Etili'nin başkanlığında Şevket Süreyya Aydemir, Sadi Irmak, Tahsin Banguoğlu, Hamit Zübeyr Koşay, Hüseyin Namık Orkun, Kerim Ömer Çağlar, Namık Katoğlu, ve Vildan Aşır Savaşır bu halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. 10-18 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Fırkasının üçüncü büyük kongresi halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir. 1932 yılının başında artık hazırlıklar son aşamaya gelmiş ve her şey açılışa kalmıştır.²³

Türk Ocaklarının 1931 yılında kapatılmasının ardından ortaya çıkan boşluğu doldurmak, halkın ve gençliğin örgütlenmesini sağlayarak bir kültür devrimi gerçekleştirmek ve güçlü, modern bir Türk ulusu meydana getirmek amacıyla kurulan halkevleri, resmî olarak kendisine gösterilen hedefler doğrultusunda CHP'nin yan kuruluşu olarak 19 Şubat 1932'de kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Eski Türk Ocağı binası yeni halkevlerinin genel merkezi olmuştur.

Ankara Halkevi ile birlikte 19 Şubat 1932'de Türkiye'de 13 halkevi şubesi daha açılmıştır. Bu halkevleri Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana Halkevleridir. On dört halkevinin açılışı

²³ Çeçen, a.g.e., s.93-95.

törenleri de oldukça coşkulu ve kalabalık halk katılımı ile gerçekleşmiştir.²⁴ Halkevinin açıldığı her yerde bir parti ve devlet yetkilisi açılış törenine katılmak üzere hazır bulunmuştur. Üye kayıtları açılış törenlerinden sonra daha hızlandırılmıştır. Parti, yeni halkevleri açabilmek için kendisinin ve devletin her türlü imkânını âdeta seferber etmiştir. Bu amaçla 1 Mart 1932’de tüm teşkilâtlarına bir genelge yollamıştır. Genelge, teşkilâtlara kendi idarî sorumlulukları altında bulunan bölgelerde ısrarla halkevleri açmalarını empoze ediyordu.²⁵

14 ilde açılan halkevleri, 1933 yılında 55’e ulaştı. 1935’te 103, 1938’de 210, 1939’da 373, 1940’da 378, 1945’te 438, 1946’da 455 halkevi bulunuyordu. Halkevi açılmayan küçük yerleşim birimlerinde ise halk odaları açıldı. 1950’de yurt çapında 63 ilde ve kimi ilçelerde çoğunun binası kendisinin olan 478 halkevi ve 4332 halk odası vardı.²⁶

11. Halkevlerinin Amaçları

Yüzyıllar boyunca vatani için her şeyini veren Türk milletinin sağlam bir vatandaşlık ve kardeşlik duygusuyla birbirine bağlanması gerekiyordu. Ancak bununla da yetinmeyip çağın gelişmiş ülkeleri gibi ilerleyerek çağa ayak uydurmalıydı. Atatürk’ün de dediği gibi “Birlik olmalı, dirlik kurmalı ve ileri atılmalıydı.” Büyük önder Atatürk’ün düşüncesinde yaşayan yeni hayat buydu. Atatürk bunu gerçekleştirmek için tek sihirli anahtarın halkın gücünde olduğuna inanmış. Bu nedenle de halkın eğitilmesi ve yetiştirilmesi için halkevlerini kurduğunu belirtmiştir.²⁷ Buradaki ana ilke ise, kendi öz değerlerimizden uzaklaşmadan çağdaş düşünüş ve fikirleri halka anlatarak onları yeni kavramlarla tanıştırmaktır.

Çağımızın değerlerini ve değer yargılarını halkımıza götürüp, ona bu prensipleri benimsetme amacı güden halkevleri memleketin ekonomik ve kültürel yaşayışını tarla ekmekten büyük bir fabrikayı işletmeye kadar bütün işlerde iyi hazırlanmış özel bir bilgiye

²⁴ Turgut, a.g.t., s.24.

²⁵ Sefa Şimşek, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951), 1. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.60-61.

²⁶ Kara, a.g.e., s.41.

Şimşek, a.g.e., s.61.

²⁷ Kadri Kaplan, “Halkevlerinin Doğuş Bilinci ve Tarihsel Görevi”, Atatürk ve Halkevleri, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.51.

ihtiyaç olduğuna halkı inandırmalıydı. Bunun için de okuma hevesini artırma halkevlerinde gerçekleştirilen önemli işlerden biriydi.²⁸

Halkevleri Türk toplumunda saltanat devirlerinden kalan ırk, mezhep ve değer üstünlüklerinin yol açtığı ayrılıkları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

CHF Genel Sekreteri, Kütahya Milletvekili Recep Peker, Ankara Halkevinin açılış töreninde halkevlerinin amacını, şu sözlerle açıklamıştır:

“Arkadaşlar, biz halkevlerinin samimî ve bütün Türk vatandaşlarını müsavî şerek mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamaya ve itinalı, bir kültür çalışması içinde millî birliğe yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz.

Bu sırada milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lâzımdır.

Cumhuriyet Halk Fırkasının halkevleriyle takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirini anlayan, ideale bağlı bir halk kütlesi hâlinde teşkilâtlandırmaktır.

Bu asır milletleri yalnız siyasî teşkilât, yalnız ordu teşkilâtı, yalnız iktisat teşkilâtı ile yani yalnız maddî kuvvetlerle bünyeleşmiyor, kemiklenemiyor. Siyaset sahasında kendi esas programını tatbik etmekle beraber, ayrıca bu siyasî hayata girmiş ve girmemiş vatandaşları bir halk terbiyesiyle istikbale hazırlamak için CHF halkevlerini tesis ediyor.”²⁹

İsmet İnönü de halkevlerinin amacını, “Halkevleri, Türk cemiyetini yükseltmek, inceltmek, moralini artırmak, verimini çoğaltmak için açılmıştır .” şeklinde ifade etmiştir.³⁰

Halkevlerinde ilk görevi alarak çalışan Dr. Reşit Galip ise heyecanlı bir söylevinde halkevlerinin amacının millet olarak medeniyet yolunda bir zamandan beri kaybettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda kazanarak, medeniyet safında hak ettiğimiz mertebeye yani ileriye varmak olduğunu belirtmiştir.³¹

²⁸ Kara, a.g.e., s.41.

²⁹ Hasan Tahsin Benli, “Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı”, *Mülkiye*, C.XXV, S.227, (Mart-Nisan 2001), s.225.

³⁰ Kara, a.g.e., s.44.

³¹ Çağlar a.g.e., s.7.

13. Halkevlerinin İlkeleri ve Görevleri

Halkevlerinin temel niteliklerini Atatürk ilkeleri oluşturur. Halkevlerinin çalışmalarında ulusal kurtuluşu sağlamış olan cumhuriyetçilik, ulusal bağımsızlık, çağdaş uygarlık, milliyetçilik, lâiklik, halkçılık, devrimcilik temel ilkeleridir.³²

Halkevleri, Türk ulusal devriminin bir tepki olarak içinde doğduğu din devleti düşüncesine, saltanat yönetimi istemine, sosyal ve sınıfsal ayrıcalığa, ekonomik sömürüye ve ümmet kültürü anlayışına karşı çıkarak, Atatürk devriminin savunuculuğunu yapar. Anayasamızda, ulusal, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olarak belirtilen, cumhuriyetin niteliklerini, halka anlatmaya ve benimsetmeye çalışır.

Halkevlerinin bu temel düşünceler doğrultusunda görevleri şunlardır:

- 1-Halk ile aydınları kaynaştırarak yaratıcı bir kültür hareketini uyandırıp geliştirmek,
- 2-Genel yaygın eğitim (genel halk eğitimi) alanında çalışarak, imkânlar ölçüsünde meslekî ve teknik yaygın eğitime yardımcı olmak,
- 3-Türk yurdunun ve tarihinin derinliğindeki uygarlığı gün ışığına çıkaracak çalışmalarla tarihsel, çağdaş sanat ve kültür değerlerini işleyerek ortak bir halk kültürünün ve sanatının yaratılmasına yardımcı olmak ve bu değerleri halktan alıp halka vermek,
- 4-Türk milletinin yaratacağı yeni uygarlığın temelini; halkın iktidarına, düşünce özgürlüğüne, hoşgörüye ve insan sevgisine dayalı bir ulusal demokrasi olduğuna inanarak, halkın bu yöndeki eğitimine yardımcı olmaktır.³³ Halkevleri bu ülküyü gerçekleştirmek yolunda canından güç, çalışmalarından hız alır, her üyesi Atatürk ilke ve inkılâplarının savunuculuğunu yapar.³⁴

14. CHP ve Halkevleri İlişkisi

“Cumhuriyetin kurucusu olan Halk Partisi tek parti olarak yol gösterici ve hamidir.” Partinin bu niteliği Millî Şef İnönü’nün şu sözlerinde açıkça görülür:

³² Kara a.g.e., s.45.

³³ Halkevleri Tüzüğü, Norm Dizgi ve Yayıncılık, Ankara, 1988, s.3-4.

³⁴ Kara a.g.e., s.45.

“Cumhuriyet Halk Partimizin son inkişaf devri, hususî siyasî bir partinin dar çerçevesinden çıkarak bütün vatandaşlara kucagını açan içtimaî ve millî büyük müessese hâlini almıştır.”

Büyük Önder tarafından görevlendirilen parti, III. Büyük Kongresinde halkevlerinin kurulmasına karar verir, halkevleri örgüt olarak partiye bağlıdır.³⁵ CHP, kendisinin kültür kurumu diye adlandırdığı halkevlerine çok büyük önem vermiştir. Başta cumhurbaşkanı olmak üzere başbakan, bakanlar ve Parti Genel Yönetim Kurulu üyeleri bu örgütün bütün sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir.³⁶

Halkevleri Talimatnamesi'nde bu kurumun parti ile olan ilişkisi şöyle açıklanmıştır:

“Partimiz, kılavuzluğu ile kurtardığı vatani siyasal, sosyal ve ekonomik, derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve dönemindedir.” “... Bütün yurdu yeni bir savaş ruhu ve ileri yürütücü bir heyecan ile kuvvetlendirmek yükümüzdeyiz.” ... “Bu sebeple partimizin yeni programında devlet örgütleri dışında çalışabilecek bütün çalışma unsurlarını ulusal kültürün yükselmesi ergesinde toplamayı amaç bilen maddeler ve hükümler son derece önemlidir.” ... “Partimizin program temelleri cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve devrimciliktir. Programımız bu ana ve temel prensiplerin egemenliği ve sonrasız olması için bu sıfatlarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, ulusal ıranın Türk tarihinin esidiği derecelere çıkmasını, arın yükseltilmesini, ulusal kültürün ve ilmî hareket ve kınavların kuvvetlendirilmesini önemli araçlar olarak saptar ve işaret eder. Bu esas ve araçların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları yiğit, atılgan ve yorulmaz atışlarla kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet alanında Türk'ün tabii meziyet ve kapasiteleriyle uygun şeref yerini tekrar almasını hedefler.”³⁷ Halkevlerinin amacı, bu uğurda çalışacak ülkülü vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.

Ülkeyi kalkındırmada görevlendirilen partinin ilkelerini benimsetmek için halkevlerini örgütlenmiş olduğu yukarıdaki sözlerde görülmektedir.

³⁵ Yeşilkaya, a.g.e., 62.

³⁶ Nurhan Karadağ, Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.68.

³⁷ Yeşilkaya, a.g.e., s.72.

İsmet İnönü de halkevlerinin, CHP'nin kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini her gün halkımıza duyurmak için başlı başına merkez olduğunu söylemiştir.

Parti ile bağlarına rağmen halkevlerinin siyasî kimlikten ayrı tutulmasına gayret edilmiştir. Recep Peker, nutkunda halkevlerinin Cumhuriyet Fırkasının siyasî bünyesinden büsbütün ayrı, siyasî mahiyette çalışmadan büsbütün uzak ve idare noktasından fırkaya bağlı olduğunu söylemiştir.³⁸ Ancak sonraki yıllarda halkevlerinin partiden bağımsız bir örgüt olamaması, kapatılması için bahane olacaktır.

15. Halkevlerinin Kurulması ve Yönetilmesindeki Temel Esaslar

Halkevleri CHP'nin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve devrimcilik prensipleri doğrultusunda çalışan bir kurumdur. Kalplerinde ve düşüncelerinde yurt sevgisini ve yurda hizmet isteğini kutsal bir heyecan içinde duyanlar için halkevleri, o günün koşullarında en sıcak toplanma ve çalışma yerleridir.

Halkevleri, CHP'ye bağlı olmakla beraber siyasî bir kurum değildir. Bu nedenle halkevlerinin kapıları partiye yazılı olan veya olmayan herkese açıktır. Buna karşılık şube yönetim komitelerinde üye seçilebilmek için Cumhuriyet Halk Partisine yazılı olma şartı vardır; sadece devlet memurlarında partiye yazılı olma şartı aranmaz.³⁹

Halkevleri yalnızca kurulduğu yerleşim biriminin halkevi özelliğini taşır ve bağlı bulunduğu parti örgütüne ve CHP Genel Sekreterliğine karşı sorumludur. Ancak, Ankara Halkevinin özel bir durumu vardır. Onun başkanı doğrudan doğruya Parti Genel Yönetim Kurulu tarafından atanır ve doğrudan genel sekreterlik ile yazışır.⁴⁰

Halkevleri kendilerine verilen talimatnamelere göre bulunduğu yerin koşullarına uygun olarak çalışmalarını kendi düzenler.

³⁸ Yeşilkaya, a.g.e., s.62-64.

³⁹ Uluğ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", Atatürk ve Halkevleri, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.120-121.

⁴⁰ Şimşek, a.g.e., s.73.

Bir halkevinin açılabilmesi için en az üç şubeyi açabilecek üye bulunması gerekir. Ayrıca en az iki yüz kişiyi toplayabilecek bir salon, bir kütüphane, bir çalışma odası ve açık hava jimnastiklerini yapmak için elverişli bir avlusu bulunan bir bina olması ve bunun kullanışlı şekilde düzenlenmesi, en az bir odacı ve bir memur aylığıyla diğer giderleri karşılayacak bir bütçenin sağlanması gerekir. Bu şartları yerine getirmek parti teşkilâtının görevidir. Parti teşkilâtı, halkevi açılma teklifini Vilâyet İdare Heyetine sunar ve heyet şartların uygun olduğuna karar verirse, halkevinin açılmasını Parti Genel Sekreterliğine teklif eder. Halkevinin açılma kararı, CHP Genel İdare Heyetine verilir. Halkevleri, Genel İdare Heyeti tarafından yönetilir.⁴¹

Bir ilin sınırları içerisinde ya da ona bağlı yerleşim birimlerinde birden fazla halkevi kurulabilir. Böyle bir durumda aynı bölgede yer alan halkevlerinin çalışmalarını koordine etmek için il parti örgütü yönetim kurulu tarafından uygun bir kişi görevlendirilir. CHP Genel Sekreterliği gerek doğrudan gerek illerdeki teşkilât aracılığıyla her halkevini denetleme yetkisine sahiptir.⁴²

Halkevlerinin açılma törenleri halkevlerinin açılış yıldönümü olan 19 Şubat'ı takip eden ilk pazar günü yapılır. Bu törenin programı Genel İdare Heyetince hazırlanır.⁴³

16. Halkevleri Şubelerinin Yönetim Kurulları

Bir halkevinin yönetim kurulunu o halkevinin şubelerinin yönetim kurulları tarafından seçilen delegeler oluştururdu. Her halkevi, yönetim kuruluna katılmak için sadece bir delege seçebilirdi. Böylece bütün şubeleri tamamlanmamış bir halkevinin yönetim kurulu, ilgili parti teşkilâtı tarafından atanan bir başkan ve şube yönetim kurullarının seçtiği dokuz delegeden oluşurdu. Örgütlenmeyi tamamlayamayan halkevi şubeleri ise yönetim kuruluna delege gönderemiyordu. Halkevlerinin ve yönetim kurullarının yaptığı seçimler iki yılda bir tekrarlanırdı. Daha önce görev yapan üyeler yeniden seçilebilirdi.

⁴¹ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", a.g.e., s.121.

⁴² Şimşek, a.g.e., s.74.

⁴³ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", a.g.e., s.121.

Kararların salt çoğunlukla alındığı yönetim kurulları haftada en az bir kez toplanırdı. Yönetim kurulunun temel görevleri ise şöyledir:

- Ulusal günlerde resmî törenler düzenlemek
- Halkevlerinin periyodik eğlence programlarını gerçekleştirmek
- Şubelerin çalışmalarını koordine etmek
- Şubeler arası baş gösteren ihtilâfları çözüme bağlamak
- Şubeler tarafından hazırlanan tüzükleri inceleyerek onaylamak
- Halkevi bütçesini, demirbaşlarını ve diğer donanımın denetlemek
- Halkevi bütçesini oluşturmak ve uygulamak
- Yerel parti örgütü yönetim kurulunu ve genel sekreterliği halkevinin çalışmaları ve karşılaştığı sorunlar hakkında düzenli yazışmalar ve altı ayda bir hazırlayacağı raporlarla bilgilendirmek
- Halkevi tüzüğünde öngörüldüğü şekilde disiplin sorunlarını ele almak
- Halkevi hizmetlileri ile memurlarının çalışmalarını denetlemek.

Şubenin yönetim kurulları da iki yıllığına seçilirdi. Bu kurula üye seçilebilmek için mevcut oyların üçte birini almak gerekiyordu. Bu oranın üstünde oy alan üyeler olursa şube yönetim kuruluna seçilecek adaylar aldıkları oy sayısına göre sıralanarak belirlenirdi. Son komite üyeliği için eşit oy alan aday olursa seçim kura yoluyla yapılırdı. Halkevi şubesine başkan seçilebilmek için ise oyların en az yarısını almak gerekirdi. Halkevi ve şube seçimleri gizli oyla ve aday göstermeden yapılırdı.

Halkevi şubelerinin yönetim kurulları en az on beş günde bir toplanırdı. Şube yönetim kurulu başkanı toplantı çağrılarını yaparak toplantıları yönetirdi.

Halkevi başkanı, yönetim kurulu üyeleri ve şube yönetim kurullarının üyeleri görevlerini bıraktıkları ya da arka arkaya üç toplantıya katılmadıkları takdirde haklarını kaybederler ve en kısa zamanda onların yerine üyeler arasından seçim ya da atamalar yapılırdı.

Şube yönetim kurumları kendi tüzüklerini ve çalışma programlarını hazırlayabiliyorlardı.⁴⁴

---

⁴⁴ Şimşek, a.g.e. s.77-79.

16. Halkevlerinin Faaliyetleri

1932'de açılan halkevleri cumhuriyet rejiminin halk okulları ve ulusal kültür yuvaları olarak çok sayıda önemli işler gerçekleştirmiştir. Kentlerin okumuş, aydın, yüksek eğitim görmüş kişileriyle birlikte devletin ve partinin önde gelenleri halkevlerinde görev alarak bütün çalışmalara katılmış, halkın eğitilmesine ve giderek kaynaşmalarına öncülük etmişlerdir.⁴⁵

Halkevlerinde, açıldığı yıl içinde 915 konferans, 3073 konser verilmiş, 511 temsil yapılmış ve 150.000 kişi kitap okumuştur.

1935 yılında 103 halkevinde 2243 konferans, 776 konser verilmiş ve 782 temsil yapılmıştır. 642.000 kişi kitap okumuş, 495 köy gezisi yapılmıştır. Bu gezilere 21.000 kişi katılmıştır. 190.000 insana da türlü konularda dersler verilmiştir. Bazı halkevleri, okumayı ve bilgiyi çevrelerindeki köylere yaymak için köy okuma odaları açmışlardır.⁴⁶

Kuruluşunda büyük emeği geçen Reşit Galip halkevlerini, toplumsal ve kültürel yaşamların bütün alanlarını kapsayan dokuz etkinlik alanına ayırmıştır.⁴⁷ Halkevlerinin şube sayısının dokuz olarak belirlenmesinin özel bir anlamı olup olmadığı sorusu akla gelebilir. Halkevlerinin ilk açılış günü Reşit Galip, bu konuya şu sözleriyle açıklık getirmiştir: "Türklerde eski zamanlardan beri dokuz sayısı kutlu olarak bilinir. Bizim şubelerimizin sayısı da güzel bir tesadüfle dokuz oldu."⁴⁸

- a. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- b. Güzel Sanatlar Şubesi
- c. Temsil Şubesi
- d. Spor Şubesi
- e. Sosyal Yardım Şubesi
- f. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- g. Kütüphane ve Yayın Şubesi

⁴⁵ Çeçen, a.g.e., s.113.

⁴⁶ Kara, a.g.e., s.48.

⁴⁷ Kara, a.g.e., s.48.

⁴⁸ Saraoğlu, a.g.t., s.127.

- h. Köycülük Şubesi
- i. Müze ve Sergi Şubesi

Halkevleri kısa zamanda halkçı yönde büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Halk kitlelerinin aydınlatılmasına ve bilinçlendirilmesine hizmet etmek için kitaplıklar kurulmuş, kitaplar, gazete ve dergiler yayınlanmış, kurslar ve seminerler düzenlenmiştir. Bunlar o günün şartlarında küçümsenmemesi gereken çalışmalardır. Halkevleri ulusun yükselmesi ve çağdaş uygarlıklara doğru ilerlemesi için öğretmen ve aydınların milliyetçi mücadelelerinin merkezi olmuştur.

Halkevlerinin çalışma anlayışının temeli, tamamıyla halktan gelen ve günlük iş hayatının bunaltıcı atmosferi içinde yorulan insanlara, gönüllü hizmet arzusuyla elini uzatmak, halka dönük çalışmalarıyla toplum kalkınmasına yardım etmek, bunu gerçekleştirirken de halk ve devlet arasında işbirliğini sağlamaktır. Çeşitli kademelerde sağlanan bu işbirliği, yöneticiler ve yönetilenlerin birbirlerine yakınlaştırılması, halka götürülen devlet hizmetlerinin daha etkili hâle getirilmesi, halkın eğitilerek kamu görevlerine yeterli bir şekilde hazırlanması gibi önemli sorunların çözümlenmesini sağlamıştır. Küçük topluluklarda üretimi ve verimi artırmak, halkın girişkenliğini ve çalışkanlığını geliştirmek, toplumun iş gücünü kalkınmaya katkıda bulunabilecek düzeye getirmek halkevlerinin gerçek hedefleridir.⁴⁹

Halkevlerinin verimli olarak çalışabilmesi için bazı hususlara dikkat edilmeli, her şeyden önce, halkı sevmeli, ona güvenmeli ve halktan öğreneceği çok şey olduğuna inanmalıdır. Aydınlar için halka küsmemeli, halkı gericilikle ve geri kalmışlıkla suçlamamalıdır. Bu prensipler doğrultusunda hareket ederek halkevleri istediği hedeflere ulaşabilecek, halkla arasındaki mesafeyi kaldıracaktır.⁵⁰

---

⁴⁹ Kara, a.g.e., s.48.

⁵⁰ Kara, a.g.e., s.50.

16. Halkevlerinin Şubeleri

160. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

Türk dili ve Türk tarihi kıymetli bir emanet olarak milletin bünyesinde günümüze kadar yaşamıştır. Bu hakikati milletimize anlatmak ve bu kıymetli hazineleri toplamak için kurulan Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Arap, Acem ve Frenk tesirlerindeki edebiyatımızı millî ruha kavuşturmayı amaçlamıştır.⁵¹

Bu şubenin önemini halkevlerinin açılış gününde Reşit Galip şu sözlerle vurgulamıştır:

“Dilimizi, edebiyatımızı, tarihimizi yabancı unsurların tesir ve istilâsından en fazla korumak gerekirken, en sürekli taarruzlara uğramış ve en derin yaralar almış millî kültür müesseseleridir. Millî benliği oluşturan şekillendiren Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi memleketin uzak ve yakın bütün köşelerinde bu sahalarda çalışanları birleştirmek maksadını güdecektir.”⁵²

Türk edebiyatı, yalnız Divan Edebiyatı ve Servet-i Fünun Edebiyatı gibi biri ortaçağ diğeri Frenk zevklerine uyan edebiyattan ibaret değildi. Aynı zamanda halkın folklor denilen zengin ruhlu bir iç edebiyatı vardı. Bugün yüksek sayılan İngiliz, Cermen, Lâtin dilleri edebiyatları folklor edebiyatından söz ve ilham alarak vücut bulmuştur. Çünkü halktan gelmeyen ve halkla yaşamayan bir edebiyat millete değil küçük bir zümreye münhasır kalır. Bu nedenle halkevleri TDK'nın direktifleri doğrultusunda çalışmalarını yurt geneline yayarak halk arasında yaşadığı hâlde günümüz yazı ve edebiyatında kullanılmayan kelimeleri, terimleri, atasözlerini, masalları, ulusal destanları derleme çalışmalarısıyla eski ulusal gelenek ve görenekleri incelemiştir.⁵³

Şube aynı zamanda güzel yazı yazma, güzel söz söyleme müsabakaları hazırlamıştır. Büyük Türk şair ve ediplerini anmak, tarihî ve millî günleri kutlamak amacıyla törenler düzenlemiştir⁵⁴ ve yabancı dillerdeki çeşitli eserleri dilimize çevirmiştir.⁵⁵

⁵¹ Kara, a.g.e., s.60.

⁵² Saraoğlu, a.g.t., s.129.

⁵³ Saraoğlu, a.g.t., s.136.

⁵⁴ İğdemir, “Halkevleri ve Halkodaları”, a.g.e., s.122.

⁵⁵ Çağlar, a.g.e., s.20.

Yazı dilinde kullanıldığı hâlde yabancı kökten sözlerin yerine aynı durumları anlatan Türkçe sözler bulup teklif olarak yayınlayarak, konuşmada, selâmlaşmada öz Türkçe sevgisini yaymaya çalışmıştır.⁵⁶ Buradaki hedef halk dili ile düşünce dili arasındaki farkı kaldırmaktır. Ancak bu sağlandıktan sonra halka bilimsel bilgiler kavratılabilir ve ortak bir kültürel dil oluşturulabilirdi.⁵⁷ Bu konuda Şemsettin Sami Türkçemizin yeryüzü dilleri arasında en güzeli olduğunu söylemiştir. Ziya Gökalp de “Ararsan her sözün vardır Türkçe’si.” diyerek Türkçenin gizli bir hazine olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

Bu kol halkın bilgisinin artması, parti prensiplerinin kökleşmesi, yurt sevgisinin ve yurttaşlık duygusunun yükselmesi için konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlamakla da görevliydi.⁵⁹ Bu nedenle halkın eğitilmesinde en önemli görevi bu şube gerçekleştirmiştir. Konferanslar hoparlörle köyde veya kentte halka dinletilmiştir. İlk yıllarda konferanslara ilgi toplayabilmek için piyes ya da müzik parçaları eklenerek sunulmuştur. Ancak daha sonraları buna gerek kalmamıştır. Nafi Kansu bunu şöyle belirtmiştir:

“Artık halkevlerinde, konferans, müsamere, konser, temsil gibi cazip vasıtalar, bir sıkıntı olmaktan çıkmış, başlı başına alâka toplayan, kalabalığı çeken ve telkin vazifesini tam yapan bir unsur hâline gelmiştir.”

Kansu, bu gelişmeyi de “fikir dinlemeye alışkın bir kütlenin vücuda getirilmiş olmasıyla” açıklar.

Halkevlerinin kapısı kendi uzmanlık alanında konuşmalar yapmak isteyen herkese açık olduğundan konferans konuları çok çeşitlidir.⁶⁰ Bazı konferans konuları ise şunlardır: Toprak mülkiyeti, toprak yasası, ormanların yararları, orman sorunumuz, sıtma ile savaş, tifüs, şarbon, verem, kuşpalazı, bulaşıcı hastalıklar, sinir ve içki, bağırsak kurtları, trahom, yaz ishalleri, neler yemeli nasıl yemeli, az beslenme çok beslenme, kadınlarda kısırlık, hormonlar ve hayat, tansiyon, sağlık kurumlarımız, ilköğretim, iş sigortası, hayvan vergisi, ziraat donatım, kooperatifçilik, boşanma ve sebepleri, hayvan hastalıkları, millet vekili seçimi, belediye seçimi, demokrasi, atom, boğazlar sorunu, suç ve suçlu, ceza davaları,

⁵⁶ Bayraktar, a.g.e., s.56.

⁵⁷ Bayraktar, a.g.e., s.158.

⁵⁸ Kâzım Nami Duru, “Halkevleri ve Halk Terbiyesi”, Ülkü (İkinci Teşrin 1939), s.206.

⁵⁹ İğdemir, “Halkevleri ve Halkodaları”, a.g.e., s.122.

⁶⁰ Yeşilkaya, a.g.e., s.82.

çocuklar ve yasalar, Türkiye'nin sanayileşmesi, modern sanayide iş bölümü, çalışma ve sağlık, köy kalkınması, okulda ahlâk, Türk ahlâkının kökleri, Beveriç plânu ve seyahate, sanata, edebiyata, zafer ve kahramanlık destanlarına, halkbilimine, kitaplıklara, çocuk hastalıklarına, çocuk kaybının önüne geçilmesine ilişkin konferanslar düzenlenmiştir.⁶¹ Seri şekilde konferans düzenlenmesinde ise Ankara, Adana, Beyoğlu, Balıkesir, Denizli, Eminönü, Elâzığ, Manisa Halkevleri önde yer almıştır.⁶²

Uzman kişiler tarafından yürütülen konferansların ilk yıllardaki sayıları aşağıdaki gibidir:

1932 yılında 299

1933 yılında 915

1934 yılında 1537

1935 yılında 1503

1939 yılında 2835⁶³

Dil, Edebiyat Şubesinin en verimli ve kalıcı çalışmalarından biri de dergi çıkarmaktır. Hemen her halkevi, büyük Türk edebiyatını yaratmak için yerli materyalleri toplayan ve gençlerin edebî zevklerinden doğmuş eserleri neşreden bilgileri birbiri ardınca yayınlamıştır.⁶⁴ Ancak bu yayınların sonraki nesillere kalabilmesi ve o günün ihtiyacına cevap verecek düzeyde olması için metot seçilmesi gerekiyordu. Bu nedenle çeşitli halkevleri imkânlarını zorlayarak yayına geçmiş ve ayda bir dergi çıkarmıştır.⁶⁵

Bu dergiler eleman ve teknik olanakların daha çok il merkezlerinde olması nedeniyle başlangıçta yalnızca il merkezlerinde yayınlanmış ve il merkezlerinde yayınlanan bu dergiler o ildeki bütün halkevlerinin ortak yayını sayılmıştır. Yönetmeliğe göre de halkevi dergilerinin aylık olarak yayınlanması önerilmiştir.⁶⁶ Halkevi dergileri toplumsal kültürün ve bilgi seviyesinin yükselmesinde, güzel sanatlara ilginin artmasında büyük yarar sağlamıştır.⁶⁷

⁶¹ Karadağ, a.g.e., s.85.

⁶² Kara, a.g.e., s.42.

⁶³ Saraoğlu, a.g.t., s.131.

⁶⁴ Kâzım Nami Duru, "Halkevleri ve Halk Terbiyesi", *Ülkü* (İkinci Teşrin 1939), s.206.

⁶⁵ Kara, a.g.e., s.82.

⁶⁶ Saraoğlu, a.g.t., s.133.

⁶⁷ Çağlar, a.g.e., s.26.

Halkevleri, 19 yıllık yaşamlarında 77 ayrı dergi çıkarmıştır.⁶⁸ Halkevinin çıkardığı dergiler arasında Ankara’da yayınlanan “Ülkü” mecmuasının özel bir yeri vardır.⁶⁹ İnkılâp heyecanını yaymak, parti prensiplerini telkin etmek, halkevi merasimini toplu olarak bildirmek gibi önemli birçok faaliyeti gerçekleştiren Ülkü mecmuası okuyucuları birden sarmış ve halkın ilgisini çekmiştir.⁷⁰ Ülkü mecmuasıyla birlikte İstanbul’da yayınlanan “Yeni Türk” dergisinin de halkevi neşriyatçılığında özel bir yeri vardır. En zor durumlarda dahi çıkarılan bu dergiler devrin aynası gibiydi. Bu dergileri baz alarak belirli bir seviye tutturular arasında Gaziantep Halkevinin Başpınar, Çorum Halkevinin Çorumlu, Isparta Halkevinin Ün, Konya Halkevinin Konya, Bursa Halkevinin Uludağ, Manisa Halkevinin Gediz dergileri diğer dergiler arasında özel bir yer tutar. Niğde Halkevinin Akpınar, Bursa Halkevinin Halkevi, Elâzığ Halkevinin Altan, Kars Halkevinin Doğuş, Trabzon Halkevinin İnan, Afyon Halkevinin Taşpınar dergileri de dikkate değer özelliktedir.⁷¹

Halkevi dergilerinin listesi ise aşağıdaki gibidir:

<u>Halkevi</u>	<u>Dergi Adları</u>
Adana	Akgünler, Çukurova, Görüşler
Adapazarı	Sakarya
Afyon	Taşpınar
Akşehir	Sultandağı
Ankara	Ülkü
Antalya	Çağlayan, Türk Akdeniz
Antakya	Hatay
Artvin	Çoruh
Bafra	Altınyaprak
Bakırköy	Halk Dergisi
Balıkesir	Kaynak
Beşiktaş	Barbaros
Bilecik	Devrimin Sesi
Bolu	Abant, Duygular
Burdur	Uludağ

⁶⁸ Yeşilkaya, a.g.e., s.84.

⁶⁹ Kara, a.g.e., s.83.

⁷⁰ Çağlar, a.g.e., s.25.

⁷¹ Kara, a.g.e., s.83.

Çanakkale	Anafarta
Çorum	Çorumlu
Denizli	İnanç
Diyarbakır	Karadağ
Edirne	Altıok
Edremit	Ege
Elâzığ	Altan
Eminönü	Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul, Yeni Türk
Erzurum	Atayolu, Yayla
Eskişehir	Halkevi, Porsuk
Fatih	Halk İçin
Gaziantep	Başpınar
Giresun	Aksu
Isparta	Ün
İstanbul	Eminönü, Beşiktaş, İstanbul
İzmir	Fikirler
Kars	Doğuş
Kastamonu	İlgaz
Kayseri	Erciyes
Kırklareli	Batıyolu
Kırşehir	Kılıçözü
Konya	Konya
Malatya	Derme
Manisa	Bozkurt, Gediz
Mersin	İçel
Merzifon	Taşan
Milâs	Yeni Milâs
Mudanya	Dağarcık
Muğla	Muğla
Niğde	Akpınar
Niksar	Ülker
Ordu	Ordu, Yeşil Ordu
Samsun	19 Mayıs

Sinop	Dıranas
Sivas	4 Eylül
Tekirdağ	Küçük Menderes
Tokat	Yeni Tokat
Trabzon	İnan
Uşak	Uşak Halkevi
Urfa	Ocak
Yozgat	Notlar, Bozok
Zonguldak	Kara Elmas ⁷²

Bu dergiler aracılığıyla pek çok “istidatlı genç” halkevlerinde yetişmiştir. Bunlardan yalnızca birisi, ilk şiiri Urfa Halkevi dergisi Ocak’ta yayınlanan Necati Cumalı’dır.⁷³

Dil ve Edebiyat Şubesinin önemli diğer bir faaliyeti de kitaplardır. En çok, kitap yayınlayan halkevleri ise Ankara, Aydın, Balıkesir, Diyarbakır, Eminönü, Gaziantep, İzmir, Isparta, Kars, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa ve Sivas’tır. 1932-1939 yılları arasında en çok yayınlanan kitapların konuları sırasıyla umumî ilimler, sosyal ilimler, edebiyat, tatbikî ilimler, tarih ve coğrafyadır.⁷⁴

Halkevlerinin dil alanında yayınladığı bazı kitaplar vardır ki bunların Türkçenin öz benliğine katkıları büyüktür. Örnek olarak şunları verebiliriz:

- Halk Sözlüğü, Kayseri Halkevi
- Türk Çocuklarına Türk Adları, Tekirdağ Halkevi
- Türk Dilinin Tarihi Gramerine Giriş, Tokat Halkevi
- Öz Türkçe Adlar, Balıkesir Halkevi
- Öz Dile Destan, Konya Halkevi
- Türk Adları, Muğla Halkevi⁷⁵

Buna göre soyadların ve dilin Türkçeleşmesi gerekliliğinin halka anlatılması ve halka benimsetilmesi bakımından halkevlerinin katkısı büyüktür.⁷⁶

⁷² Kara, a.g.e., s.83-85.

⁷³ Yeşilkaya, a.g.e., s.84.

⁷⁴ Yeşilkaya, a.g.e., s.84.

⁷⁵ Çağlar, a.g.e., s.19.

⁷⁶ Halil Karagün, Halkevleri ve Halkodaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s.32.

Tarih bölümü de Türk tarihinin eski ve köklü oluşu konusunda kitaplar çıkarmaya çalışmıştır. Bunun yanında birçok halkevi bulunduğu il ve ilçelerin genel tarihini yazarak ulusal tarih bilinci oluşturulmaya çalışmıştır. Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

- Ulusal Savaşta Antep, Antep Halkevi
- Ulusal Savaşta Afyon, Afyon Halkevi
- Kastamonu Genel Tarihi
- Eskişehir Genel Tarihi
- İzmir Genel Tarihi
- Niğde Genel Tarihi
- Isparta Genel Tarihi
- Adana Genel Tarihi
- Erzurum Genel Tarihi
- Ödemiş Genel Tarihi
- Konya Genel Tarihi

Tarih bölümü ayrıca tarih gezileri düzenlemiştir. Bu yolla yörenin tarihî yerlerinin daha yakından tanınması ve tarih bilgilerinin derinleştirilmesi amaçlanmıştır. Afyon Halkevinin ve 255 kişinin katıldığı dört tarih gezisi düzenlenmiş, Isparta Halkevi 6 gün süren Söğüt gezisini tertip etmiştir. Aydın, Bolu, Söke ve Kırklareli Halkevleri de bu tür geziler düzenlemiştir.⁷⁷

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin üye sayısı ilk yıllarda şöyledir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	1419	---	---
1933	2508	242	2226
1934	3762	338	3424
1935	4018	600	3418 ⁷⁸

⁷⁷ Saraoğlu, a.g.t., s.138.

⁷⁸ Saraoğlu, a.g.t., s.139.

161. Güzel Sanatlar Şubesi

“Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir.”⁷⁹

Sanat insanlara birçok konuda ışık tutar, onları aydınlatır ve toplumsal gerçekleri ortaya çıkarır; bu nedenle bir toplumun gelişmesinin başlıca unsurlarından biridir. Egemen güçler geçiş ya da devrim dönemlerinde, sanatı kendi değer ve görüşlerini ifade aracı olarak yönlendirmeye çalışırlar. Bu nedenle siyasal yönetim biçimi ne olursa olsun sanat yapıtlarında egemen ideolojinin gelişmesine hizmet edecek toplumsal yaşam koşullarıyla ilgili konuların yer alması tutumunu benimserler.⁸⁰ Kemalizm’i halka benimsetmeye çalışan halkevlerinde de aynı tutum söz konusudur. Sanat aracılığıyla devrimler halka benimsetilmeye çalışılmıştır.

Telkin gücü yüksek olan “sanat”, “mürebbi” olarak görülür ve sanatın “devrimin” emrinde olması beklenir. Behçet Kemal ve İnönü’nün şu sözlerinde bu yaklaşım açıktır:

“Bizim gibi inkılâp memleketlerinde, sanat, ne olursa olsun, inkılâbın emrine girmeyi bir gönül zevki, bir vicdan borcu, bir yaşama çaresi bilmelidir... Bazı inkılâp hareketlerinin halka tam mal olması, halkın ruhuna tam sinmesi için, sanatın elinde parlaması, sanatın imbiğinden geçmesi lâzımdır... Yeni duyguları halkın gönlüne, yeni görüşleri halkın önüne sanat koyacak.” (Behçet Kemal)⁸¹

“Halkevi, vatanda güzel sanatlara muhabbeti ve güzel sanatlardan vatandaşların terbiyesi için, vatandaşın azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmalıdır. Güzel sanatlar, yalnız yüksek bir insan cemiyetinin temeli olan ince ve güzel hisleri terbiye eden vasıta değildir. En sert iradeleri de yetiştirmeye vasıta olan başlıca münebbih, başlıca bir yürütücüdür. Bütün halkevlerini, güzel sanatları sevmeleri ve sevdirep yaymaları için bir heyecan duymaya teşvik ediyorum.” (I. İnönü)

⁷⁹ Karagün, a.g.t., s.33.

⁸⁰ Hakan Serhan Sarıkaya, Halkevlerinde Sanat Eğitimi ve Etkinlikleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s.4.

⁸¹ Yeşilkaya, a.g.e., s.85.

Behçet Kemal ve İnönü'nün söylediği gibi kulak ve göz, yetişmek ve telkin edilmek için en iyi ve en etkili vasıtalarıdır. Bunlara doğrudan hitap eden ve uluslararası bir dil sayılan resim, müzik, mimarlık ve heykeltıraşlık ise üzerinde durulmaya değer sanat kolları ve telkin unsurlarıdır.⁸²

Güzel Sanatlar Şubesi halkın güzel sanatlara ilgisini ve sevgisini artırmaya, güzel sanatların ülkede gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla da müzik, resim, heykeltıraşlık, mimarlık, süsleyici sanat alanlarında çalışanları bir araya toplayarak genç yeteneklerin gelişmesine, ustalaşmasına çalışmış ve onları korumuştur.⁸³

Güzel sanatların bir dalı olan resmin hayatımıza girişi o kadar eski olmamakla birlikte milletin ruhunda yaşayan yetenekler çok kuvvetlidir.⁸⁴ Bu yeteneklerin geliştirilmesi görevini üstlenen halkevleri, resimde millîlik sağlamaya çalışmış, bunun için halk ressamalarını korumuş ve millî destanları yaşatan, kahramanlarımızı canlandıran, kendi öz benliğimizi ve hayatımızı ilgilendiren konuları desteklemiştir.⁸⁵ Halk resim ve desenleri toplanarak bu konuda da kurslar ve sergiler açılmıştır.⁸⁶ Ülkenin her köşesinde amatör resim sanatçıları için halkevi gibi çalışacakları yeri ve araçları temin etmiştir.⁸⁷ Bunların yanında yabancı ülkelerdeki resim hareketleri izlenerek konferanslar verilmiştir.⁸⁸

Şube, gittikçe güzel sanatların yanında yer almaya başlayan fotoğrafçılığı da özendirmiştir.⁸⁹ Halkevleri fotoğrafçılıktan ülkenin güzel manzaralarını, kıyafetlerini, tarihî ve kültürel eserlerini tanıtmak için yararlanmıştır. İyi ve sanatsal fotoğraf çekim uygulamasını teşvik için yılda en az bir defa sergi açılarak ödüller verilmiştir. Yapılan yarışmalarda amatörlere öncelik verilmiştir.⁹⁰

⁸² Çağlar, a.g.e., s.36.

⁸³ Sarıkaya, a.g.t., s.8.

⁸⁴ Kara, a.g.e., s.51.

⁸⁵ Yeşilkaya, a.g.e., s.93.

⁸⁶ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.10.

⁸⁷ Karagün, a.g.t., s.34.

⁸⁸ Çeçen, a.g.e., s.132.

⁸⁹ Sarıkaya, a.g.t., s.8.

⁹⁰ "Halkevleri Çalışmaları", *Ülkü* C.15 (Mart 1940) s.73.

Güzel Sanatlar Şubesi aynı zamanda elişleri konusunda araştırma ve derlemeler yapmış, bunların motiflerinden geliştirilmiş desenler hazırlayarak süs ve giyim eşyasında ve yapıtlarda kullanılmasını sağlamak için çaba göstermiştir.⁹¹

Şubenin müzik kolu hemen bütün halkevlerinde faaliyettedir.⁹² Halkevleri, uygarlıkta değişme ölçüsünün müzikte başlayacağını belirten Atatürk'ün görüşüne uyarak, birçok çalışma yapmıştır.⁹³

Bu kolun çalışmaları diğer dalların hepsinin önüne geçmiştir. Nafi Atuf Kansu, "Halkevlerinde Musiki" adlı kitabının ön sözünde halkevlerinin müzik sahasındaki prensiplerini şöyle açıklamıştır:

"Millî ruhun derinliklerinde zengin bir hazine olarak yaşamakta bulunan halk türkülerimizi, garp tekniğiyle işleyecek müstakbel kompozitörler için sadakat ve itina ile toplamak ve saklamakla beraber, yeni Türk müziği bir taraftan vücut bulmakta iken kulakları ve zevkleri çok sesli müziğe alıştırmak ve ona ısındırmak ve bunun için de birçok fırsatlardan istifade ederek, garp eserlerini halka bol bol dinlettirmektir."⁹⁴

Şubenin müzik sahasında en önemli faaliyetlerinden biri, bando, koro ve orkestra kurmaktır. Konserler, musiki müsamereleri ve musiki gezileri tertip edilerek garp tekniğinin halkın ruhuna sindirilmesi amaçlanmıştır.

Şubenin müzik kolu ayrıca halk arasında yaşayan ulusal oyunları ve türkülerini nota ve sözleriyle araştırıp derlemekle görevlidir.⁹⁵

Halkevleri Talimatnamesi'nde halk türkülerinde keman, ud, cümbüş, kanun, ney kullanılmayacağı belirtilmiştir⁹⁶ ve halk türkülerinin orkestra eşliğinde söylenmesi çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bestecilerden halk havalarının piyano ile çalınması

⁹¹ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.10.

⁹² Kara, a.g.e., s.52.

⁹³ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.10.

⁹⁴ Karadağ, a.g.e., s.86.

⁹⁵ Yeşilkaya, a.g.e., s.89.

⁹⁶ Yeşilkaya, a.g.e., s.87.

konusunda çalışmalar istenmiştir.⁹⁷ Halkoyunlarının da kadınlı erkekli beraber ve orkestra eşliğinde oynanması tercih edilmiştir.⁹⁸

Şubenin üye sayısı ilk yıllarda aşağıdaki gibidir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	1852	---	---
1933	3244	396	2848
1934	4776	545	4231
1935	5828	747	5081

162. Temsil Şubesi

Halkevlerinde inkılâp fikirlerinin ve duygularının halka anlatılması konusunda en etkili vasıtalarından biri olan temsil çalışmaları uzun yıllar yaygın ve etkin bir biçimde devam etmiştir.⁹⁹

Daha halkevleri açılmadan halkevlerinde ilk çalışma temsille başlamış, ilk temel hem tarih tezimizi hem telkin tarzımızı anlatan bir piyesle “Akın” la anlatılmıştır. Halkevlerinin ilk açılış günü, nutuklardan ve şiirlerden sonra ilk işe başlayış da bir temsille olmuştur.¹⁰⁰ Bu temsil, Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılan ve Ankara Halkevinin açıldığı gün Münir Hayri Bey tarafından sergilenen “Çoban” piyesidir.¹⁰¹

Halk terbiyesinin en verimli araçlarından olan Temsil Şubesinin görevleri Halkevleri Çalışma Talimatnamesi’nde şöyle belirtilmiştir: Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırma, şehir ve kasabalarda halkın tiyatro ihtiyacını karşılamaya yardım etmek, gençlerin güzel söz söylemeleri ve konuşmalarını temin etmek, gençlerin fikir, sanat ve dil terbiyelerine yardım etmek, tiyatro artisti olma kabiliyetini gösterenlerin kendilerini

⁹⁷ Karadağ, a.g.e., s.86.

⁹⁸ Saraoğlu, a.g.t., s.142.

⁹⁹ Kara, a.g.e., s.53.

¹⁰⁰ Çağlar, a.g.e., s.51.

¹⁰¹ Hasan Tahsin Benli, “Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı”, Mülkiye, C.XXV, S.227 (Mart-Nisan 2001), s.227.

göstermelerine imkân vermek, iyi hatip yetiştirmek, halka memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmak.

Şube, bu amacına ulaşabilmek için tiyatro sanatına isteği ve yeteneği olan kadın ve erkeklerden oluşan tiyatro grupları oluşturmuştur.¹⁰² Oyuncunun ve seyircinin tiyatro bilgisini artırmak için açık oturumlar, konuşmalar, kurslar ve yarışmalar düzenlemiştir.¹⁰³ Ayrıca kadınları sahneye çıkarmak için birçok halkevi sık sık aile toplantıları yapmış¹⁰⁴ ve kadın rolleri hiçbir bahane ile erkeklere verilmemiştir.¹⁰⁵

Temsil Şubesi Karagöz, kukla, ortaoyunu, köy meydan oyunları gibi halk terbiyesi bakımından çok önemli bir yeri olan eski halk gösterilerinden yararlanmayı ihmal etmeyerek, bu değerli ürünleri araştırma, derleme ve gerektiğinde yenileştirerek oynama görevini üstlenmiştir.¹⁰⁶ Millî benliğimizden kopan bu oyunların yanında yabancı sanat eserleri de ileri sahne tekniğine uygun olarak mükemmel bir şekilde ve tam bir sanat havası içinde sahneye koyulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁷ Çağdaş Türk tiyatrosuna yardımcı olarak da çağdaş Türk opera ve balesinin yaratılmasına dair yararlı çalışmalar yapılmıştır.¹⁰⁸

Bu şubenin diğer bir etkinlik alanı ise sinemadır. Sinema aracılığıyla halka öğretici, terbiye edici ve eğlendirici filmler gösterilmiştir.¹⁰⁹ Bu yolla halkevleri halkın fikir ve zevkini yükseltmeyi amaçlamıştır. Halkevleri tiyatrodaki olduğu gibi sinemada da ticarî bir gaye gütmemiştir. Bu yüzden filmler ücretsiz olarak gösterilmiştir.¹¹⁰ Ücretsiz film gösterileriyle bir yandan yeni düşünceler kitlelere aktarılırken bir yandan da filmler aracılığıyla -sanat, sağlık, temizlik vb.- kültürel yaşamı geliştirecek yeni bilgiler halka sunulmuştur.¹¹¹

¹⁰² Karadağ, a.g.e., s.96.

¹⁰³ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.11.

¹⁰⁴ Kara, a.g.e., s.53.

¹⁰⁵ Karadağ, a.g.e., s.96.

¹⁰⁶ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.11.

¹⁰⁷ Bayraktar, a.g.e., s.104.

¹⁰⁸ Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.11.

¹⁰⁹ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", a.g.e., s.123.

¹¹⁰ Karadağ, a.g.e., s.97.

¹¹¹ Bayraktar, a.g.e., s.107.

Halkevleri sahnelerinde hangi tür oyunların sahnelenip, hangi filmlerin gösterileceğini ise Reşit Galip Bey halkevleri açılış nutkunda şöyle belirtmiştir:

“Halkevlerinde yalnız millî tezleri müdafaa eden mevzularda piyesler temsil edilebilir. Bizim mevzularımız umumî Türk tarihi ile millî mücadelenin her biri bir millete edebiyat şeref ve iftihar sermayesi olabilecek sayısız safları Türk’ün güzel ahlâkı, yüksek faziletleri, Türk ruhundaki maddî, manevî sonsuz kudretler gibi mekânlardan alınacaktır. Saltanatla cumhuriyetin, irtica ve inkılâbın, modern mekteple köhne medresenin, iyi vatandaşla fena vatandaşın, umumî cemiyet menfaatleriyle şahsî menfaatlerin saiki, miskinlik ve cehalet olan fakirlik ile namus dairesinde çalışarak kazanılmış refahın, yeis ve bedbinlikle ümit ve nikbinliğin mukayesesı gibi daha sayılabilecek mevzularda halkevlerinin temsil mesaisine zemin teşkil edeceklerdir.”¹¹² Ayrıca Halkevleri Çalışma Talimatnamesi’nde yalnızca CHP Genel İdare Heyetinin seçtiği piyeslerin sahneleneceği belirtilmiştir.¹¹³

Halkevlerinin ilk döneminde sahneye konan piyeslerle yazarların isimleri aşağıdaki gibidir:

<u>Piyenin Adı</u>	<u>Piyenin Yazarı</u>
Akın	F. Nafiz Çamlıbel
Beyaz Kahraman	Aka Gündüz
Çoban	B. Kemal Çağlar
Köy Muallimi	Aka Gündüz
İkizler	Aka Gündüz
Mavi Yıldırım	Aka Gündüz
Özyurt	F. Nafiz Çamlıbel
Mete	Yaşar Nabi Nayır
Sakarya’nın Teyyaresi	Millî Savunma Bakanlığı
Himmet’in Oğlu	Ahmet Nuri Sekizinci
Hedef	Yunus Nüzhet
Ergenekon	Nihat Şevki
Sönmeyen Ateş	Nahit Sırrı Örik
Son	Ahmet Nuri Sekizinci
Knok	A. Süha (çeviren)

¹¹² “Reşit Galip Beyin Nutku”, **Atatürk ve Halkevleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.22.

¹¹³ Karadağ, a.g.e., s.97.

Kozanoğlu	Abdullah Ziya Kozanoğlu
Belkıs	Ahmet Nuri Sekizinci
Tırtullar	Münir Hamdi
Düşünüş Ağrıları	Servet Şefik
Babaların Günahı	Mühendis Galip (çeviren)
Kahraman	F. Nafiz Çamlıbel
İnkılâp Çocukları	Y. Nabi Nayır
Şeriye Mahkemesi	Ahmet Nuri Sekizinci
Uyanış	Kâzım Nami Duru
On Yılın Destanı	Halit Fahri Ozansoy
İstiklâl	R. Nuri Güntekin
Yarım Osman	Aka Gündüz
Atilla	B. Kemal Çağlar ¹¹⁴

Şubenin üye sayısına ilişkin rakamlar ise şöyledir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	1433	---	---
1933	3033	422	2611
1934	4072	437	3635
1935	4974	716	4258 ¹¹⁵

163. Spor Şubesi

Halkevlerinin çalışmaları arasında sporun önemli bir yeri vardır. Halkevlerinin Spor Şubeleri, Atatürk'ün "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." düsturundan yola çıkarak bu alanda halka ve gençliğe faydalı olmaya çalışmıştır. Sporu, millî karakteri kökleştirmeye, millî bünyeyi sağlamlaştırmaya, ülkede sağlıklı, ahlâklı ve mert insanlar yetiştirmeye yarar bir araç olarak gören halkevleri, çalışmalarını bu ana prensip etrafında gerçekleştirmiştir.¹¹⁶

¹¹⁴ Saraoğlu, a.g.t., s. 148.

¹¹⁵ Saraoğlu, a.g.t., s. 150.

¹¹⁶ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", a.g.e., s. 122.

Halkevleri memlekette gençlik ve halk kuvvetlerinin en hayırlı inkişafını beden, ruh ve kafa gelişmelerinin bir arada olmasına ve bir tempoda ilerlemesine bağlı görmüş ve sporun yalnız gençlere mahsus bir uğraş sayılması düşüncesini ortadan kaldırmıştır.¹¹⁷ Ayrıca sporun erkekler kadar kadınlar için de bir ihtiyaç olduğunu tespit etmiştir.¹¹⁸

Sporda seçkin tekler değil, gürbüz yüz binler hedeflenmiştir.¹¹⁹

“Sporun fantezi olmadığını, ferdî bir iş olmadığını, sporda gayenin, seçkin tekler ve şampiyonlar yetiştirmekten ziyade hastaliksız, gürbüz, sıhhatli yüz binler yetiştirmek olduğunu her zaman göz önünde tutan halkevleri, asıl vazifelerini birkaç spor nevini ihya ve idameden ziyade sporun sosyal hayata girmesini temin etmekte buldular.”¹²⁰

Bu doğrultuda halkevleri takımları kurularak yetenekli gençler sürekli bir çalışma içine alınmışlardır. Bazı büyük merkezlerde spor yurtları ve salonları kurularak gençlerle halkın birlikte buralarda spor yapması için gerekli imkânlar sağlanmıştır.¹²¹

Halkevlerinden öncelikle millî sporlara yönelmeleri, yerel oyunlar tespit ederek gençleri bu oyunları öğrenmeye teşvik etmeleri beklenmiştir.¹²²

Her halkevinin ilk görevi buldukları çevrenin coğrafi durumuna, iklim ve arazi hususiyetlerine uygun spor faaliyetlerini teşvik etmektir.¹²³ Çay ve ırmakların dar yerlerinden atlama, ağaçlara çıkma, kayalıklara tırmanma, taş kaldırma ve atma çalışmalarından Kırkpınar güreşlerini düzenlemeye kadar her kolda olanaklar ölçüsünde spor yapılmıştır. Güreş, judo, tekvando, karate, su sporları, binicilik, kayak, bisiklet, cirit, kalkan, kılıç, avcılık, buz pateni, tenis, eskrim, boks yapılan spor faaliyetleri arasındadır.¹²⁴

Bu şubenin diğer bir önemli faaliyeti ise yurdu tanımak için yapılan geziler ve kamplardır.

¹¹⁷ Çağlar, a.g.e., s.66.

¹¹⁸ Kara, a.g.e., s.56.

¹¹⁹ Yeşilkaya, a.g.e., s.99.

¹²⁰ Çağlar, a.g.e., s.69.

¹²¹ Çeçen, a.g.e., s.133.

¹²² Bayraktar, a.g.e., s.129.

¹²³ Çağlar, a.g.e., s.70.

¹²⁴ Karadağ, a.g.e., s.87.

Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.11.

Şubenin üye sayısı ilk yıllarda şu şekildeydi:

<u>Yıl</u>	<u>Üye Sayısı</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	2944	---	---
1933	6568	138	6430
1934	9156	145	9011
1935	13367	280	13087 ¹²⁵

164. Sosyal Yardım Şubesi

Sosyal Yardım Şubeleri halkta karşılıklı yardımlaşma hislerini yükseltmek, milletin gerek fert gerek kütle hâlinde birbirlerine karşı sevgi ve şefkat duygularını uyandırmak ve yükseltmekle görevlidir.¹²⁶ Bu nedenle amaç yalnız yoksullara şöyle böyle birer parça sadaka temini değil, millî dayanışma duygusunu oluşturmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için şubenin yaptığı çalışmaları şöyle toplayabiliriz:

Ülkede bulunan hayır kuruluşlarının faaliyetlerini daha faydalı ve başarılı kılacak çalışmaları sağlamak için ilişkilerde bulunur.

Ulusal ve özel hastahane, kimsesizler yurdu, dispanserler, çocuk doğum ve bakım evleri, kreşler, işçi tedavi ve öğrenci yurtları gibi sosyal yardım kurumlarının çalışmalarını faydalı kılacak ve bu kurumlarda barınanların ihtiyaçlarını daha iyi sağlayacak çalışmaları destekler. Cezaevlerindeki düşkünleri gözetir. Kimsesiz öğrencilerin yemek, elbise ve barınmalarıyla ilgili çalışmalar yapar. Tedavi kurumlarında yatırılan ve bakıma muhtaç hastaların hastahanelerde kabul ve tedavi edilmeleri için kılavuzluk ederler. Evlerinde yatan kimsesiz hastalara ve doğum yapan muhtaç kadınlara yardım ederler. İşsizlere yardım ederek onların iş bulmalarına kılavuzluk yaparlar. Köylerden gelen tedaviye ve bakıma muhtaç çiftçi ve ailelerinin şehir ve kasabalarda barındırılması ve tedavilerine yardım eder; ayrıca yoksul işçiler ve aileler hakkında da aynı yardımlarda bulunmayı vazife bilir.¹²⁷

¹²⁵ Saraoğlu, a.g.t., s.153.

¹²⁶ Kara, a.g.e., s.56.

¹²⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.14-15.

Çocukların dilencilik etmemeleri için gerekli yardımları yapar. Halkın sağlık bilgisinin artmasında yararlı olacak konferanslar verir, bu konuda filmler gösterir. Ayrıca halkevlerinde ücretsiz muayene yeri açar, buna imkân yoksa devlet hastahanelerinde belli günlerde ücretsiz muayene yapılmasını sağlar. Köy gezilerine doktorların da katılmasını sağlayarak köylerdeki sağlık sorunların belirlenmesine aracılık eder.¹²⁸

Şube bütün bu yardımların gerçekleşmesi için gerekli kaynağı bulmakla görevlidir. Bunun için müsamere, eğlenti, konser, gezi vb. hazırlar.¹²⁹

Bu hükümler doğrultusunda 1947 yılına kadar 80 halkevinde poliklinik açılması sağlanmıştır. Halkın pazar kurduğu ve bu nedenle şehre indikleri günler de tedavi günleri olarak saptanmıştır.¹³⁰

1933 yılında 447 fakir öğrencinin yeme ve içmeleri temin edilmiş, 1066 öğrenci giydirilmiştir.¹³¹ 1940 yılında 44.596 kişinin muayenesi yapılarak, 11.668 kişiye ilaç verilmiştir. 32.838 kişi yardımda bulunmuş, 33.983 lira para yardımı ile 37.589 kilo yakacak, 37.393 takım giyecek, 59.171 kilo yiyecek yardımı yapılmıştır. 1945 yılında ise 25.000'den fazla insanın muayenesi yapıp 12.000 kişiye ilaç, yiyecek, giyecek ve para yardımı gerçekleştirilmiştir. 1940 yılında 270 halkevinin Sosyal Yardım Şubesi vardı.

Şubenin ilk yıllardaki üye sayısı ise aşağıdaki gibidir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	2533	---	---
1933	5057	536	4521
1934	6640	880	5760
1935	7844	1103	6741 ¹³²

¹²⁸ Saraoğlu, a.g.t., s.154-155.

¹²⁹ Yeşilkaya, a.g.e., s.100.

¹³⁰ Saraoğlu, a.g.t., s.155.

¹³¹ Kara, a.g.e., s.56.

¹³² Saraoğlu, a.g.t., s.156.

165. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesinin halkevlerinin çalışmaları arasında önemli bir yeri vardır. Şube, halkın bilgi seviyesini yükseltmek, her türlü okuma-yazma ve yetiştirme hareketlerinin ilerleyip gelişmesini sağlamak amacıyla kurslar açmakla görevlidir.¹³³

Bu şubenin açtığı kursların başında ilköğretim seferberliğine katılan ve zorunlu öğretim yaşını geçen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan, okuma-yazma kursları gelmekteydi. 1944 yılının başlarında 103 halkevinde açılan bu tür kurslar 1945 yılında 150'yi bulmuştur ve 10.000'den fazla kayıtlı öğrencisi vardır. 1946 yılında 80 kurs daha açılmıştır. Yoksullara parasız kalem, defter, kitap gibi öğrenme araçları dağıtılmıştır.¹³⁴

Okuma-yazma kurslarında iyi sonuçlar elde eden halkevleri arasında Adapazarı, Manisa, Aydın, Denizli, İnegöl, Siirt, Tosya, Gönen, Bursa, Kula, Ergani, Niksar, Turhal, Muş, Maraş, Harput, Şehremini, Beyoğlu, Gaziantep, Sivas önde gelir.¹³⁵

Şube okuma-yazma kurslarından başka Türkçe, yabancı dil, fen, zanaat, tarih ve yurt bilgisi, sosyal bilgiler gibi kursların yanında daktilo, hesap, hesap tutma usulü, dikiş, nakış, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, yöre şartlarına uygun bağcılık, arıcılık, motorculuk, elektrikçilik gibi hayatı kazanmayı sağlayacak kurslar açmıştır.¹³⁶

Bu kurslar içerisinde özellikle Türkçe kursları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde anadili Türkçe olmayan vatandaşların Türkçe öğrenmeleri, ulusal bütünlüğün sağlanması açısından çok önemlidir.¹³⁷

Halkevlerinin Türkçe kurslarının yanında en fazla ilgi gösterdiği kurslardan biri de yabancı dil kurslarıdır. Yabancı diller, Türklere yabancı değil "kültür arkadaşı, medeniyet akrabası" diller olarak tanımlanır.

¹³³ Çağlar, a.g.e., s.97.

¹³⁴ Karadağ, a.g.e., s.88.

¹³⁵ Kara, a.g.e., s.58.

¹³⁶ Yeşilkaya, a.g.e., 101.

¹³⁷ Saraoğlu, a.g.t., s.159.

“Medreselerin ve eski mekteplerin harıl harıl bir gayret, kör ve sakat bir metotla kültüre yardımı olsun diye ancak dinî istismarlara alet olabilecek kadar tek cepheli, yarım yamalak öğretebildikleri Acemce ve Arapça yerine, yani medeniyetin garplık fikrinin anahtarları olan diğer yabancı dilleri - yabancı tabiri burada acayip geliyor, daha doğrusu kültür arkadaşı, medeniyet akrabası dilleri - Türk çocuklarına tez elden öğretmek lâzım geliyordu.”¹³⁸

Halkevlerinin yabancı dil kurslarına öğrencilerle birlikte özel teşebbüs sahipleriyle memurlar da katılmıştır.¹³⁹ Cezaevlerine ıslah müessesesi gözüyle bakan halkevleri, cezaevlerindeki mahkûmları cehaletten kurtarmak için çalışmalar yapmış ve birçok alanda kurs açmıştır.¹⁴⁰ Bu kurslar herhangi bir karşılık beklemeden öğreticilik aşkıyla verilmiştir.¹⁴¹

Şube aynı zamanda halkevi tarafından düzenlenen kursları başarıyla tamamlayanlar için mezuniyet ve diploma törenlerini düzenleme görevini de üstlenmiştir. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi daha sonraki yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan Halk Eğitim Merkezlerinin de temelini oluşturmuştur.¹⁴²

Şubenin ilk yıllardaki üye sayısı ise şöyledir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	2509	---	---
1933	3646	488	3158
1934	4519	603	3916
1935	3339	403	2936 ¹⁴³

¹³⁸ Yeşilkaya, a.g.e., s.102.

¹³⁹ Çağlar, a.g.e., s.99.

¹⁴⁰ Kara, a.g.e., s.58.

¹⁴¹ Yeşilkaya, a.g.e., s.102.

¹⁴² Şimşek, a.g.e., s.85.

¹⁴³ Saraoğlu, a.g.t., s.159.

166.Kütüphane ve Yayın Şubesi

Okuma-yazma oranının düşük olduğu bir toplumda her halkevi bir kütüphane ve okuma odasının kurulmasını ödev bilmiştir. Bu şubenin kurulması halkevlerinin kurulma şartlarından da biridir.¹⁴⁴

Halkın kültür seviyesini yükseltmek, halka Kemalizm esaslarını benimsetmek, millî tarihimizi öğretmek, her türlü bilgiyi halk arasında yaymak için bu konularda yazılmış kitapları halka okutmak şarttır.¹⁴⁵

Halkevleri halka ve gençliğe okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak için çeşitli tedbirler almıştır. Düzenledikleri birçok gecede yeni çıkan kitaplardan, okunmaya değer olanları hakkında fikirler öne sürmüş, konu ve temasını belirleyerek insanlara aktarmıştır.¹⁴⁶ Mahalle ve köy odalarında, parti ocaklarında ve açık havada okuma günleri yapılmıştır. Uygun bulunan bir kitap okuması iyi olan bir vatandaşa yüksek sesle okutulmuştur.¹⁴⁷ Ayrıca okumayı teşvik için kitap özetleri yarışması yapılmış ve en çok kitap okuyanlara kitap armağan edilmiştir.¹⁴⁸ Mahallelerde, köylerde ve cezaevlerinde okuma odaları açılmıştır.¹⁴⁹

Halkevlerine girecek kitaplar ise aşağıdaki kaynaklardan elde ediliyordu.

- a. Bakanlıklar, genel müdürlükler, TDK, TTK gibi kamu yararına faaliyet gösteren kitaplar,
- b. CHP Genel Sekreterliği,
- c. Halkevlerinin kendi bütçesi,
- d. Kitap bağışları: Bu şekilde elde edilen kitaplar önce Kütüphane ve Yayın Şubesi tarafından incelenerek kütüphaneye girmesi yasak olan kitaplar arasında olup olmadığı belirleniyordu.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Karagün, a.g.t., s.38.

¹⁴⁵ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", a.g.e., s.124-125.

¹⁴⁶ Kara, a.g.e., s.58.

¹⁴⁷ Yeşilkaya, a.g.e., s.103.

¹⁴⁸ Bayraktar, a.g.e., s.140.

¹⁴⁹ Yeşilkaya, a.g.e., s.104.

¹⁵⁰ Saraoğlu, a.g.t., s.160.

Halkevleri Talimatnamesi'ne göre kütüphaneye girmesi yasaklanan kitaplar şöyledir:

- a. Dinî nitelikte olan kitaplar,
- b. Türk inkılâbı ideolojisine uymayan kitaplar,
- c. Yabancı rejim ve ideolojileri tasvir eden kitaplar,
- d. Millî ve realist görüşler dışında kalan hurafeleri, geri ve irticaî zihniyeti amaçlayan kitaplar,
- e. Kötümserlik telkin eden, cinayet, intihar gibi olayları anlatan kitaplar,
- f. Şehvet ve ihtiras eğilimlerini kamçıl原因 ve gençliği kötü olaylara teşvik eden kitaplardır.

Kütüphanelerde okunmasına izin verilen kitaplar ise şunlardır:

- a. Edebî, ziraî ve sıhhî nasihatler,
- b. Şehir plânlarından ruh nizamlarına kadar çeşitli konularda halka yeni fikir verebilecek kitaplar,
- c. Mahallî ihtiyaçlara göre alınacak mahallî önlemleri anlatan yayımlar.

Şubenin yayın kolları da verimli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Halkevlerinin yayınlacağı kitap ve dergilerin basın ve yayın işlerini yürütmüştür.¹⁵¹ 1937 itibariyle, 30 kadar halkevi mecmuasını düzenli olarak çıkarmıştır. Bunlar yörelerin tarih ve sanat eserleri dâhil pek çok konuyu içeren dergiler olup, halkevlerinin çalışmalarını gözler önüne sermiştir.¹⁵² Ayrıca telgraf, telsiz, radyo gibi haberleşme araçlarından faydalanarak halka yayılması yararlı olan bilgiler için geniş bir yayın alanı sağlamaya çalışmıştır.¹⁵³

Şubenin ilk yıllardaki üye sayısı şöyledir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	1199	---	---
1933	2338	151	2187
1934	3354	231	3123
1935	3334	382	2952 ¹⁵⁴

¹⁵¹ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları, a.g.e., s.124.

¹⁵² Kara, a.g.e., s.58.

¹⁵³ Karadağ, a.g.e., s.77.

¹⁵⁴ Saraoğlu, a.g.t, s.162.

167.Köycülük Şubesi

Halkın büyük çoğunluğunun köylü olduğu bir ülkede halkevleri çalışmalarında önceliği köylü kesime vermiştir.¹⁵⁵ Bu nedenle Köycülük Şubesinin görevi çok önemli ve ağır olmuştur. Ancak bizim kültürümüzde köylü sınıfı, işçi sınıfı, burjuva sınıfı gibi sınıflar yoktur. Türk milleti Türk yurdu gibi birdir.

Halkevlerinin Köycülük Şubesinin asıl görevi Halkevleri Talimatnamesi'ne göre köyleri sosyal, sıhhi, kültürel yönden geliştirmek, köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularını kuvvetlendirmektir. Bunun için de iki yol vardı. Birincisi köylülerin sık sık halkevi müsamerelerine çağırılması, ikincisi halkevi üyelerinin uygun mevsimlerde köylere yapılacak kır bayramlarına gitmeleridir.¹⁵⁶

Köycülük Şubesinin düzenlediği kır gezileri köyü tanıtmayı ve köylüyü aydınlatması bakımından önemlidir. Bu gezilerde hastalara bakmak, ilaç dağıtmak, köylüyü ileri götürecek konferanslar ve konuşmalar yapmak, önemli ilkeleri benimsetmek, köylünün dilekçelerini yazmak, askerlerin işlemlerini yaptırmak, meyve fidanı, bağ çubuğu dağıtmak, köylerde açılan halk dersaneleri, açık hava temsilleri, Karagöz, köy bayramları tertip etmek gibi önemli faaliyetleri gerçekleştirmiştir.¹⁵⁷

Halkevleri köye ve köylüye giderken gökten inme reformcu aydın tavrıyla değil karşılıklı dayanışma duygusu içinde gitmeyi benimsemişlerdir.¹⁵⁸ Ayrıca kır gezilerinde köylüye yük olunmaması ve onlara masraf yaptırılmaması gereği belirtilmiştir.¹⁵⁹

Kente gelen köylülerle ise halkevleri yakından ilgilenmiştir. Toplu köy geceleri düzenlenerek, onlara oyun ve filmler seyrettirilmiş, konferanslar verdirilmiştir.¹⁶⁰ Ayrıca yetenekli köy çocukları kente getirilerek okutulmuş ve köylüler için gerekli bilgileri içeren

¹⁵⁵ Çeçen, a.g.e., s.127.

¹⁵⁶ Bayraktar, a.g.e., s.59-60.

¹⁵⁷ Karadağ, a.g.e., s.91.

¹⁵⁸ Çeçen, a.g.e., s.135.

¹⁵⁹ Bayraktar, a.g.e., s.60.

¹⁶⁰ Karadağ, a.g.e., s.91.

broşürler hazırlanmıştır. Köylerde ortaya, çıkan sorunların devletin ilgili kurumlarına iletilerek çözülmesinde aracı olunmuştur.¹⁶¹

Şubenin üye sayısı şu şekildedir:

<u>Yıl</u>	<u>Toplam</u>	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>
1932	2968	---	---
1933	6033	110	5923
1934	9335	407	8928
1935	10594	348	10206 ¹⁶²

168. Müzecilik ve Sergi Şubesi

Halkevlerinin sonuncu fakat en önemli şubelerinden biri de Müzecilik ve Sergi Şubesidir. Görevi sergiler düzenlemek ve müze nüveleri oluşturmaktır.

Şubenin müze grubu, bulunduğu yerin tarihî eser ve abidelerinin korunmasına çalışır. Bu konuda ilgili resmî makamları bilgilendirerek bu amaçla kurulmuş olan özel cemiyetleri destekler. Ayrıca bulunduğu yerdeki resmî müzeleri zenginleştirir ve eksiklerini tamamlar. Eğer müze yoksa kurulmasına çalışır. Tarihî değeri olan eski yazılar, ciltler, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar ve nakışlar gibi ulusal kültür belgeleriyle eski millî kıyafetler, oymalı yazmalar, kılıçlar, yatağanlar, tüfekler ve her çeşit silâhlar, sedef, altın, gümüş vb. kakmalar ve oymalar gibi kaybolmaya yüz tutmuş etnografya belgelerini toplamaya çalışmak suretiyle mahallî müzelerin kurulmasına hizmet eder. Bu noktada müze grubu insanların geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurmalarını ve tarihî eserleri tanımalarını sağlamış ve bu yönüyle de kişilerde güven duygusunun oluşmasına yardımcı olmuştur.¹⁶³

Sergi gurubu ise ressam, heykeltıraş, mimar ve diğer sanatçıların eserlerini halkevi binalarında sergilemeye yardımcı olmuştur.¹⁶⁴ Sergiler yoluyla, sanatın çeşitli dalları halka tanıtılmış ve yeni yetenekler de teşvik edilmiştir. Bununla ulaşılmak istenen hedef, folklor

¹⁶¹ Çeçen, a.g.e., s.135.

¹⁶² Saraoğlu, a.g.t., s.163.

¹⁶³ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.20.

¹⁶⁴ Yeşilkaya, a.g.e., s.107.

ve etnografya alanında sistematik bir biçimde çalışmak, millî kültür eserlerimizin yapısında bir harç olarak kullanmak ve onları yükseltmektir.

Bu şubenin faaliyetleri sonucunda tarih ve folklorik araştırmalar önemli ölçüde ilerlemiş, özellikle çeşitli yörelerde müze kurma ve müzedeki eserleri zenginleştirme sağlanmış, birçok bölgemizde maddî kültür malzemeleri toplanarak, Türkiye'nin tarih ve folklor değerleri ve arkeolojik eserleri gün ışığına çıkarılmıştır.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ Karagün, a.g.t., s.43.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasi etkisini göstermeye başlarken savaşı kazanan demokratik Batı ülkeleri yaptıkları büyük kampanyalarla demokrasinin üstünlüğünü gösteriyorlardı. Bu ülkelerde dünya barışının sağlanması için çok partili demokratik hayata geçme propagandaları yapıyordu. Bu ülkelere komşu ülke olan Türkiye de demokrasi rüzgârından etkilenmiştir. En başından beri çağdaş bir demokrasiyi hedefleyen Mustafa Kemal, Türkiye'de çok partili demokratik hayata geçilmesi için iki kez denemede bulunmasına rağmen her iki denemede de cumhuriyet karşıtı gerici güçlerin siyasal girişimleriyle karşılaştığı için bu demokrasi denemesini bir süre ertelemiştir.¹⁶⁶

Cumhuriyet karşıtı gerici güçler, Mustafa Kemal'in sağlığında onun yaptığı devrimlere ve kurduğu kurumlara karşı çıkmaktan çekindikleri için birçoğunu sinerek Atatürk'ün yanında yer almış ve devrimleri benimser gibi gözükmüşlerdir. Çok azı ise yapılan devrimleri anlayamadığından ya da içine sindiremediğinden karşı çıkmışlardır. Bunlar da Mustafa Kemal tarafından yetkileri alınarak etkisiz hâle getirilmişlerdir. Atatürk'ün sağlığında yanında veya karşısında görünen bu gerici güçler Atatürk'e doğrudan karşı çıkmaktan çekindikleri için dolaylı yolları deneyerek onun kurumlarına saldırmışlardır. Atatürk devrimlerinin en yaygın kitle örgütü halkevleri olduğu için de tepkiler en çok halkevlerine yönelik olmuştur.¹⁶⁷ Bu zaman içinde CHP halka dönük atılımlar gerçekleştirmiştir. Halkevleri aracılığıyla aydın ve halk kaynaşması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Çeçen, a.g.e., s.195.

¹⁶⁷ Karagün, a.g.t., s.48.

¹⁶⁸ Çeçen, a.g.e., s.196.

1946 seçimleriyle DP'nin meclise girmesiyle başlayan çok partili dönemde özellikle bütçe toplantılarında halkevleri önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁶⁹ Bu toplantılarda DP'liler CHP'nin bir yan kuruluşu olarak algılanan halkevlerine devlet bütçesinden ödenek ayrılmasına karşı çıkmışlardır. Bazı yerlerde belediye yönetimi başka partililerin eline geçince yerel yönetimlerce halkevlerine yapılan yardımlar durdurulmuştur. Ayrıca ülkedeki yeni hava bazı aydın ve eşraf kesimlerini de bu kurumdan uzaklaştırmıştır. Halkevlerine yapılan yardımların kesilmeye başlamasıyla da halkevlerinin çalışmaları sekteye uğramıştır. Halkevleri artık dergi çıkaramaz, köy gezileri yapamaz, sosyal yardım ve kültür çalışmalarını yürütemez duruma gelmiştir. Bununla birlikte halkevleri kitaplık hizmetlerini devam ettirerek halkın okumasına yardımcı olmuşlardır.

Çok partili demokrasi döneminde CHP'nin bir yan kuruluşu olarak çalışması 60 millet vekiliyle parlamentoya giren DP muhalefeti tedirgin etmesi üzerine CHP yöneticileri bu kültür yuvalarının başka bir parti tarafından kapatılmayacak bir statüye getirebilmek için yeni arayışlar içine girerek halkevlerini bağımsız bir vakıf hâline getirebilmek için ön çalışmaları başlatmışlardır. Ne var ki siyasal olayların hızla gelişmesi, buna karşın CHP üst yönetiminin eski bürokratik alışkanlıklar nedeniyle ağır işlemesi sonucunda düşünülen olumlu değişiklikler gerçekleştirilememiştir.¹⁷⁰

Halkevlerine bir can düşmanı gibi bakmaya başlayan DP'liler ise halkevleri aleyhinde eleştirilerini devam ettirerek halkevinin ödeneklerinin kesilip halka mal edilmesi gerektiği, devlet bütçesinden halkevlerine ödenek ayrılmasının anayasaya aykırı olduğu, halkevlerine yardım edilebilmesi için onların tüzel kişiliğe sahip olması gerektiği ve tüzel kişiliği bulunmayan halkevlerine para veren maliye bakanının sorumlu olacağı, ayrıca bu kurumun bir kültür yuvası olmaktan çıkarak politik merkezler hâline geldiği şeklinde eleştirilerde bulunmuşlardır.

CHP bu eleştirilere karşı halkevlerinin CHP'nin malı olmadığını, partili partisiz herkese açık olduklarını, bazı halkevi şubelerinde karşıt parti üyeleriyle birlikte bağımsız

¹⁶⁹ Yeşilkaya, a.g.e., s.80-81.

¹⁷⁰ Çeçen, a.g.e., s.196-198.

bilim adamlarının da konuşmalar yaptığını ve halkevlerinin siyasi bağlantısı olmayan bir kurum hâline getirme gayreti içerisinde olduklarını belirtmişlerdir.¹⁷¹

Ancak demokrasiyle beraber başlayan süreç ilerledikçe giderek muhalefet toplum içinde güçlenmiş ve uzun süredir tek parti yönetimi ile beraber zorluk içinde geçen savaş yılları toplumda bir birikim meydana getirmişti. Demokrasilerin Dünya Savaşı'nda galip gelmesi ve giderek demokratik rejimlerin çeşitli ülkelerde yaygınlaşması da Türkiye'de demokratik ortamın gelişmesine yardımcı oluyordu. Halk artık ülkede değişiklik istiyordu. Bu nedenle ülke düzeyinde geniş miting ve toplantılar düzenlenmiş ve karşıt görüşte birçok parti ve dernek kurulmuştur. DP ise ülkedeki bu değişimleri yakından takip ederek değişen toplum yapısına göre bir politika geliştirmeye öncelik vermiştir. Böylece çağdaşlaşma ve batılılaşmadan hoşnut olmayan geleneksel kesimler DP'yi bir kurtarıcı olarak görmüşler ve DP'nin çatısı altında toplanmıştır. Halkevlerinin kapatılması için de büyük kampanyalar başlatılmıştır.¹⁷²

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda DP'nin ezici üstünlükle iktidara gelmesinin ardından halkevleri faaliyetlerini yavaşlatmış bir süre sonra durdurmuştur. Bu tarihe kadar yayınlanan dergilerin son sayıları da 1950 tarihlidir.

Halkevlerinin faaliyetlerini resmen imkânsızlaştıran 5830 sayılı yasa teklifi, bu tarihten bir yıl sonra Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşı;

Burdur Milletvekili Fehmi Çelikbaş,

Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş,

Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ,

İzmir Milletvekili Zühtü Velibeşe,

Afyon Milletvekili Kemal Özçoban,

Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı,

Diyarbakır Milletvekili Ferit Alp İskender tarafından verilmiş¹⁷³ ve oylamaya sunulmuştur. Muhalefet oylamaya katılmamıştır.¹⁷⁴ Yasa, anayasa komisyonundan 2/284 esas no, 13 karar no ile 27.07.1951 tarihinde geçmiş; bütçe komisyonundan ise 2/284 esas

¹⁷¹ Çeçen, a.g.e., s.201.

¹⁷² Çeçen, a.g.e., 203-204.

¹⁷³ Kara, a.g.e., s.69.

¹⁷⁴ Karagün, a.g.t., s.53.

no, 144 karar no ile 02.08.1951 tarihinde geçmiştir. 5830 sayılı kanun teklifi 8 Ağustos 1951'de de TBMM tarafından kabul edilmiş ve üç gün sonra da Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁵

Bu yasanın çıkmasıyla ülkedeki bütün halkevlerine Halk Partisi binasıyla birlikte bütün taşınır ve taşınmaz mallarına el konulmuştur. Halkevlerinin eşyaları sokaklara ve çöplüklere, kitaplar da dere ve ırmaklara atılmıştır. Bazı bölgelerde ise halkevi kitaplıkları kamyonlara doldurularak yakılmış, bazıları da depolara kaldırılarak halkın okuması engellenmiş ve bazı halkevleri de yağmalanmıştır.¹⁷⁶ Böylece bu kültür kurumu tarihe karışmıştır.

---

¹⁷⁵ Kara, a.g.e., s.70.

¹⁷⁶ Karagün, a.g.t., s.54.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ORDU HALKEVİNİN FAALİYETLERİ

Cumhuriyet Halk Partisinin sinesinde çıkan ve Türk milletinin kültür kaynağı olan halkevi Ordu'da 1932 yılında kurulmuş ve kurulduğu yıl çalışmalara başlamıştır.¹⁷⁷ O zamanki ilk kuruluş faaliyetlerinde halkevlerinin çeşitli şubelerinde çalışan kişiler şunlardır:

Dil ve Edebiyat Şubesi: Kemal Erman

Güzel Sanatlar Şubesi: Cahit ...

Temsil Şubesi: Hasan Tomakin

Spor Şubesi: Nazım Kurtuluş

Sosyal Yardım Şubesi: Mustafa Gürel

Köycülük Şubesi: Ali Rıza Gürsoy

Kütüphane ve Yayıncılık Şubesi: Hikmet Ergin

Ordu Halkevinin ilk başkanı Hamdi Uzman'dır. Sonraki yıllarda ise Vahap Bucak, Şükrü Kaymaz, Arif Hikmet Onat, Dr. Zeki Mesut Sezer, Yekta Karamustafa ve Muhsin Karlıbel bu halkevine başkanlık yapan kişilerdir.¹⁷⁸ İlk zamanlar yedi şubeden oluşan Ordu Halkevi daha sonra dokuz şube olmuştur.

30.Dil ve Edebiyat Şubesinin Faaliyetleri

Geniş bir sahada faaliyet gösteren Dil ve Edebiyat Şubeleri il, ilçe ve köylerde yetişen yerli birçok halk şairinin şiirlerini, ağıtları, türküleri, masalları, efsaneleri, destanları toplamaya, tasnif etmeye ve yayınlamaya büyük önem vermiştir.

¹⁷⁷ 75. Yıl Özel Gazetesi (29 Ekim 1998), s.9.

¹⁷⁸ İktisadî Uyanış, C.1, S.1 (6 Şubat 1949), s.64.

Folklor bakımından zengin olan Ordu'nun birçok ağıtları, türküleri, mânileri, bilmeceleeri, masalları vs. vardır. Bunların hepsi olmasa da bir kısmı halkevinin çalışmaları sonucunda günümüze kadar ulaşmıştır.

Ordu Halkevi 19 Şubat 1944 tarihinden 24 Şubat 1946'ya kadar çıkardığı toplam sekiz sayıdan oluşan "Ordu" dergisinde yörenin yetiştirdiği kişiler, Ordu şiirleri, köylerde tiyatro faaliyetleri gibi birçok konuda yazılar yayınlanmıştır.

Ordu Halkevi ayrıca Eylül 1947'de "Yeşilordu" dergisini çıkarmaya başlamış. Bu dergi iki ayda bir çıkarılmıştır. On üç sayı olarak çıkarılan dergide fonetik bakımdan Ordu ağız, Ordu şiirleri, Ordu folkloru, Ordulu şairler vb. konularda yapılan çalışmalar yayınlanmıştır. Bunların yanında Ordu Halkevi halk hayatındaki gelenekler ve inanmalarla ilgili araştırma ve incelemeler yapmıştır.

31. Temsil Şubesinin Faaliyetleri

Kültürün temel unsurlarından biri olan sanat bir uygarlığın veya toplumun anlayış, beğenilerine göre şekillenir ve kültürel yapıya katkıda bulunur. Etkili bir anlatım dili olan sanat yoluyla insanlar birtakım değerleri paylaşır, kabul eder. Sanatın ortaya koyduğu bilgiler yoluyla doğa ve toplumdaki olaylar daha iyi anlaşılır. Toplumsal bilincimiz gelişir ve doğa üzerindeki egemenliğimiz artar.¹⁷⁹

Halkevleri, sanat aracılığıyla devrimleri halka benimsetmeye çalışmıştır. Halkevlerinde bu amaca hizmet eden sanat etkinliklerinden biri tiyatro faaliyetleridir.

1932'de kurulan ve kuvvetli bir temsil kadrosuna sahip olan Ordu Halkevi, birçok eseri başarı ile canlandırmıştır. Bu şube bir çalışma odasına ve sadece tiyatro neşriyatını ihtiva eden bir kütüphaneye sahiptir.

Ordu Halkevindeki temsil çalışmalarını Namık Semih Mayda düzenlemiş ve birçok oyunda da başrol oynamıştır.¹⁸⁰ Bu dönem tiyatro çalışmalarında ilk kez kadınlar sahneye çıkmıştır. 1932 yılına kadar oyunlardaki kadın rollerini de erkekler oynuyorlardı. O yıl,

¹⁷⁹ Sarıkaya, a.g.e., s.2-3.

¹⁸⁰ Sıtkı Çebi ile Söyleşi, Temmuz 2003.

Aka Gündüz'ün Mavi Yıldırım adlı oyununda genç bir öğretmen olan Edibe Akyol sahneye çıkar. Bu genç öğretmenin sahneye çıkışı başlı başına bir olay olur. Kamuoyunda yankılar yaratır. Bu girişimin ardından Aysel Yücel, Nebahat Onat adlı bayanlar da çeşitli oyunlarda rol almaya başlar.¹⁸¹

Temsil Şubesi, birer perdelik piyesler ve komedilerle birlikte büyük eserler de sahnelemiştir. N. F. Kısakürek'in "Bir Adam Yaratmak" ve "Para" piyesleri gibi. Bu eserler, sıkı bir disiplin içinde aylarca prova edildikten sonra amatör bir sahne için çok mükemmel sayılabilecek bir başarıyla oynanmıştır. Gençler kolektif bir tiyatro idraki içinde en küçüğünden en büyüğüne kadar, genel düzendeki varlıklarının farkında olarak altına girdikleri ağır yükten başarıyla sıyrılmışlardır. Bu şubedeki ilerleme 1945'te sahnelenen "Para" ve "Bir Adam Yaratmak" adlı piyeslerde dikkati çekmiştir. 1945 yılında "Para" piyesinin temsilinde bulunan ve neticeden çok memnun olan o zamanki Parti Müfettişi sayın Sağlık Bakanı Sadri Konuk'un teşvikleri ile bu şube Samsun Halkevine bir temsil turnesi yapmıştır. 27 kişiden ibaret katile, rejisör Namık Semih Mayda'nın idaresi altında Samsun Halkevine misafir olmuşlar ve halkevi salonunda iki gece "Para" piyesini oynamışlardır. Bu temas Samsun'da büyük ilgi uyandırmış ve gençlerin başarısı takdirle anılmıştır.¹⁸² 1949 yılında şube bütün kadrosuyla Trabzon'a bir seyahat tertip etmiş ve orada da büyük başarılar kazanmıştır.¹⁸³

1933'ten 1949'un sonuna kadar faaliyetlerini sürdüren Ordu ilindeki halkevlerinin Temsil Şubelerinin yıllara göre sahnelediği piyeslerle yazarlarının listesi şöyledir:¹⁸⁴

Perşembe Halkevi		
<u>Piyas Adı</u>	<u>Yazar</u>	<u>Tarih</u>
Bir Yabancı	---	---

¹⁸¹ 75. Yıl Özel Gazetesi (29 Ekim 1998), s.10.

¹⁸² Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.10.

¹⁸³ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.16.

¹⁸⁴ Yeşilkaya, a.g.e., s.262-263.

Ordu Halkevi

<u>Piyesin Adı</u>	<u>Yazar</u>	<u>Tarih</u>
Akın	F. Nafiz Çamlıbel	1933
İstiklâl	R. Nuri Güntekin	1933
Kahraman	F. Nafiz Çamlıbel	1934
Kimsesizler	İ. Galip Arcan	1943
Yanlış Yol	Hülya Gözalan	1943
Kanun Adamı	Vefat Ürfi Bengü	1943
Şeriye Mahkemesinde	Ahmet Nuri Sekizinci	1943
İstiklâl	R. Nuri Güntekin	1943
Bir Doktorun Ödevi	Vefat Ürfi Bengü	1943
Deliler Hekimi	Mahmut Esat Yesari	1943
Mahcuplar	Reşat Baran	1943
Hasbahçe	Mahmut Esat Yesari	1943
Mavi Yıldırım	Aka Gündüz	1943
Kimsesizler	İ. Galip Arcan	1944
Yanlış Yol	Hülya Gözalan	1944
Kanun Adamı	Vefat Ürfi Bengü	1944
Şeriye Mahkemesinde	Ahmet Nuri Sekizinci	1944
Akın	F. Nafiz Çamlıbel	1944
Gün Doğuyor	Peyami Safa	1944
İstiklâl	R. Nuri Güntekin	1944
Fener Bekçileri	Muhsin Ertuğrul	1944
Zehirli Kucak	Çev: S. Ali Ankara	1944
Bir Doktorun Ödevi	Vefat Ürfi Bengü	1944
Deliler Hekimi	Mahmut Esat Yesari	1944
Para	N. Fazıl Kısakürek	1944
Bir Adam Yaratmak	N. Fazıl Kısakürek	1944
Mahcuplar	Reşat Baran	1944
Hasbahçe	Mahmut Esat Yesari	1944
Mavi Yıldırım	Aka Gündüz	1944
Vatan Yahut Silistre	Namık Kemal	1945
Para	N. Fazıl Kısakürek	1946

Mahcupluk İmtihanı	Ömer Seyfettin	1946
Süt Kardeşler	İ. Galip Arcan	1946
Tohum	N. Fazıl Kısakürek	1946
Bir Gönül Muamması	Kemal Ragıp	1946
Para	N. Fazıl Kısakürek	1949

Ünye Halkevi

<u>Piyenin Adı</u>	<u>Yazar</u>	<u>Yıl</u>
İstiklâl	F. Nafiz Çamlıbel	1934
Mavi Yıldırım	Aka Gündüz	1934
Canavar	F. Nafiz Çamlıbel	1934
Kozanoğlu	A. Ziya Kozanoğlu	1934
Himmetin Oğlu	A. Nuri Sekizinci	1934

Temsil Şubelerinde Karagöz ve kukla oyunlarının da yer almaya başlamasına rağmen Ordu Halkevinin bu şubesinin böyle bir çalışma yaptığını ortaya koyan bir belgeye rastlanılamamıştır. Öte yandan memleketimizde bir sinema mevcut olmaması, halkevinin büyük salonuna bir film takmak ihtiyacını doğurmuştur. Özel idarenin yardımı ile sinema kurulur. 1946 yılı içinde sosyal yardım yararına filmler gösterilmiştir. Hususî suretle getirilen Türkçe açıklamalı kültür filmleri ve Walt Disney'in renkli şortları da halkın ve öğrencilerin büyük ilgisi ile karşılaşmıştır.¹⁸⁵

1949 yılında kirada bulunan halkevi sineması devir alınmıştır. 4 balo tertip edilmiş, 3 çay verilmiş, okullara sene sonu nedeniyle parasız filmler gösterilmiş ve salonda müsamereler verdirilmiştir.¹⁸⁶

Temsil Şubesi, 1 Mart 1948 ile 1 Mayıs 1948 tarihleri arasında 2 nişan töreni¹⁸⁷ 1 Temmuz 1948'e kadar iki ay içinde 3 nikâh, iki de nişan merasimi düzenlemiştir.¹⁸⁸ 1

¹⁸⁵ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.10-11.

¹⁸⁶ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.16.

¹⁸⁷ Yeşilordu, C.1, S.5 (1 Mayıs 1948), s.16.

¹⁸⁸ Yeşilordu, C.1, S.6 (1 Temmuz 1948), s.16.

Haziran 1949'a kadar geçen iki aylık zaman zarfında da 3 düğün ve 6 nikâh töreni yapmıştır.¹⁸⁹

32.Güzel Sanatlar Şubesinin Faaliyetleri

Güzel Sanatlar Şubesi müzik, resim, heykeltıraşlık, mimarlık gibi sahalarda çalışan sanatkâr ve amatörleri bir araya toplar ve genç yetenekleri himaye ederek gelişmelerine çalışır. Müzik faaliyetleri arasında bütün halkın bir ağızdan millî marşları ve türkülerini söylemelerine yardım etmek en önemli görevlerdendir.¹⁹⁰

Bu şubeler il ve ilçelerde her fırsatta bando ve orkestra eşliğinde konserler vererek müzik müsamereleri ve gezileri düzenleyerek Batı müzik tekniğini halkın ruhuna sindirmeye çalışmıştır. Bu amaçla köye kadar giden ve köylüyü çaldığı cazip yeni teknikli parçaların neşesi ile ardına katarak yakın köylere kadar ilerleyen halkevi bandoları da olmuştur.¹⁹¹

Ordu Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesi halkın müzik ihtiyacını karşılamak için elinden geleni yapmıştır. Şube alaturka ve alafranga konserlerle halk türkü ve şarkılarından millî sazla birçok defa konser vermiştir.¹⁹² Hoparlörlerle de belirli günlerde alaturka müzik yayını yapmıştır.¹⁹³ Çay ziyafetleri ve balolar düzenlemiştir.¹⁹⁴

1945 yılında büyük halkevi salonunda iki dikiş ve bir resim sergisi açılarak kızların ve resim sanatkârlarının cazip ve kıymetli eserleri burada teşhir edilmiş ve birer hafta süren bu sergiler büyük bir ilgiyle seyredilmiştir. Tutulan hesaplara göre her sergiye üçer bin vatandaş gelmiştir. Bundan başka genel sekreterliğin isteği üzerine Ankara Halkevinde açılan sergide teşhir edilmek üzere ilde ilgili amatörlerin yağlı ve pastel boya resimleri gönderilmiştir.

¹⁸⁹ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.16.

¹⁹⁰ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.10.

¹⁹¹ Behçet Kemal Çağlar, 1935 Halkevleri, Ankara, 1936, s.40.

¹⁹² Yeşilordu, C.1, S.4 (1 Mart 1948), s.16.

¹⁹³ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1948), s.10.

¹⁹⁴ Yeşilordu, C.2, S.12 (Mart 1950), s.16.

Hevesli gençler fırsat ve imkân buldukça egzersizler yaparak gerek millî bayram günlerinde gerekse Temsil, Dil, Edebiyat ve Köycülük Şubelerinin konferans müsamere ve gezilerinde millî sazlarla zeybek ve Karadeniz oyunlarını millî kıyafetleriyle oynamışlardır. Alaturka ve alafranga saz kolları millî günlerde ve haftanın belli günlerinde ödevlendirilmiş, açık havada ve kapalı yerlerde 23 konser vermiştir.

Şubat 1946'da Güzel Sanatlar Şubesinin bandosu belediye emrine geçmiştir ve 23 Nisan, 30 Ağustos, 1 Temmuz (Denizcilik Bayramı) ve Cumhuriyet Bayramı gibi millî günlerimizde ve geçit resimlerinde ödevlendirilmiş ve alafranga müzik kolu bir yıl içinde beş konser vermiştir.¹⁹⁵ Cumhuriyet balosuyla Yardımseverler Derneğinin yılbaşı balosuna da iştirak etmiştir.

Şube 1949 yılında alafranga kısmını zenginleştirerek caz meydana getirmiştir. Giresun Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesini misafir etmiş ve onlara alaturka bir konser vermiştir.¹⁹⁶ Mayıs 1950'de bir konser tertip etmiş, bir balo, üç çay ziyafeti vermiştir.

33. Spor Şubesinin Faaliyetleri

Halkevlerinin çalışmaları arasında sporun önemli bir yeri vardır. Çünkü spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve millî terbiyenin vazgeçilmez önemli unsurlarındandır. Bu nedenle spor ve beden hareketlerine karşı halkta ilgi uyandırarak bunları millî bir faaliyet hâline getirmelidir.¹⁹⁷

Ordu Halkevinin Spor Şubesi gençliğin bu sahada yetişmesini görev bilmiş ve elinden geleni yaparak memlekette sporun nabzı rolünü oynamış, bölge ve kulüplerle devamlı işbirliği yapmıştır. Şube sık sık futbol, voleybol, yüzme, kürek yelken müsabakaları düzenlemiştir. 1945 yılında atletizm sahasında 30 faal atlet takdire değer başarılar elde etmiştir. Mohaç ve Atatürk koşuları da halkın içten alâkasıyla karşılanmıştır.

¹⁹⁵ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.10.

¹⁹⁶ Yeşilordu, C.2, S.2 (1 Haziran 1949), s.16.

¹⁹⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.11-12.

1946'da sınır toprağı, Ordu atletlerine gurur ve şeref verecek bir hizmet yapma imkânı vermiş, bölgenin tertip ettiği program gereğince görevlendirilen atletler, Giresun hududundan Bolaman bucağına kadar olan 62 km. lik bir sahada bir evvelden yerleşmiş ve ertesi gün büyük emaneti, belirlenen saatte Bolaman atletlerine teslim etmişlerdir.

1946-1948 yılları arasında Gölköy, Mesudiye ve Çambaşı-Karagöl yaylalarında dağcılık ve atıcılık kursları açmıştır.¹⁹⁸ 20 Eylül 1947'de Türkiye çapında güreşler düzenlenmiştir. Konya, Babaeski, Manisa, Tekirdağ, Adapazarı, Bilecik gibi birçok ilden tanınmış pehlivanlar gelmiştir. Halkevi bu yolla Ordu halkına ünlü pehlivanları tanıtmış ayrıca oldukça iyi bir kazanç sağlamıştır.¹⁹⁹

1948'de Londra Olimpiyatları 57 kg dünya şampiyonu Nasuh Akar'ı davet ederek salonda, olimpiyatlarda yaptığı güreşlerde uyguladığı oyunları halka izletmiştir.²⁰⁰ 21 Eylül 1949'da büyük ikramiyeli bir güreş müsabakası daha düzenlenmiştir.²⁰¹

Bu şubenin bir başka faaliyeti de 1 Temmuz 1949'da düzenlenen Deniz Bayramı'nda yapılan su sporlarında geniş ölçüde rol oynamasıdır.²⁰²

Şubenin futbol takımı da vardır. Bu takım Ordu'da Gençler Yurdu ve Spor Yıldızı gibi iki takımın en tecrübeli oyuncularından seçilerek "Halkevi Futbol Takımı" adı altında kurulmuştur. Bu takımın gayesi başka illerden Ordu'ya gelecek güçlü ekiplere veya maç teklifinde bulunacak bölge takımlarına karşı bir Ordu muhtelifi oluşturmaktır. Böyle bir ekibin organizasyonunu halkevi yaptığı için "Halkevi Takımı" adı verilmiştir.²⁰³ Halkevi takımı birçok kulüple (Trabzon Gençlik Kulübü, Ordu Gençlik Kulübü, Çankaya Spor Kulübü vb.) zevkli ve heyecanlı maçlar yapmıştır.²⁰⁴

¹⁹⁸ Yeşilordu, C.2, S.7 (1 Eylül 1948), s.16.

¹⁹⁹ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.16.

²⁰⁰ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.16.

²⁰¹ Yeşilordu, C.2, S.10 (Ekim 1949), s.16.

²⁰² Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.16.

²⁰³ Sıtkı Çebi ile Söyleşi, Temmuz 2003.

²⁰⁴ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.11.

34. Sosyal Yardım Şubesinin Faaliyetleri

Bu şubenin görevi, halkevlerinin bulunduğu bölgede yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, sakatlar, dermandan düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi zavallılar hakkında insanların şefkat ve yardım duygularını uyandıracak ve bu duyguların en yüksek derecesine çıkaracak faaliyetlerde ve yol göstermelerde bulunmaktadır.²⁰⁵

Hemen her halkevi yoksul öğrenci ve ailelere, cezaevindeki tutsaklara hasta ve kimsesiz köylülere Sosyal Yardım Şubesiyle ulaşmaya çalışmıştır. Evlerinde bakım odaları, klinikler kuran, yörenin doktorlarına muayene saatleri ayırtan halkevleri de vardır. Ordu Halkevi de bu hususta önde gelen illerdendir.²⁰⁶

Ordu Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi kimi zaman yaşanan maddî sıkıntılara rağmen her yıl takdir edilecek faaliyetlerde bulunmuştur. Bu şube için halkevinin bütçesinden ayrılan para, başarılan işlere yetmeyecek kadar az miktardadır. Şubenin esas gelir kaynağı tacirlerin ihraç malları üzerinden bir nispet dâhilinde çuval başına yaptıkları teberrular oluşturur. Yılda 4.000 liraya varan bu yardım sayesinde, Sosyal Yardım Şubesi fakirleri geniş miktarda elini uzatmak imkânını bulmuş ve memleket çapında içtimâî bir hizmet gerçekleştirilmiştir.²⁰⁷

Fakir vatandaşlara ilâç ve para yardımlarında bulunulmuştur.²⁰⁸ Ayrıca birçok yoksul aileye yiyecek giyecek ve yakacak dağıtılmıştır.²⁰⁹ Birçok hastanın da yol parası verilerek İstanbul'a tedaviye gönderilmiştir.²¹⁰ Fakir öğrencilere defter, kalem, lâstik alınıp dağıtılmıştır.²¹¹

²⁰⁵ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.14.

²⁰⁶ Turgut, a.g.t., s.47.

²⁰⁷ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.12.

²⁰⁸ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.16.

²⁰⁹ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.16.

²¹⁰ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.16.

²¹¹ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.16.

35. Kütüphane ve Yayın Şubesinin Faaliyetleri

Kütüphaneler halkın bilgi düzeyinin ilerlemesinde en büyük etken olduğu için bir yerde halkevi açılabilmesi için bu şubenin kurulması ve bir kütüphane ile okuma odası bulundurma şartı getirilmiştir.²¹²

Odu Halkevinin Kütüphane ve Yayın Şubesi, Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin yardımıyla “Ordu” ve “Yeşil Ordu” dergilerini yayınlamıştır. Bu dergiler kâğıt ve karton bulma zorluklarına rağmen yayınlanmıştır.

1946’da toprak kanunun çıkması dolayısıyla kanunun şümül ve önemini belirtmek gayesiyle özel bir sayı yayınlanarak bu münasebetle yapılan törene katılanlara parasız olarak dağıtılmış, ayrıca köy okuma odalarına ve en uzak köylere kadar gönderilmiştir.

Ordu’da bulunduğu müddetçe, insanî duygusu, mahkûmlara karşı gösterdiği ölçülmez şefkati, cemiyet hayatındaki tevazu ve dürüst hareketleriyle herkese kendini sevdirmiş, bilgisiyle saydırmış bulunan eski Cumhuriyet Savcısı Mehmet Ali Sebük’ün “Memleket Kriminolojisi” adlı incelemesi bir broşür hâlinde yayınlanmıştır.

Dil ve Edebiyat Şubesi üyelerinden Sıtkı Can’ın “Büyük Harfler ve Yazı İşaretleri” adlı eseri; yine Sıtkı Can’ın mahallî oyun ve âdetleri ile ilgili “Ordu’da Çocuk Oyunları ve Âdetleri” adlı eseri; Dil ve Edebiyat Şubesinin başka bir üyesi Murat Sükûfî Karaca’nın “Ordu İlinde Araştırmalar” ve “Ordulu Şair Fıtnat” adlı eserleri bu şubenin yayınlanmasına yardımcı olduğu kitaplar arasındadır.

Halkevi kütüphanesinde 1946 yılında 4946’sı Türk harfleriyle, 3341’i Arap harfleriyle, 198 tanesi de yabancı dillere ait olmak üzere toplam 8485 kitap bulunuyordu. Bu kitaplar umumî eserler, felsefî eserler, dinî eserler, sosyal eserler, filolojik eserler, edebî eserler, nazari ilimler, güzel sanatlar, tarih ve coğrafya eserleri şeklinde ilim dallarına ayrılmıştır.²¹³

²¹² CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.17.

²¹³ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1944), s.13-14.

36. Müze ve Sergi Şubesinin Faaliyetleri

Bu şube halka tarihî eserlerin kıymetini anlatmak, onların iyi korunarak ortaya çıkarılmasına çalışmak; bu nedenle Türk vatanının medeniyet izlerini göz önünde bulundurmak ve ele geçirilen tarihî eserlerin harap olup gitmesine engel olmak için kurulmuştur. Ayrıca bu tarih yadigârları, sanat eserleri sergiler yoluyla halka tanıtılmaya çalışılmıştır.²¹⁴ Ordu Halkevi, Müze ve Sergi Şubesini diğer şubelere göre daha geç açmıştır. Şube çevrenin tarihî eserlerini araştırmıştır.²¹⁵

37. Kurslar Şubesinin Faaliyetleri

Kurslar Şubesi halkın bilgisini yükseltecek her türlü okutma, yazma ve yetiştirme hareketlerinin ilerleyip gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.²¹⁶

Halkevleri bu şube aracılığıyla, halkçılık ilkesine bağlı kalarak Türk halkını uyandırmak ve bu uyanışın gücüyle, halkı gerçek bir halk yönetimine hazırlamak görevini yerine getirmiştir.²¹⁷

Ordu Halkevinin Kurslar Şubesi de millî eğitim seferberliğine katılarak yurda faydalı olmayı amaçlamıştır ve çeşitli kurslar açmıştır. 1944 yılında on farklı yerde pasif korunma kursları açılmış ve kurslar 4500 kişi katılmıştır.²¹⁸

1945-1946 yılları arasında açılan kurslar ve dersaneler ise şöyledir:

- 1-Cezaevinde A, B okuma ve irşat kursları
- 2-Merkez Gazi Okulu salonunda kadın A ve B dersaneleri
- 3-Merkez Gazi Okulu salonunda erkek A ve B dersaneleri
- 4-Halkevi salonunda elemenden kalanlara lisans kursları
- 5-Halkevi salonunda ortaokulda elemenden kalanlara fizik, kimya kursları
- 6-Halkevi salonunda ortaokulda elemenden kalanlara matematik kursları

²¹⁴ Çağlar, a.g.e., s.130.

²¹⁵ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.15.

²¹⁶ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.15.

²¹⁷ Saraoğlu, a.g.t., s.158.

²¹⁸ Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.18.

7-Halkevi salonunda ortaokulda elemenden kalanlara tabî ilimler kursları

Cezaevinde açılan A²¹⁹ kursu iki ay devam etmiş ve bu kurslar sayesinde okuma-yazma bilmeyen 35 kişi okuma-yazmayı öğrenmiş ve bunların okuma seviyesi ilkokul ikinci sınıf derecesine çıkarılmıştır. Yine cezaevinde açılan ve iki ay devam eden B okuma kursları²²⁰ ve irşat kurslarında az okuma bilen 24 kişinin bilgisi beşinci sınıf derecesine çıkarılmıştır. Bunlardan başka cezaevlerindeki vatandaşlara üç gün millî ve vatanî konularda konuşmalar yapılmıştır. Ağustos 1945'te eylül devresinde ortaokul eleme sınavlarına katılacak öğrencilere haftada dörder saat tabî ilimler, fizik, kimya ve matematik kursları açılmıştır.

Bu şube Aralık 1945'ten itibaren üç ay devam edecek kadın ve erkeklere ayrı yerlerde dört dersane açmıştır. Bu dersanelerin ikisi A dershanesidir ki buraya hiç okuma-yazma bilmeyen 73 erkek ve 24 kadın vatandaş katılmıştır. B dershanesine ise 18 erkek ve 13 kadın katılmıştır. Her iki dershanede de haftada 6 saat okuyup yazma, aritmetik, yurt bilgisi, millî tarih ve coğrafya dersleri verilmiştir. Kadın ve erkek dersanelerinde kırtasiye eksiklerini tamamlayamayan kişilere kalem, kitap ve alfabe dağıtılmıştır.²²¹

Mart 1948 tarihine kadar geçen bir yıllık süre içinde ortaokulda bütünlemeye girecek öğrenciler için matematik, fizik, kimya, tabî ilimler, Fransızca, müzik kurslarıyla genç kızların ve kadınların katıldığı nakış kursu açmıştır.²²²

38. Köycülük Şubesinin Faaliyetleri

Millî varlığın kökü olan köylüyü ve yurt yapısının temel taşı olan köyü her çalışmada göz önünde bulundurmak gereklidir.²²³ Bunun için de köylerin sosyal, sıhî, medenî bakımdan gelişmesini sağlamak, şehirlî ile köylü arasındaki sevgi ve saygı duygularını güçlendirmek amacıyla Köycülük Şubesi kurulmuştur.²²⁴

²¹⁹ A Kursu: Öğrenme çağını geçirmiş olup da ne Arap ne de Türk harflerini bilmeyenlere Türk harfleriyle okuma yazmayı öğretmek için verilen kurstur.

²²⁰ B Kursu: Arap harfleriyle okuma yazmayı bilip de Türk harfleriyle okuma yazma bilmeyenlere verilen kurstur.

²²¹ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.12.

²²² Yeşilordu, C.2, S.4 (1 Mart 1948), s.16.

²²³ Çağlar, a.g.e., s.112.

²²⁴ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.19.

Ordu Halkevi Köycülük Şubesi köylere geziler düzenleyerek köylüyü ilgilendiren konularda faydalı konferanslar vermiştir. Köy Kanunu'nun köye ve köylüye sağladığı faydalar hakkında ve okul inŐa seferberliği konusunda konuşmalar yapılmıştır.

Bahar bayramlarında köylere gidilerek hastalar muayene edilip, il  lar dağıtılmış ve sağlık konularında köylüye gerekli bilgiler verilmiştir. Köylüye sıtma ile ilgili kısa konferanslar verilmiştir. Ayrıca bazı ilçe ve köylere irşat gezileri düzenlenmiştir.²²⁵

---

²²⁵ Ordu, C.1, S.8 (24 Şubat 1946), s.14.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ORDU HALKEVİNİN YAPTIĞI HALKBİLİM ÇALIŞMALARI

40. Halk Edebiyatı Çalışmaları

400. Manzum Türler

4000. Ağıtlar

Ağıtlar bir kimsenin ölümünden duyulan acıları, üzüntüleri dile getirmek amacıyla yazılan şiirlerdir. Anonim halk şiiri malı olan ağıtlar da vardır. Bunlar genellikle genç yaşta ölen kız ya da delikanlılar için söylenir. Ayrıca gelin olup anasının evinden giden kızlar için de ağıtlar yakılır.²²⁶

Ordu'da söylenen iki tane ağıta halkevinin çıkardığı Yeşilordu dergisinde rastladık. Bu ağıtlar genç kişilerin ölümü üzerine yakılmıştır. Ağıtlardan birincisi Mesudiye ilçesinin Yavadı köyünden Hakkı isminde bir gencin karısını öldürmek suretiyle işlediği korkunç cinayetin acı hikâyesidir. Bu ağıtta karısını fena yolda gören Yavadılı Hakkı'nın bu namus meselesini kanla temizlemek istemesi ve sonunda karısını dört kurşunla vurarak öldürmesini saf duygulu bir halk şairi vurulan kadının dilinden içli bir şekilde anlatır. Bu ağıtın tamamını bilene rastlanılamamakla birlikte aşağıdaki gibidir:

Ağıt-1²²⁷

Yavadı'dan çıktım dört kurşun girdi kafama
Anam babam yok ki gelsin arkama
Ben de beni bağladım kime ne derim

²²⁶ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 4. Baskı, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s.342.

²²⁷ Yeşilordu, C.1, S.1 (1 Ocak 1948), s.11-12.

Yavadı'dan çıktım yalnız piyade
Yaşım küçük ama derdim ziyade
Ben de beni bağladım kime ne derim

Kâkülüm yüzümde sürmem gözümde
Bir murat almadım dünya yüzünde
Ben de beni bağladım kime ne derim

Yaykının yaprağı düştü kanıma
Çifte kardeşlerim gelsin yanıma
Ben de beni bağladım kime ne derim

Yavadı'dan çıktım görünen dağlar
Bu Hakkı adamı kıl ile bağlar
Evdeki kızların ah ile ağlar
Ben de beni bağladım kime ne derim

Vurulduğum yerler Çatak'a yakın
Gelin komşularım hâlime bakın
Kolumun boncuğunu kızıma takın
Ben de beni bağladım kime ne derim

Derleyen: Murat Sükûfî Karaca

İkinci ağıt ise Ordu'nun Fidangor mevkiinde Yusuf isimindeki bir gencin elektrik cereyanına tutularak ölmesi üzerine söylenmiştir. Fidangor'da dondurmacılık yapan bu gencin genç yaşta ölmesi herkesi ağlatmış. Birkaç gün sonra da bu üzücü olaya bir ağıt yakılmıştır. Bu ağıt meçhul bir halk şairi tarafından henüz muradına ermeden ölen Yusuf'un diliyle içli bir şekilde anlatılmıştır.

Ağıt-2²²⁸

Yirmi üç yaşlarında inanmazdım nazara
 Yeni bıyık büyüttüm kısmet oldu mezara
 Söyleyin nişanlıma mezar kazsın yanıma
 Bir arkadaş yüzünden kıydım tatlı canıma

O hesaplı defteri masa üstüne bıraktım
 Kime ne diyem anam kendi kendimi yaktım
 Yetimlikle büyüdüm binmedim kır atıma
 Gözü açık gidiyom ermedim muradıma

Söyleyin nişanlıma kına yaksın eline
 Ruhumu teslim ettim elektrik teline
 Kara duman bürüdü Fidangor'un önünü
 Azrail el vurmadañ ceryan aldı canımı

Derleyen: Murat Sükûfî Karaca

Üçüncü ağıtta ise Murat Sükûfî Karaca'nın "Ordu İlinde Araştırmalar" adlı kitabında rastladık. Bu ağıtı bir halk şairi olan İzzet, oğlu Şevket'in ölümü üzerine yazmıştır.

Ağıt-3²²⁹

...
 Eyvah yavrum düştü mü hâke o nazik beden
 Soldu mu nur-ı cemâlin sustu mu gusse-i dehan
 Bir zaman baki hayatta tûti-i dilbaz iken
 Ravza-i cennette mi pervaz edersin şimdi sen
 ...

İzzet

²²⁸ Yeşilordu, C.1, S.3 (1 Ocak 1948), s.12.

²²⁹ Karaca Murat, Ordu İlinde Araştırmalar, Halkevi Yayını, Ordu, 1946, s.24.

4001. Türküler

Türkü, insanların çeşitli olaylar karşısında, içten gelen bir arzuyla söylemek ihtiyacını duydukları sözlerin, halk şiiri ölçüleriyle bestelenerek ifade edilmesidir.

Ordu ilinin türkülerinde Ordu ağzı kadar mahallî özellikler de geniş yer tutar. Bu türkülerini dinleyenler, kulağa hoş gelen bağlama nağmeleri arasında Ordu'nun tepelerini derelerini, fındık bahçelerini, yayla yüzlerindeki koyun sürülerini, yeşilliklerle örtülü koyularında dalgaların sahilleri okşayan denizini hayal edebilir.

Ordu türkülerinin bir özelliği de hemen bütün türkülerin bir olaydan kaynaklanmasıdır.²³⁰

40010. Düğün Türküleri²³¹

Halk, gelin giden bir kızın arkasından anne ve babasının ağlamasını gerekli görür. Onlar bu mutlu anda duydukları sevincin gözyaşları hâlinde akmasını isterler. Anasız ve babasız olanlar bu hususta talihsiz sayılırlar. Ağlamanın gerekli olduğunu aşağıdaki satırlarda açıkça görebiliriz:

Geline de gerek bir ana ağlasın

Geline de gerek bir baba ağlasın

Şu satırlarda ise bir veda merasimini gözlerimizin önünde canlandırır.

Anası da yayık yayar kızım yesin diye

Babası da kapı bekler kızım geçsin diye

Kardeşi de atı tutar bacım binsin diye

Kızın evlenerek evden ayrılmasına en çok üzülen annelerdir. Kızının muradına ermesi onu mutlu eder; ancak ana kalbi daima üzüntü içindedir.

Evimizin büyük kızı

Anasının biricik kızı

Ağzımızı tatsız koyan

²³⁰ Sıtkı Çebi, Ordu Türküleri, Basılmamış Kitabı, s.3-4.

²³¹ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.9.

Evimizi kızsız koyan
 Destimizi susuz koyan
 A gelin, a kızım geyin gidelim.

Gelin olan kızın yolunu bekleyen babası, atının başını tutan kardeşi bulunmazsa o zaman zavallı annenin acısının sonu yoktur. Bu durumda anne kızının talihsizliğine derin derin ağlar:

Büyük evlerde büyüttüm
 Dimi yorganımı örttüm
 Babasız gelin ettim
 Kardeşsiz ellere kattım.

Derleyen: Murat Karaca

40011. Kına Türküleri²³²

Çattılar çattılar çattı taşını anam
 Kurdular düğün aşını
 Sen ne kadar ağlasan anam
 Devşirirler başını
 Kaldır kollarını gey kumaşını anam...
 Anam yayık yayar kız yesin deyin anam
 Babam kapı bekler kız gelsin deyin
 Kardeşim at düzenler kız binsin deyin anam...
 Anamı anamı benim anamı
 Çarşamba gecesi yakın kınamı
 Atımı çekin binek taşına anam
 Ellerim yetişmiyor eğer kaşına
 Binelim gidelim dağlar başına anam
 Benden selâm edin kız kardaşıma
 O gelmesin daha benim peşime anam

²³² Ordu, C.1, S.1 (19 Şubat 1944), s.9.

40012. Diğer Türküler

Ordu Halkevi salonunda yapılan toplu eğlencelerde mahallî çalgılardan olan bağlama ve kemençe eşliğinde sık sık horonlar, metelik, çifte telli, karşılama gibi Ordu yöresine ait oyunlar oynanıyor; Kemençeci Yunus'un türküleri hemen her toplu eğlencelerde çalınıp okunuyordu.²³³ Bu türküler Sıtkı Çebi tarafından derlenmiştir.

Türkü-1²³⁴

Ayağında iskarpin
Kapkara zeytin gibi
Bıraktın gittin beni
Kimsesiz yetim gibi

Sarı sandal boyasız
Yâr vefasız ben yârsız
Ateşin kor kor olmuş
Sokulmam yanarsız

Denizde dalga birdir
Şarkı söyleyen kimdir
Bir sen söyle bir de ben
Bakalım dertli kimdir

Entarisi ak yârim
Döne döne bak yârim
Sen orada ben burda
Ölüm bize hak yârim

Kemençeci Yunus

²³³ Çebi, a.g.e., s.2.

²³⁴ Çebi, a.g.e., s.9.

Türkü-2²³⁵

Konma bülbül konma meşe dalına
 Benden selâm olsun Ayşe geline
 Konma bülbül konma dalım yok benim
 Yalnız kaldım gidecek yolum yok benim

Anne desem annem yok
 Baba desem babam yok
 Düştüm gurbet ellere
 Elimden tutanım yok
 Kemeñeci Yunus

Türkü-3²³⁶

Çıktım Kocatepe'ye
 Yağmur değil kar iken
 Türk milleti hiç yılmaz
 İsmet, Feyzi sağ iken

Kemeñemin teline
 Biraz kuvvetli token
 Donanmanın başında
 Yaşasın Şükrü Okan

Aldık ele çapayı
 Bahçeleri kazarız
 Emir ver Feyzi Çakmak
 Vatan için hazırız

Kemeñeci Yunus

²³⁵ Çebi, a.g.e., s.10.

²³⁶ Çebi, a.g.e., s.10.

4002. Mâniler

Mâni denilince aklımıza genellikle birinci ve dördüncü dizeleri uyaklı ve daha çok yedili hece ölçüsüyle söylenen anonim halk şiirleri gelir. Mânilerin ilk iki dizesi, uyağı doldurmak ve temel düşünceye giriş yapmak için söylenir. Bu iki dizenin genellikle asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Asıl anlatılmak istenen duygu ve düşünce son dizede ortaya çıkar.²³⁷

Mâniler en küçük nazım biçimi olsalar da içerik bakımından zayıf değildir. Onlarda sevdalarımızı, meziyetlerimizi ve kendi kendimize bile itiraf edemediğimiz kusurlarımızı görürüz. Mâniler aracılığıyla halkı bütün yönleriyle kendi dilinden ve kendi anlatımıyla tanırız.²³⁸

Ordu ili de mâni bakımından çok zengin olmasının yanında Ordu Halkevinin bu konuda yaptığı bir derleme çalışmasına rastlanılmamıştır. Yalnızca Yeşilordu dergisinde fındıkla ilgili birkaç mâniye yer verilmiştir.

Fındığa Mâniler²³⁹

-1-

Bir yaram var derinde
Sen sar onu serinde
Beraber gidelim de
Fındık bahçelerinde

-2-

Bahçelerin serini
Gölgenin en derini
Gülistana değişmem
Fındık bahçelerini

²³⁷ Dilçin, a.g.e., s.279.

²³⁸ Ali Çelik, Trabzon-Şalpaazarı Çepni Kültürü, 1. Baskı, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1999, s.56, 57.

²³⁹ Yeşilordu, C.2, S.7 (1 Eylül 1948), s.11.

-3-

Kız söndürme ocağım
Sensiz geçerse çağım
Fındık kabuğu gibi
Yanıp kül olacağım

-4-

Hasretinle yanarım
Durmaz seni anarım
Bana misafir gelsen
Fındık içi sunarım

-5-

Hayalini seslerim
Tükendi nefeslerim
Şenletirsen yuvamı
Fındık ile beslerim

-6-

Gel sen ol benim payım
Sultan diye tapayım
Fındık yapraklarından
Başına taç yapayım

-7-

Fındığı pek severler
Kırıp içini yerler
Yâr üstüne yâr sevme
Sana fındıkçı derler

-8-

Bahçeye sardım çeper
Mehtap bahçeyi öper

Gel kol kola gezelim

Fındık dalları siper

Derleyen: Halit Benli

4003. Koşmalar

Halk edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimlerinden biri olan koşma, hece ölçüsünün (6+5) ya da (4+4+3) duraklı kalıbıyla yazılır. Dörtlük sayısı 3 ile 5 arasında değişir. Uyak düzeni genellikle “b a b a – c c c a – d d d a ...” şeklindedir. İlk dörtlüğün uyak düzeni “x a x a” ya da “b b b a” şeklinde olan koşmalar da vardır.

Koşmaların bir kısmı ise (4+3) yedili ve (4+4) sekizli kalıpla yazılmıştır. Bunların koşma olarak gösterilmesi ezgilerinden kaynaklanmaktadır. Zaten, halk arasında özel bir ezgiyle söylenen herhangi bir şiiire de koşma adı verilir. Koşmalarda genellikle aşk duyguları, acıları, sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, doğayla ilgili türlü duygu ve düşünceler anlatılır.²⁴⁰

Ordu ilinde birçok halk şairi koşma tarzında şiirler yazmıştır. Bir halk şairi olan Tıflı'nın şiirlerini Dil ve Edebiyat Şubesi üyelerinden Sıtkı Can “Ordulu Şair Tıflı” adlı kitapta yayınlamıştır. Tıflı'nın koşmaları 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bu koşmaların bir kısmı Köroğlu'nun koşmalarına naziredir.

40030. Şair Tıflı'nın Koşmaları

Koşma-1²⁴¹

Aman ateşinle tutuştum yandım

Hiç yok mudur insaf merhamet sende

Elimden tutmazsın ben elden gittim

Medet kaldı lütfü inayet sende

²⁴⁰ Dilçin, a.g.e., s.305-306.

²⁴¹ Sıtkı Can, Ordulu Şair Tıflı, Halkevi Yayını, Köy Basımevi, Ordu, 1938, s.123.

Yakarsan da benim canımı yakma
 Nasıl edersen et böyle bırakma
 Hay edip yandığım başıma kakma
 Hain aranılsa kabahat sende

İnsaf gerek güzellikten ziyade
 Ta vermesin âşık ömrünü yâre
 ...

Tıflı

Koşma-2²⁴²

Azade gezerken kendi başıma
 Şimdi elemlere sebep ne oldu
 Merhamet eyle sor bir gözyaşıma
 Dertlere gamlara sebep ne oldu

Seni sevdim ise fena mı ettim
 Gönlümü verdimse hata mı ettim
 Olmayacak bir şey rica mı ettim
 Ya bu site mlere sebep ne oldu

Tıflı güzellerle zevke bakarken
 Ellerin ağzının suyu akarken
 Şimşek gibi konyakları çakarken
 İçtiğim se mlere sebep ne oldu

Tıflı

---

²⁴² Can, a.g.e., s.129.

Koşma-3²⁴³

Aziz başın için doğruca söyle
 Gördün mü yakında nazlı yârımı
 Beni bu gusseden gel azat eyle
 Yalan deyip alma inkisarımı

Yârımın köyüne ettin mi sefer
 Getirdin mi bana doğru haber
 Beni yad eder mi ol peri peyker
 Yoksa unutmuş mu ah u zârımı

Gelir mi hatırı dildâre Tıflı
 Hâlâ niyaz eyler mi bîçare Tıflı
 Ahı vah ederek avare Tıflı
 Kaptırdım havaya rüzgârımı
 Tıflı

Koşma-4²⁴⁴

Aziz başın için eğlenme durma
 Ettiğin peymâna riayet eyle
 Yolları bilirsin kimseye sorma
 Koş hemen izharı dirayet eyle

Aşkî bir badedir gönül ona zarf
 Ömrümü eyledim hep yoluna sarf
 Sözlerimden sakın unutma bir harf
 Nazlı yâre bir hikâyet eyle

---

²⁴³ Can, a.g.e., s.132.

²⁴⁴ Can, a.g.e., s.131.

Biraz hor göz ile bakıldığımı
 Çenkâli zülfüne takıldığımı
 Anın için yanıp yakıldığımı
 Hak-i pâye yüz sür şikâyet etme

N'olur böyle böyle Tıflı'nın hâli
 Kalbinden çıkarmaz hüznü melâli
 Lütfedip verdiği va'd-i visali
 Hatırına getir inayet etme

Tıflı

Koşma-5²⁴⁵

Aziz başın için söyle hâlimi
 Eğer doğru ol diyare gidersen
 Merhametle getir kanlı zalimi
 Koşa koşa semt-i yâre gidersin

Maksadım kuş olup semtine uçmak
 Bence mümkün değil bu aşktan geçmek
 Ne uyku ne rahat ne yemek içmek
 Söyle hâlimi ol nigâre gidersin

Söze fazla noksan hiç katma öyle
 Nasıl gördün ise öylece söyle
 Tıflı'nın hâlini riayet etme
 Eğer dostum şivekâre gidersen

Tıflı

²⁴⁵ Can, a.g.e., s.131.

Koşma-6 ²⁴⁶

Bak ne hâle kaldım ey servi kamet
 Nerde bu derdime derman bulunur
 Vazgeçmezim senden kopsa kıyamet
 İnanmam hüsnüne akran bulunur

Dinle bu sözümü ey şah-ı hûbân
 Ben sana sen bana gayetle çespân
 Ne bir senin gibi bir afet-i devran
 Ne de benim gibi aslan bulunur

Bırakmam peşini ta ölmeyince
 Neylerim sağlığı sen olmayınca
 Bunca ricalarım tutulmayınca
 Yolunda fedaye bir can bulunur

Tıflı ya getirme gayrete fütür
 Her iş biter derler zor ile meşhur
 Avn-i Hudâ ile olursun mesrur
 Ecelden gayriye imkân bulunur

Tıflı

Koşma-7 ²⁴⁷

Başımı alıp diyar diyar gidersem
 Çekmem yârımın firaklarını
 Gönlümüm derdini beyan edersem
 Dağlar da kaldırmaz meraklarını

²⁴⁶ Can, a.g.e., s.121-122.

²⁴⁷ Can, a.g.e., s.121.

Bağ-ı melâhatta nev-nihâl-i gül
 Kameti karanfil kâkülü sünbül
 Diş inci dil mercan sözleri bülbül
 Goncaya benzettim dudaklarını

Bir yere gitmeye kalmadı mecal
 Bize hail oldu fenusu hayal
 Tutuşmaya gelmiş pervane misal
 Dolaşır gezerim sokaklarımı

Tıflı mahzun gönlü bekâm edersem
 Meram hasıl olur ibrâm edersem
 Visali yâr ile bayram edersem
 El dursun öpeyim yanaklarını

Tıflı

Koşma-8 ²⁴⁸

Ben tas tas zehirler el konyak içti
 Ne sefasın sürdük ya bu cihanın
 Ahı vah ederek genç ömrüm geçti
 Bu mu inayeti bize cananın

Gelmiyor selâmın bir kuru lâfın
 Bilmem sarmış mıdır düşman etrafın
 Nettin merhameti n'oldu insafın
 Turalım yok imiş dinin imanın

Bağlı kaldı gönlüm kâküllerinde
 Mürüvvet yok imiş usullerinde

²⁴⁸ Can, a.g.e., s.132.

Tıflı yalın ayak yâr yollarında
Seğirde seğirde geçti zamanın

Tıflı

Koşma-9²⁴⁹

Ben yanarken yâr uykuya yatsa da
Uyanır sesimden ah u zâr etmem
Diri diri ateşlere atsa da
Bir taneciğimdir inkisar etmem

Bir kaza gelmiştir başıma nâgâh
Tatlı canımdan da usandım billâh
Daim edersem de gizli gizli ah
Esrar-ı sevdâyı aşikâr etmem

Tıflı taş yürekli bir yâre vuslat
Mümkün olmaz çünkü yoktur merhamet
Dostlarım olunuz Hakka emanet
Daha bu yerlerde ben karar etmem

Tıflı

Koşma-10²⁵⁰

Bend olalı beri oldum ciğergûn
Yağma etti serden aklı perçemin
Oldu gerdanıma zincir-i cünûn
Kıvrım kıvrım kıvrışıklı perçemin

Kâfir olduğunu izah eyledi
Bîgünah âşıkı ber-dar eyledi

²⁴⁹ Can, a.g.e., s.129.

²⁵⁰ Can, a.g.e., s.134.

Kâffe-i cürmünü inkâr eyledi
Nihayette çıktı haklı perçemin

Ateş-i aşkınla tutuştum yandım
Hemen Tıflı gibi candan usandım
Zünnârı zülfünde küfre boyandım
Aldı akli mor kalıplı perçemin

Tıflı

Koşma-11 ²⁵¹

Bir görüşte çarptı ey çeşm-i afet
Yakamı o sevdan hemen tutmuştur
Ne halâsa çare ne vusla kudret
Pençesi canımdan yaman tutmuştur

Beni görüp sandı serseri tuttu
Ahu bakışları içeri tuttu
Beni ne cin tuttu ne peri tuttu
Bir melek suretli civan tutmuştur

Neler çektim neler aşk belâsile
Kitap doldurdum macerasile
Garip Tıflı baba yâr havasile
Merdivan altında mekân tutmuştur

Tıflı

Koşma-12 ²⁵²

Bir nefes eksilmez bâd-ı muhabbet
Şiddetli şiddetli esiyor serde

²⁵¹ Can, a.g.e., s.125-126.

²⁵² Can, a.g.e., s.130-131.

Ne yapsın tahammül ne yapsın takat
Bak ki ben nerdeyim sevdiğim nerde

Canımı pak yaktı yârin sitemi
Kâhi dost kâhi kaderi kâh düşman gamı
Pek de sayamaz idim derdi elemi
Olmasaydı eğer yarem ciğerde

Tutalım yok imiş asla kusurun
Kaç pare ediyor kuvvetin zorun
Tıflı varsa eğer aklın şuurun
Bir çare bulmalı bu müşkil derde

Tıflı

Koşma-13²⁵³

Biz Türk askerleri gavgadan dönmeyiz
Lâkin başlarında kumandan gerek
Beğim nezaketle yiğitlik olmaz
Kumandan dediğin kahraman gerek

Muhannetler korkar ölürüm deyu
Gayret etse rütbe alurum deyu
Ya gazi ya şehit olurum deyu
Cenge dini bütün Müslüman gerek

İki hasım karşı karşı gelince
Muhannet zabitler Rus'u görünce
Hora çekip topa ateş verince
Karşısında dayanmaya can gerek

²⁵³ Can, a.g.e., s.135.

Sağına soluna çalar silleyi
 Kılıç ile hemen keser kelleyi
 Kar topu kadar saymaz gülleyi
 Cenge Tıflı gibi genç aslan gerek
 Tıflı

Koşma-14 ²⁵⁴

Çektiğim sefalet canımı yakar
 Amma dayanmalı dost cefasıdır
 Adamı zahmetleri zahmete sokar
 Sevdayı muhabbet baş belâsıdır

İçerimden yandım yürek dağladım
 Ellere duyurup hatır yıkmadım
 Bağrına taş bastım gizli ağladım
 Aşıkâr edip de canın sıkmadım

Zerre kadar olsa sabra mecalim
 Sana da şikâyet etmezdim hâlim
 İntikamın nedir a kanlı zalim
 Âşık oldum dinden çıkmadım

Seni gördüm oldu ey şah-ı hûbân
 Geniş dünya benim başıma zindan
 Tıflı doğru söyler billâhi inan
 Candan bezdim cefanızdan bıkmadım
 Tıflı

²⁵⁴ Can, a.g.e., s.127-128.

Koşma-15 ²⁵⁵

Dedim bir sor nicedir hâlim
 Dedi senden artık horundum yeter
 Dedim aç yüzünü göster cemalin
 Dedi bir defacık göründüm yeter

Aşkınla terk ettim ben masivayı
 Gözüm görmez oldu koca dünyayı
 Evvel görüşümde yaktım abayı
 Eski hasırlara büründüm yeter

Haddin değil olmak vuslat talibi
 Anladım ümidi yok işbu ümidin
 Tıflı üç senedir sülükler gibi
 Yârın yollarında süründüm yeter

Tıflı

Koşma-16 ²⁵⁶

Dinle bu sözümü ey çeşm-i afet
 Âşıkı ağlatan kâmûran olmaz
 Ben günah ettimse yok mu merhamet
 Şefkati olmıyan Müslüman olmaz

Gel benim efendim nazlı sultanım
 Ne işine gelir bir avuç kanım
 Bir kusur etmekle kuş kadar canım
 Teslimi cellâdı bîaman olmaz

---

²⁵⁵ Can, a.g.e., s.124-125.

²⁵⁶ Can, a.g.e., s.123.

Bugün olur Tıflı sana kul kurban
 Bâb-1 merhametle ey şah-1 hûbân
 Geçer bu güzellik olursun pişiman
 Sana bu itibar her zaman olmaz

Tıflı

Koşma-17²⁵⁷

Düşman karşı gelse gavga kurulsa
 Atı yüğrük olan bir meydan alır
 Muhannetler korkusuna can verir
 Koçaklar girişir kelle can alır

Yiğitler nağrayı çektiği zaman
 Tutar cenk yerini toz ile duman
 Sivri kurşun vermez düşmana aman
 Eğri kılıç gerdanından kan alır

Tıflı der kim olduğumu bilirler
 Erkekler bu yolda kurban olurlar
 Bırakıp dünyayı cennet bulurlar
 Soyu söpu büyük büyük şan alır

Tıflı

Koşma-18²⁵⁸

Düşünmez kimseler derdime çare
 Bana benden başka ağlayan mı var
 Açıldı sinemde bin türlü yare
 Birisini olsun bağlayan mı var

²⁵⁷ Can, a.g.e., s.135.

²⁵⁸ Can, a.g.e., s.122.

Hâsâ ki vuslattan ümit keseyim
 Takdirim böyledir kime küseyim
 Murat etsem kendi kendimi asayım
 Bir ipimi bari yağlayan mı var

Sevdayı muhabbet bir yâre düştü
 Ciğerim aşk ile yandı tutuştu
 Sular coştı bahar eriştı
 Gözyaşımndan başka ağlayan mı var

Tıflı

Koşma-19 ²⁵⁹

Efkârımı öğrenmeden sormadan
 Gönül verdiğime pişiman oldum
 Sitemimden başka şey görmeden
 Yazık ki dillere dasitan oldum

Zalim lâyük mıydım ben bu cezaya
 Seninçün katlandım bunca ezaya
 Değıştin hatırım bir merhabaya
 Kaç senedir sana kul kurban oldum

Tıflı bir tarafta sen bir tarafta
 Gönül bir tarafta sen bir tarafta
 Akıl bir tarafta ten bir tarafta
 Kâküllerin gibi perişan oldum

Tıflı

---

²⁵⁹ Can, a.g.e., s.125.

Koşma-20²⁶⁰

Elverir bu mertlik dönün koçaklar
 Düşmanlar bunaldı el aman derler
 İliğe dayanırsa bıçaklar
 Bizlere insafsız Müslüman derler

Siz durun ben karakol basayım
 Üç beş tane olsun kelle keseyim
 Yağız atın terkisine asayım
 Dostlara getirdik armağan derler

Geçtim bu meydanda candan serimden
 Allah Allah deyip kopsam yerimden
 Bin olsa düşman kaçar şerrimden
 Gene kan dökcek kahraman derler

Haçan deli Tıflı çekse bir nağra
 Kimi delik arar kimisi mağra
 Kimi ite döner kimi zağara
 Zincirden boşanmış aç aslan derler

Bir vakit şöhretim söylensin dilde
 Vincister omuzda rüverver belde
 Dizgin solda kanlı kılıç sağ elde
 Gören heybetimi pek yaman derler

Tıflı

---

²⁶⁰ Can, a.g.e., s.136.

Koşma-21²⁶¹

Evvel ateş saçar idim ağızımdan
 Şimdi cıgaramı yakamaz oldum
 Dünyanın ışığı gitti gözümden
 İpliği iğneye takamaz oldum

İçerdim içerdim bıkmaz idim ben
 Kimsenin hatırın yıkmaz idim ben
 Her gün meyhaneden çıkmaz idim
 Şimdi bir kadehi çakamaz oldum

Bazıların ben işine şaşardım
 Hemen desti gibi dolar taşardım
 Bazı dem karlı dağlar aşardım
 Ceyhun'un engine akamaz oldum

Tıflı

Koşma-22²⁶²

Fikr-i cevrinle çekerim daim gam
 Ahir beni derde giriftâr ettin
 Sine ateş dolu dideler pür nem
 İşimi gücümü ah u zâr ettin

Ben ederken evc-i sefada pervâz
 Kestin per ü bâlim ey çeşm-i şehbâz
 Gösterip hâlini vah şuhu mümtaz
 Zinciri kisuya bir şikâr ettin

---

²⁶¹ Can, a.g.e., s.133.

²⁶² Can, a.g.e., s.120.

Başı belâlardan ey kaşı kemanım
 Bak ne oldu Tıflı kulun sultanım
 Büktün kametini ey nev-civanım
 Gençlikte cemalini ihtiyar ettin

Tıflı

Koşma-23²⁶³

Gavgada kıyafet tayin olunmaz
 Bunda küstün ise barışmalıdır
 Askerlik bu her ihtiyaç bulunmaz
 Biraz sadeliğe alışmalıdır

Öyle kolaylıkla şöhret alınmaz
 Ölümden korkup da geri kalınmaz
 Tüfenk gavgasile mertlik bilinmez
 Kamanın sapına yapışmalıdır

Biz arkadaşlara koçak bilindik
 Hücum ettik ayrı düştük bölündük
 Bir kere meydana çıkmış bulunduk
 Ölünceye kadar çalışmalıdır

Tıflı der ki gözüm yoktur dünyada
 Şehitler ruhları geldi imdada
 Sıra düştü yumruk ile tokada
 Böyle düşmanlara karışmalıdır

Tıflı

²⁶³ Can, a.g.e., s.137.

Koşma-24²⁶⁴

Halâsım yok aşkın işkencesinden
 Bir görüşte aklım zail olmuştur
 Hiç can kurtulur mu ser pençesinden
 Şahin bakışına mail olmuştur

Merhametin yok mu ay cemal mi ay
 Kaşların eyledi kametimi yay
 Gönül ümit etmez baklavadan pay
 Sade bir selâma kail olmuştur

Bir kere düştü gör Hak divanını
 Bîçare âşkın yakma canını
 Tıflı terk edip de hanımanını
 Gelip kapınıza sâil olmuştur

Tıflı

Koşma-25²⁶⁵

Hatıra gelirse burada kaldığım
 Deyiniz kim yeri dar idi gitti
 Nerdüban altında mihman olduğum
 Sanki dağ başında kar idi gitti

Her bir sitem olmuş sineye ok
 Vefasız yârından efkârı pek çok
 Gece sabaha dek uyku durak yok
 İşi gücü ah u zâr etti gitti

---

²⁶⁴ Can, a.g.e., s.127.

²⁶⁵ Can, a.g.e., s.124.

Kederi kenduyi berbat ederdi
 Keremi herkesi dilşat ederdi
 Derlerse kim burada feryat ederdi
 Söyleyin bir Tıflı var idi gitti
 Tıflı

Koşma-26²⁶⁶

Her hasta-i aşka kavm-i etibbâ
 İltifatın mahzâ deva demişler
 Kalb-i bîmarıma ey çeşm-i şehlâ
 Leblerini aynı şifa demişler

Cümle âşıkların gönlü ser-a-ser
 Tal'arı hüsünden oldu münevver
 O billûr gerdanın nurunu dilber
 Âyine-i devrana cilâ demişler

Yok görmüş cana hiç emsalini
 Ol yanakta tane tane hâlini
 Temaşa kılanlar meh cemalini
 Ne güzel yaratmış Hudâ demişler

Bir kemter kulunun yanında amma
 Hakaretle bakma lütfeyle cana
 Adam kıtlığında efendim zira
 Bana da bir Tıflı baba demişler

Tıflı

²⁶⁶ Can, a.g.e., s.120.

Koşma-27²⁶⁷

Kara günün ömrü azdır demişler
 Lâkin bu günlerin bir zaman gider
 Kışa sabret önü yazdır demişler
 Sabrederken ara yerde can gider

Beyhude değildir bu efganımız
 Dayanılmaz uğradığım felâket
 Ne merhamet memul ne de feragat
 Gözüme görünmez bunca sefalet

Doğru değil midir yazık derlerse
 Tıflı bu zahmete lâyük derlerse
 Kadrini bilmeze âşık derlerse
 Bu da mı düşmanın iftirasıdır

Tıflı

Koşma-28²⁶⁸

Kimse isteğiyle evinden çıkmaz
 Çeken ya soyudur ya toprağıdır
 Gönül bu yerlerden usanmaz bıkmaz
 Yârımın civarı cennet bağıdır

O siyah benlere o billûr gabgap
 Aklımı fikrimi yağma etti hep
 Eğlencemiz oldu kara mürekkep
 Beyaz kâğıt yüzümüzün ağıdır

---

²⁶⁷ Can, a.g.e., s.128-129.

²⁶⁸ Can, a.g.e., s.127.

Kahrolsun ilâhi rakibi menhus
 Sardı etrafımı bir alay casus
 Tehlikeye düştü ar ile namus
 Tıflı sabırlı ol ki gayret çağıdır
 Tıflı

Koşma-29²⁶⁹

Koçaklar galiba çattı düşmana
 Baksana top sesi an be an gelir
 Hasta hasta ben de girem meydana
 Gavga günü vücuduma can gelir

Zannıma kalırsa gavga kızıştı
 Tüfenk ateş ile ciğerler pişti
 Nice koç yiğitler yerlere düştü
 Derelerden su yerine kan gelir

Hemen hazır olsun iki yüz kişi
 Çekiverin benim yağız iğdişi
 Yiğidin bu günde imdattır işi
 Muhannetler çadırlarda yan gelir

Gayretle çıkayım karşıki dağa
 Kumanda vereyim sol baştan sağa
 Hazır et bahşışi Haznedar Ağa
 Yolda beş on kelle armağan gelir

Düşman kanı ile dolsun alçaklar
 Tıflı hemen kından çıksın bıçaklar

²⁶⁹ Can, a.g.e., s.136-137.

Size imdat için kanlı koçaklar
 İşte Sürmeneli Ali Osman gelir
 Tıflı

Koşma-30²⁷⁰

Kulun asla baygınlıktan ayrılmaz
 Mahmur gözlerin mestanesidir
 Ölmekten çekinmez yanmaktan yılmaz
 Gönül şem' hüsnünün pervanesidir

Kalmadı bu derdi çekmeye mecal
 Lâkin zail olmaz başımdan bu hâl
 Çünkü emsalini tedarik muhâl
 Hüzün ikliminin bir tanesidir

Öyle çarptı beni bir peri suret
 Tıflı bulunmaz bu yareden ifâket
 Akılla vermişken cihane şöhret
 Şimdi bir dilberin divanesidir

Tıflı

Koşma-31²⁷¹

Medet ateş ile tükendim bittim
 Ne yârim acıdı ne çile doldu
 İki buseye de kanaat gerdim
 Bayram ayı gibi görünmez oldu

Ne mihnetler çektim gençlik çağında
 Kâh sahrasında kâh dağında

²⁷⁰ Can, a.g.e., s.128.

²⁷¹ Can, a.g.e., s.122-123.

Bir goncacık gördüm ümit bağında
O da açılmadan sarardı soldu

Tıflı bir insafsız dildâre eyvah
Sevdayı muhabbet düşerdi nâgâh
Demesin kimseler benim için vah
Gönül bu belâyı aradı buldu

Tıflı

Koşma-32²⁷²

Merhamet gözlerim nazlı yârımdan
Sineme bir yare nişan gelmiştir
Kimse incinmesin ah u zârımdan
Yanıp ağlanacak zaman gelmiştir

Yordu beni uğradım müşkilât
Yaşanır mı böyle cihanda heyhat
Gözümde kalmadı lezzet-i hayat
Tatlı canımdan da usan gelmiştir

Vefa ümit etmem Tıflı felekten
Nihayet vazgeçtim böyle dilekten
Kimden bir faide umdum gerçekten
Mutlaka o kimsede ziyan gelmiştir

Tıflı

---

²⁷² Can, a.g.e., s.126-127.

Koşma-33²⁷³

Niçin saklarsın bir divaneden
 Güzel çirkin baka baka seçilir
 Şem'a sakınır mı bak pervaneden
 Bir yanık âşıktan niçin kaçılır

Pamuk gibi eller kalem parmağı
 Gümüş bilekleri sadef tırnağı
 Şekerden tatlıdır yârın dayağı
 Vurduğu yerlerde güller açar

Tıflı kapınızda ihsan bakıyor
 Gözyaşları seller gibi akıyor
 Aşkın beni cayır cayır yakıyor
 Ah etsem etrafa ateş saçılır

Tıflı

Koşma-34²⁷⁴

Od bastı canıma çeşm-i siyahın
 Teni yaktı ciğerimi dağladı
 Tokundu sineme tîr-i nigâhın
 Deldi geçti yüreğimden sağladı

Kendi hesabımca pehlivan idim
 Cihana şan vermiş kahraman idim
 Zincirler zabtetmez bir aslan idim
 Sevdiğim zülfüne çekti bağladı

---

²⁷³ Can, a.g.e., s.132.

²⁷⁴ Can, a.g.e., s.132-133.

Yolunda çektiğim zahmetlere bak
 Karda çamurlarda düşüp kalkarak
 Kâhi başım açık kâh yalın ayak
 Seğirde seğirde anam ağladı

Bir müjde göndermiş nazlı cananım
 Demiş insaf ettim imana geldim
 Fedâ bu sözüne kuş kadar canım
 Kabul buyurulursa kurbane geldim

Gece gündüz yollarında koşarak
 Coşkun sular karlı dağlar aşarak
 Kâhi yuvarlanıp kâhi düşerek
 Arz-ı hâl etmeye divana geldim

Tıflı bir acayip derde tutuldum
 Yemez içmez oldum sarardım soldum
 Ne öldüm kurtuldum ne şifa buldum
 Sürüne sürüne dermana geldim

Tıflı

Koşma-35²⁷⁵

Tahammül kalmadı geçtim ben benden
 Dilberin boynuna olsun vebali
 Ömrüm ahir olur can çıkar tenden
 Lâkin gözlerimden çıkmaz hayali

Bakışları yüreğimi ezerdi
 Gören âşıklar candan bezerdi

²⁷⁵ Can, a.g.e., s.130.

Servi gibi salınarak gezerdi
Cennet bahçesinde huri misali

Seni gördüm gitti elden ihtiyar
O zamandan beri işim ah u zâr
Gelir mi aklına ey vefasız yâr
Tıflı'nın derdinle nice oldu hâli

Tıflı

Koşma-36²⁷⁶

Yoluma giderken aklımı aldın
Seni bilmem diye inkârın nedir
Serimi çaresiz sevdaya çaldım
Şimdi cefaların azarın nedir

Seninçün ciğerim dağlayım mı
Daha yanayım mı ağlayayım mı
Öleyim mi ümit bağlayayım mı
Söyle hey insafsız kararın nedir

Ne faide çıkar hâsılsız işten
Böyle muhabbetten böyle sevişten
Ölmek bin kat evlâ bu yaşayıştan
Tıflı'ya ne dersin efkârın nedir

Tıflı

Koşma-37²⁷⁷

Vekil etti bu gönül ahı serdi
Hâlini dildâre hikâyet etsin

²⁷⁶ Can, a.g.e., s.125.

²⁷⁷ Can, a.g.e., s.121.

Firkat günlerinde çektiğim derdi
Hini mülâkatta şikâyet etsin

Söyleyin mâhıma gayet bunaldım
Bahr-ı muhabbette kümkeşte kaldım
Mâhı gibi bahr-ı hicrana daldım
O mâh cemal ile hidayet etsin

Bağda bir gün görüp o nev-nihâli
Yüz sürüp pâyna cûylar misali
Tıflı'nın aldığı va'd-i visali
Getirsin hatıra inayet etsin

Tıflı

40031. Ordulu Diğer Şairlerinin Koşmaları

Ordulu bazı genç şairlerin yazdığı koşma tarzındaki şiirler halkevinin çıkarmış olduğu Ordu ve Yeşilordu dergilerinde yayınlanmıştır.

Koşma²⁷⁸

Ben derd-i serime ararken derman
Gönül daha beter sevdaya düştü
Derunum hep dolu kan ile hicran
Meylim bir kamet-i bâlâya düştü

Sâkiyâ ben meyden çektim elimi
Revan etmekteyim eşk-i selimi
Yâre arz etmeye sûz-ı dilimi
Minnetimiz bâd-ı sabâya düştü

²⁷⁸ Murat Karaca, "Ordu İlinde Araştırmalar", Halkevi Yayını, Ordu, 1946, s.23-24.

Gam yeme ey İzzet gafurdur Mevlâ
 Günah ile olsa da kûh kafasa
 Affina nispet zerredir hâlâ
 Diyerek ulu bâb-ı Mevlâ'ya düştü
 İzzet

Çiğdemlidağ'a Sesleniş²⁷⁹

Benim de sen gibi ey Çiğdemlidağ!
 Gönlümün bir fasl-ı baharı vardı.
 Koynunda çağlardı bir gümüş menba,
 Çevresinde yavru kuşlar uçardı.

Yok sandım hazanı hiç baharımın,
 Solmaz yüzü derdim çiğdemzârımın,
 Berrak sevgisiyle nazlı yârimin,
 Kalbimde bin bir renk çiçek açardı.

Ansızın güz geldi şen baharıma,
 Baykuş yuva kurdu çiğdemzârıma,
 Gönül hasret kaldı nazlı yârime,
 Ne çiğdemler açtı ne gök ağardı.

Sarı çiğdemleri yel aldı gitti,
 Düşen yaprakları sel aldı gitti,
 İçimde yangısı coşan yârimi,
 Elini uzattı yer aldı gitti.

Çiğdemdağlı

²⁷⁹ Yeşilordu, C.2, S. 9 (Ağustos 1949), s.5.

Arz-ı Hâl²⁸⁰

Canan diyarına yol alırken,
Geldik bu iklime yol olduk şimdi.
Muhabbet bağında gül arırken,
Girdik bu bahçeye gül olduk şimdi.

Başımızda eser sevgi yelleri,
Bağrımızda tozar hasret külleri,
Kalbimizde solar vuslat gülleri,
Bahardan nasipsiz bel olduk şimdi.

Ne “Yücedağ başı” avuttu bizi,
Ne bir pınar sesi uyuttu bizi,
Eş ahab pek çabuk unuttu bizi,
Dostlar nazarında el olduk şimdi.

Anlayan kalmamış dilimizden vay,
Âşksız ne gelir elimizden vay,
Ölürsek tutan yok salımızdan vay,
Gurbet ocağında kül olduk şimdi.

Çiçek açmaz oldu emel bağında,
Güz yeli esermiş dost toprağında,
Hasretle coşarak aşk ırmağında,
Köpürdük, bulandık, sel olduk şimdi.

Dert olur, ruhuma ateşler döker,
El olur, bir meçhul diyara çeker,
Mihnetle kâh sağa, kâh sola бүker,
Bahtın elinde bir dal olduk şimdi.

Çiğdemdağı

²⁸⁰ Yeşilordu, C.3, S.13 (Mayıs 1950), s.6.

Yuvam²⁸¹

Ne kuş uçar ordan ne kervan geçer,
 Münzevî bir otak dağlar içinde.
 Viran bahçesinde gamlı gül açar.
 Mehtap sabaha dek ağlar içinde.

Hangi âşık geçmiş bilmem bu ilden,
 Çayırklar kül olmuş ağaçlar sarı.
 Ah almış belli bir dertli gönülden,
 Derin bir yas sarmış güzel dağları.

Kime su vermemiş acep bu pınar?
 Hasretli bekleyen bir göze dönmüş.
 Bu yerlerde mihman olmamış bahar,
 Dört bucağı hazin bir güz bürümüş.

Ne bahar isterim ne gül ne çimen,
 Bahçemde bir çiçek olsa yeterdi.
 Şu hicran demeti olan gönlümden,
 O el bir dert gülü olsa yeterdi.

Diyorlar şenlenir ey âşık yuvan,
 Kabrini fundalar bürüdüğü gün.
 Bilmem yeşarir mi o körpe fidan
 Yolunda ömrüm çürüdüğü gün?

Ölünce mezarım yaşarken yuvam,
 Münzevî bir otak dağlar içinde,
 Benim için kurmuş anamla babam,
 Mehtap sabaha dek ağlar içinde.

Çiğdemdağlı

²⁸¹ Yeşilordu, C.2, S.10 (Ekim 1949), s. 8.

Taflandağlı'dan²⁸²

Canlar gurbet ilde yok cananları,
 Perişan eyledi bir rüzgâr âşık.
 Bu bağda kapılıp dağılanları,
 Dergâhta kalanlar anarlar âşık!

Âşıkın yoluna can atar canan,
 Bülbüller ah eder, âşıklar nihan,
 Son gelen namende içleri yakan
 Bir hicran kokusu, rengi var âşık!

Irmaklar köpürmüş, dağ geçit vermez,
 Vuslat bahçesinden yâr çiçek dermez,
 Tutuşan gönüller murada ermez,
 Bu dünya mihnetle gelir dar âşık!

Erenler çekilmiş, boşalmış dergâh,
 Gidenler peşiman gitmeyenler de ah,
 Vuslat imkânını vermiyor Allah,
 Açmaz gönüllerde bir bahar âşık!

Takkeli bir yanda, sille bir yanda,
 Güzellik avutur gönlü cihanda,
 Meram bağlarında, cennet Havzan'da
 Allah'a yaklaşan bahtiyar âşık!

Ayrılık rüzgârı esiyor yaman,
 Taflandağlı der ki kalmadı derman,
 Yolunu gözleyen dosttan, ehbaptan
 Firade firade selâmlar âşık!

Taflandağlı

²⁸² Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.9.

Hicran eşmesi²⁸³

Derâguş ettikçe onu ilkbahar,
 Derlermiş âşıklar canan çeşmesi!
 Ani bir felâket kılmış tarumar,
 Koymuşlar ismini hüsrân çeşmesi!

Ufuklar kızarıp tûllenmiyormuş,
 Çevresi yeşerip güllenmiyormuş,
 Suları cûş edip dillenmiyormuş,
 Hıçkırıp ağlıyor hazan çeşmesi!

Haymeler süslermiş dört bucağını,
 Burda kurmuş Mecnun dost otağını,
 Anıp da derinde geçmiş çağını,
 Neler anlatıyor destan çeşmesi!

Mehtapta, suyunda kızlar yunarmış,
 Doğuda, başına kuşlar konarmış,
 Gurupta, bir kızıl bade sunarmış,
 Yıkılıp hâk olan devran çeşmesi!

O eski günlerden kalmamış nişan,
 Haymeler yıkılmış şen kızlar nihan,
 Göçmüş bu yerlerden inleyen çoban,
 Olmuş bu dağların viran çeşmesi!

Çeşme; mezarıma, taşın taş olsun,
 Gözyaşlarım oluğuna yaş olsun,

²⁸³ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.8.

Gönlümse haşre dek bir sırdaş olsun,
Desinler adına hicran çeşmesi.

Murat Sükûfî Karaca

Ordu'ya Mektup²⁸⁴

Dost mektubun yad ellere,
Yollanıp gelsin yollanıp.
Ver gönlünü şu yellere,
Tellenip gelsin tellenip.

Uğrasın Yoroç dağına,
Girsin âşıklar bağına,
Karışıp dost ırmağına,
Sellenip gelsin sellenip.

Melet'in mehtapla yunsun,
Varsın Çambaşı'na konsun,
Burcu burcu kekik sunsun,
Güllenip gelsin güllenip.

Gülsün sahil yazlarıyla,
Coşsun şair sözleriyle,
Âşıkların sazlarıyla,
Dillenip gelsin dillenip.

Dert anlat, dertli başında,
Mâni yaz iç ateşinle,
İmzanı at gözyaşınla,
Pullanıp gelsin pullanıp.

Murat Sükûfî Karaca

²⁸⁴ Yeşilordu, C.1, S.4 (1 Mart 1948), s.11.

Bizim Diyar²⁸⁵

Ey âşık sorarsan diyarımızı,
Ulu Mevlâna'nın illerindeniz,
Çiğdemler donatır mezarımızı,
Tanrı'nın bahtiyar kullarındanız.

Tarih şaha kalkar çağlarımızda,
Muhabbet gül olur bağlarımızda,
Allah sesi vardır dağlarımızda,
Sevgi ırmağının sellerindeniz.

İçten vurgunuyuz canla cananın,
Tanesi olmuşuz koca harmanın,
Yeşil sinesinde biz Karaman'ın,
Yunus gibi tozan yolarındanız.

Önümüze düşen pirimiz ulu,
Gök tasında vuslat şarabı dolu,
Bağımız, bahçemiz iğde kokulu,
Canan otağının yellerindeniz.

Gök kubbe altında sima ederiz,
Uçarız döneriz halk'a gireriz,
Elbette biz halktan halk olduk deriz,
O yüce ağacın dallarındanız.

Bağrimızda kalpten otağımız var,
Her seher oraya dostumuz konar,
Mihmansız gönüller hasretle yanar,
Sevda ikliminin çöllерindeniz.

---

²⁸⁵ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.13.

Pirin ışığında aşkla eririz,
 Kararan kalplere nur göndeririz,
 Gönülden gönüle seda veririz,
 Bir usta sazının tellerindeniz.

Murat Sükûfî Karaca

Sılayı Ziyaret²⁸⁶

Geldim ki sılaya uçmuş o çağlar,
 Bizi, sırdaşımız beller unutmüş.
 Sordum adımızı bilmiyor dağlar,
 Eski mecnunu çöller unutmüş.

Hiçbir şey maziden vermiyor haber,
 Dünkü aşınalar bigâne gezer,
 Derttaşımız yeller avare eser,
 Gezip tozduğumuz yollar unutmüş.

Talih vefasızmış, zaman vefasız.
 Ömrünü çürüten her an vefasız,
 Derdini çektiğim canan vefasız,
 Gel diye çağırın eller unutmüş.

Silmiş hasret dünün mor nikâbını,
 Yıkıp yummuş felek yâr mihrabını,
 Her seher açarak aşk kitabını,
 Efsane okuyan diller unutmüş.

Her taraf bir derin sükûta dalmış,
 Hicranla çırpınan kalpler bunalmış,

²⁸⁶ Yeşilordu, C.2, S.10 (Ekim 1949), s.11.

Sazımız duvarda asılı kalmış,
İçli ahımızı teller unutmuş.

Sevgi bağlarının gülü dökülmüş,
Ümit fidanları bir bir sökülmiş,
Ahabplar göç etmiş üstatlar ölmüş,
Bizi, bu vefasız iller unutmuş,

Murat Sükûfî Karaca

Halk Yolunda²⁸⁷

Halkın aşkıyle tasımız,
Dolsun kömür gözlüm dolsun.
Onun derdi tek yasımız,
Olsun kömür gözlüm olsun.

Kahveye, hana varalım,
Tutuşa, yana varalım,
Can verip, cana varalım,
Gülsün kömür gölüm gülsün.

Toprağı taşı mefahir,
Türk anadan doğma şair,
Kalbimize halk misafir,
Konsun kömür gözlüm konsun.

Ötsün davullar, zurnalar,
Dönsün, dolansın sunalar,
Göllerde sarhoş turnalar,
Yunsun kömür gözlüm yunsun.

²⁸⁷ Yeşilordu, C.2, S.12 (Mart 1950), s.8.

Bulalım ulu pirleri,
 Belli belirsiz erleri,
 Bu bağda yaban gülleri,
 Solsun kömür gözlüm solsun.

Duyalım halk sevdasını,
 Taptuk çalsın şestasını,
 İçli Yunus aşk tasını,
 Sunsun kömür gözlüm sunsun.

Arayıp ulu dergâhı,
 Soralım içli Emrah'ı,
 Bu yolda kalpler Allah'ı,
 Bulsun kömür gözlüm bulsun.

Heybe sırtta saz elinde,
 Gönlü uçar yurt belinde,
 Bin Sükûtî halk yoluna,
 Ölsün kömür gözlüm ölsün.

Murat Sükûtî Karaca

Ordu'ya Tahassür²⁸⁸

Mavi göklerinde batarken mehtap,
 Yine altın kadeh sunar mı Ordu?
 Sevdalı martılar kalınca bîtap,
 Füsunlu koynun konar mı Ordu?

İlan-ı aşk edip Karadeniz'e,
 Boztepe vecd ile gelir mi dize?

²⁸⁸ Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.8.

Mahmur gözlerini gün süze süze,
Guruplar hicranla yanar mı Ordu?

Çambaşı'nda dernek kuruluyor mu?
Çehreni görenler vuruluyor mu?
Koynunda murada eriliyor mu?
Âşıklar koylarda yunar mı Ordu?

Melet köpürmez mi, Civil taşmaz mı?
Dağlar yıldızlarla kucaklaşmaz mı?
Âşıklar bellerden artık aşmaz mı?
Yürekler sitemle kanar mı Ordu?

Baharda çeşmeler kevserleşti mi?
Bağların güllerle dilberleşti mi?
Yine Keçiköyü mahşerleşti mi?
Gönüller sevgini arar mı Ordu?

Sanma, be bu yerde ârâm ederim,
Mihnetle, hasretle akşam ederim,
Vefasız dostlara selâm ederim,
Hiçbiri âşığı anar mı Ordu?

Murat Sükûtf Karaca

Havzanlı'dan²⁸⁹

Sesin yükselince sevdiğim yerden,
Düştü yüreğime nar Taflandağlı.
Tutuştı bu aşk yine ciğerden,
Sazında ne füsün var Taflandağlı?

²⁸⁹ Ordu, C.1, S.6 (19 Şubat 1945), s.8.

Sılam gurbet oldu, gurbetse sıra,
 Bahtımız konuyor bak, daldan dala,
 Hasretle mezarda verilir mola,
 Sılada can vermek ar Taflandağlı...

Mihmansız kalır mı bu mutlu dergâh?
 Bir feryat sönerse, yükselir bir ah.
 Neden bize cevap vermiyor Allah?
 Çekilmez artık bu bar Taflandağlı.

Gerçek canan elbet canını özler,
 Mihnetle tutuşur, yolunu gözler,
 Dillensin sazında matemli sözler,
 Tel diye gönlümü sar Taflandağlı.

Kanadımız yok ki buradan uçalım,
 Şu belleri bilmem nasıl geçelim?
 Biraz da Konya'dan mı söz açalım,
 Olmamış baht ona yar Taflandağlı.

Takkeli sislendi, hicranlı meram,
 Havzan'da ilkbahar etmiyor hıram,
 Sabah tüllemiyor, ses vermez akşam,
 Sardı dört bucağı Taflandağlı.

Pir otağı bomboş erenler uçmuş,
 Sevgi bağından gül derenler uçmuş,
 Allah'a gönlünü verenler uçmuş,
 Sarmış bu gülşeni har Taflandağlı.

Ulu Mevlâna'nın nâyından ses yok,
 Hüzünlü gönüllerde zehirli bir ok,

Şem'inin sazıyla inlemez ufuk,
Bu iller âşığa dar Taflandağlı.

Âşıklar diyarı illerde gezdim,
Yunus'un tozduğu yollarda gezdim,
Kerem'in yandığı bellerde gezdim,
Kalmamış o ahla zâr Taflandağlı.

Âşık şen Ordu'ya coşup varıyor.
Dindi hasret yeli, koşup varıyor,
Dağ taş dinlemeyip aşip varıyor,
Orda ahına ses var Taflandağlı.

Murat Sükûfî Karaca

Ordu'ya Veda²⁹⁰

Yıllarca derdimi yanarken sana,
Ansızın ayrılık saati vurdu...
Hasretin pek acı geliyor bana,
Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

Mutlu emelimiz olmadan gerçek,
Baharımız açtı hasretten çiçek,
Tesellimiz oldu geriye dönmek,
Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

Bu gönlüm sevginle taşan ırmaktı,
Melet çırpındı, Civil'le aktı,
Boztepe ruhuma yeşil konaktı,
Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

²⁹⁰ Ordu, C.1, S.1 (19 Şubat 1944), s.13.

Şairler derdine ortak oldun sen,
 Nice âşıklara uğrak oldun sen,
 Gönülünden gönüle otak oldun sen,
 Hakka ısmarlardık sevgili Ordu...

Ufkunda Çeşmî'nin yankısı çınlar,
 Sende Kararî'den ölmez bir iz var,
 Seyranî'nin ruhu suyunda çağlar,
 Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

Füsunlu koylardan Tıflı ses verir,
 Fıtnat dalgaları selâm gönderir,
 Sevgin dolan kalpte gam, kasvet erir,
 Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

Hüsranını yazsam sığmaz kitaba,
 Söz bulunmaz âşık sana hitaba.
 Yürekten selâmlar eşe, ahbaba,
 Hakka ısmarladık sevgili Ordu...

Murat Sükûfî Karaca

Keçiköyü'nde²⁹¹

Duyarsın coşkun bir şi'r ahengini,
 Renk, ışık kaynaşır Keçiköyü'nde.
 İçersin gurubun kızıl rengini,
 Taslar badeleşir Keçiköyü'nde.

Gönüller çırpınır, sevdalanırlar,
 Çiçekler serpilir, Leylâlanırlar,

²⁹¹ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.9.

Âşıklar ah eder, şeydalanırlar
Periler oynasır Keçiköyü'nde.

Boztepe hüsnünün derdiyle yanmış,
Onu Karadeniz tek Leylâ sanmış,
Dertli maşukalar burda yıkanmış,
Her koy bir sır taşır Keçiköyü'nde.

Sevdalı koynuna yıldızlar akar,
Mehtap saçlarını koynunda yıkar,
Gurupta dilberle seyrane çıkar,
Her kuş bülbülleşir Keçiköyü'nde.

Hazanı bilmeyen bir baharı var,
Güneş vurgun batar, ay baygın doğar,
Kalplere gizli bir hasret mi damlar,
Martılar ağlaşır Keçiköyü'nde.

Dinçleşir gönülden yorgun olanlar,
Neş'eyab olurlar dilhûn olanlar,
Havzanlı o hüsne vurgun olanlar,
Allah'a yaklaşır Keçiköyü'nde.

Cem Havzanlı

Ordu²⁹²

Füsunkâr çehrenin hüsnü sevdası,
Beni de gönülden bağlasın Ordu!
Gel ey bu yerlerin nazlı Leylâ'sı,
Mecnunun dizinde ağlasın Ordu!

²⁹² Ordu, C.1, S.3 (19 Nisan 1944), s.5.

Ses versin rüzgârın yanık sesime,
Ortak olsun Civil sonsuz ye'sime,
Melet'in rahmedip son nefesime,
İçli mersiyeler söylesin Ordu!

Bu yerlerin yeşil mehtabı mısın?
Yoksa sen bir şiir kitabı mısın?
Avare kalplerin mihrabı mısın?
Dil sana arzuhâl eylesin Ordu!

Hüsnünden şiirler sezen âşıkın,
Gözyaşı hakine sızan âşıkın,
Sazı kucağında gezen âşıkın,
Boztepe'n ahiyle çınlasın Ordu!

Ömründe bir bahar başlasın şanlı,
Kalmasın yüreği böyle hicranlı,
Mavi sahilinde garip Havzanlı,
Karadeniz gibi çağlasın Ordu!

Cem Havzanlı

Boztepe²⁹³

Garbe nazar kılan o mağrur başın,
Türk'ün eğilmeyen başına benzer!
Bağrına bastığın en küçük taşın,
İlâhi bir vatan taşına benzer!..

Bilmem ne söylersin Karadeniz'e,
Hürmetle gelmişsin uğruna dize,

²⁹³ Ordu, C.1, S.6 (19 Şubat 1945), s.12.

Yoksa vurgun musun bu mavi kıza?
O kız ki Aslı'nın eşine benzer!..

Çevrende dilrübâ bir güzellik var,
Leylâ haymesini burda mı kurar?
Derinden köpürüp coşan pınarlar,
Mecnun'un gözünün yaşına benzer!..

İşittim senin içinde bir Tıflı varmış,
Kuytu yerlerinde Fıtnat ağlarmış,
Âşıkların sana hep dert yanarmış,
Yeşil göğsün sabır taşına benzer!..

Gönülden derdimi açayım bırak!
Zümrüt tellerinden geçeyim bırak!
Dumanlı zirveden uçayım bırak!
Havzanlı bir gurbet kuşuna benzer!..

Cem Havzanlı

Dile Gelmiyor²⁹⁴

Yoksa âşıklara darıldılar mı?
Ustam neden taşlar dile gelmiyor?
Onlar da yürekten vuruldular mı?
Şu sevdalı kuşlar dile gelmiyor.

Yâr melâli doldu tasımıza of!
Cevap veren yoktur sesimize of!
Ortak bulunmuyor yasımıza of!
Bu dumanlı dağlar dile gelmiyor.

²⁹⁴ Yeşilordu, C.3, S.13 (Mayıs 1950), s.12.

Artık âşık ahı durmuyor Allah,
Yıkıldı ümidin mihrabı eyvah!
Duyduğun acıyı anlatsalar ah!
Gözden sızan yaşlar dile gelmiyor.

Baharımız gam çiçeği açıyor,
Gönlümüze hazan kasvet saçıyor,
Sessizce geliyor, sessiz geçiyor,
Rahmeyleyip kışlar dile gelmiyor.

Kanadımız yok ki buradan uçalım,
Şu belleri bilmem nasıl geçelim?
İçimizi acep kime açalım?
Dostlar sustu, eşler dile gelmiyor.

Cem Havzanlı

40032. Ünlü Halk Şairlerinin Koşmaları

Araştırdığımız kaynaklarda şairlerinin ünlü halk şairlerinin de şiirleri yayınlanmıştır. Bunlar içinde Tokatlı Nuri ve Âşık Ömer'in birer koşması, Meknunî'nin iki koşması Dertli'nin bir Lûtfi mahlasını kullanarak yazdığı bir koşması yer alır.

Koşma-1 ²⁹⁵

Başın için olsun seher yelleri
Bir haber ver nazlı yâre gidersen
Bak bizi anar mı şirin dilleri
Hakikatli ciğer yâre gidersen

Gördüğüne sular gibi akma de
Can varını cevır oduna yakma de

²⁹⁵ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s. 7.

Aşkına şefkat ile bakma de
Hakikatli Gül'izare gidersen

Nuri'yi derdiyle donandırmasın
Dü çeşmini kane boyandırmasın
Lütfetsin cevrenden usandırmasın
Böyle söyle ol dildâre gidersen
Tokatlı Nuri

Koşma-2²⁹⁶

Be hercai beni ettin melâmet
Bana söylemedik sohbet mi kaldı
Divane meşrebe döndü kıyafet
Benim girmedğim suret mi kaldı

Çok güzeller gördüm derdim sormadan
Sinem mermer oldu yere sürmeden
Aciz kaldım divanı da durmadan
Varmadığım bâb-ı devlet mi kaldı

Meknunî yok bu işte alış veriş
Ne arkaç dayandı ne ip ne kiriş
Böyle bir mahalleden gel durma siviş
Beyhude çekmedik zahmet mi kaldı
Meknunî

Koşma-3²⁹⁷

Cananım sözüme gücenme asla
Hatırın kalmasın pek edacısın

²⁹⁶ Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran1949), s.10.

²⁹⁷ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.10.

Sana meftun olan ummasın vefa
Zira ki gayette dubaracısın

Bu dil daim senin hasretini çeker
Olmadı bir kere vuslat müyesser
Cihanda görmedim sen gibi dilber
Dilberler içinde pek cefasın

Lûtfî'yi döndürdün divaneye
Gönül arzu çeker cennet-haneye
Bir kez gelmez misin bizim haneye
İstek var amma...

Dertli

Koşma-4 ²⁹⁸

Teaccüp bu gamdan azat olmadın
Uyanma gafletten yat kara bahtım
Ara bul lâyıkın dedim bulmadın
Akıbet eyledin mat kara bahtım

Cihana geledi olmadım mesrur
Acep bu feleğe ettim mi kusur
Tavk attı boynuma eyledi yessir
Kadrini bilmede sat kara bahtım

Tecellim düşürdüm aşkın yeline
Ne sebepten düştüm elin diline
Felek beni attı Ceyhun seline
Dalgayı dalgaya kat kara bahtım

²⁹⁸ Yeşilordu, C.2, S.8 (Ağustos 1949), s.10.

Meknunî gibi bahtı kar bulunmaz
 Yarem gibi koygun yare bulunmaz
 Aradım derdime çare bulunmaz
 Beni tutan tuna at kara bahtım
 Meknunî

Koşma-5²⁹⁹

Kon bülbülüm, kon şu yurdun dalına
 Ey istiklâl gez salına salına
 Kimin haddi dokunmak kılına
 Canımız takılı dişimiz de hey!

Türk olan yurdunu aslanca korur
 Gönüller göğüste yurt diye vurur
 Gülistan kokusu gönlü doldurur
 Dağ rüzgârı eser başımızda hey!

Türk'üz her murada er geç ereriz
 Gökten kurşun yağsa kar der küreriz
 Gündüz uslu mazlum sapan süreriz
 Akınlar görürüz düşümüzde hey!

Çelik zırh var bezden mintanımızda
 Aslan cesareti insanımızda
 Tanrı cevheri var al kanımızda
 Umman tuzu var gözyaşımızda hey!

Hey bayrak al bayrak bizim şanımız
 Gerekirse kurban sana canımız

²⁹⁹ Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.7.

Tuğun saçlarımız rengin kanımız
Hilâlin resmolmuş kaşımızda hey!

Gözler savaş diye bir yol yandı mı
Sevinir tutayım diyen andı mı
Erkekler sınırdı sıralandı mı
Kızlar mermi taşır peşimizde hey!

Ne çıkar çelikten bir dolu başlar
Biz gökten korkmayız bizde yürek var
Ebabil kuşunun attığı taşlar
Dişe değer bulgur aşımızda hey!

Alını ak, başı dik, sesi tatlı gür
Türk dünya durdukça yaşayacak hür
Dürbünlü düşmandan çok iyi görür
Bizim körümüz de şaşımız da hey!

İç içe eğilmişken öze hemşerim!
Coştum gene düştüm söze hemşerim
Âşık Ömer derler bize hemşerim
Yunus'u görürüz düşümüzde hey!
Âşık Ömer

4004.Destan

Ordu'nun büyük bir halk şairi olan Tıflı gazeller, şarkılar, koşmalar, zarif nükte ve hicivler yazmıştır. Ancak şair yalnızca sevgi ve iç yanıklığından bahsetmemiş, yaşadığı dönemin olaylarını da dile getirmiştir. Türk'ün yüceliğini, komutanlarının eşsiz cesaret ve fedakârlığını öven aşağıdaki destan Tıflı tarafından kaleme alınmıştır.³⁰⁰

³⁰⁰ Yeşilordu, C.1, S.6 (1 Temmuz 1948), s.8.

40040. Yunan Destanı³⁰¹

Yunan vak'asını diyeyim tekmi
 Hikâyet edeyim eski zamanı
 Üç yüz yıldan beri eyleyim tafsil
 İbret ile dinle bu dasitanı

Girit ceziresi evvel bayağı
 Akdeniz içinde hırsız yatağı
 Âdeta olmuştu korsan ocağı
 Hac yolundan kesmiş em ü amanı

Halife-i İslâm eyledi gayret
 Temin-i hüccaca buyurdu himmet
 Yirmi yedi sene harple nihayet
 Olmuştu dâhil-i mülk-ü Osmanî

Saye-i devlette üç asra karip
 İslâm Hıristiyan bir vech-i tertip
 Emn ü adaletten alarak nasip
 Cezirenin arttı böyle umranı

Ağraz-ı Yunanî nam medeniyet
 İşbu cezireye etti sirayet
 Bir kısmını tuttu bu müthiş illet
 Serasime etti hep Rumiyanı

İslâm kardeşlerim gayretle mazlum
 Hiç insaf etmiyor o kavm-ı meş'um
 Fırsatı buldukça dehşetli hücum
 Edip katlettiler bunca sibyanı

³⁰¹ Yeşilordu, C.1, S.6 (1 Temmuz 1948), s.8., 16.

Vaso mezalimi çıktı ayyuka
 Bakılmaz bu bapta hiç aza çoğa
 Girit ceziresi oldu abluka
 Hiddetle kudurdu o deli yani

Bürüdü gözleri hun-ı tehevür
 Bütün zair oldu akl u tasavvur
 Yürüdü hududa bilâ tezekkür
 Galeyan eyledi kavm-i Yunanî

Gazi Ethem Paşa cenab-ı müşir
 Nam-ı bülendini edelim tevkir
 Neşe-i zaferle eyleyip tekbir
 Saldı Tisalya'ya Ethem-i şanı

Ferik Hamdi Paşa mansür'ül âlem
 Yegâne cami esseyf'ül kalem
 Urdukça nağra-i gayret demeden
 Ağdanın titriyor cesette canı

El attı Seyfullah Paşa şimşire
 Yermük kazasını yaptı nazire
 Kim karşı duracak böyle bir şîre
 İsmiyle müsemma din pehlivanı

Süvari livası Süleyman Paşa
 Süratli savleti rüzigâr âsâ
 Elinden kurtulmaz kuş olsa ada
 Meğerki istit'a ede amanı

Neşet Paşa dahi bir şanlı emir
 Dilinde zikrullah elinde şimşir

Sezadır şöhreti olsa âlemgir
İtidal-ı demle yapmış plânı

Gece gündüz böyle ateş saçsanız
Mora dâhiline dahi kaçsanız
Balon ile havaya da uçsanız
Bizden kurtulmanın yoktur imkânı

Gavgada taşları siper etmeyiz
Gülleden kurşundan keder etmeyiz
Kar topu kadar da hazer etmeyiz
Gördünüz mü bizim gibi aslanı.

401. Mensur Türler

4010. Efsaneler

40100. Asarkaya Efsanesi

Kabadüz bucağının Harami köyünde vaktiyle davar sahibi iki kardeş varmış. Bu kardeşler, köyün sürülerinin başına birer oğullarını çoban bırakarak köyün karşı sırtlarındaki otlığa salıvermişler. İki amca oğlu Ömer ile Zedef (Sedef) dağda derede yıllarca arkadaşlık etmişler, koyun koyuna yatıp kalkmışlar. İkisi de cesur, atılgan, demir gibi delikanlılar.

Bir gün akşamüstü Zedef balta ile odun yararken Ömer'e bir hâl olur. Gözleri yerinden fırlar, ağzı hayretten gerilir, saçları diken diken olur ve haykırır:

-Zedef be! Sen kızsın öyle mi?

Zedef baltayı bırakır ve gülümseyerek sorar:

-Nereden anladın Ömer?

-Yardığın oduna ayaklarını basıyorsun da ondan... Erkekler öyle yapmaz.

Zedef gerçekten kızdı. Babasının oğlu olmadığı için sürüyü, vaktiyle erkek kıyafetine soktuğu kızına teslim etmiştir.

Ömer kaşlarını çatarak Zedef'e seslenir:

-Zedef, yalnız bu gece misafirimsin yarın gece doğru köye...

Yıllarca bir arada, bir kebenin altında iki kardeş gibi sevişen, iki sevgili gibi koyun koyuna yatan iki kardeş çocuklarını kader ayıracaktır. Çünkü Ömer, bir kızı, koyun sürüsü peşinde dolaştırmayı erkeklik gururuna yakıştıramaz.

Artık Zedef evinin kızı Ömer de sürünün çobanı...

Biri evde diğeri dağda.... Fakat plâtonik bir aşkla birbirini seven bu iki kardeşin gönülleri birbirine sarmaş dolaş...

Günün birinde uzak diyarlardan sarkıp gelen dokuz harami Ömer'in sürüsünü basar, kollarını bağlar, köpeğini öldürür ve sürüyü önlerine katarak yola çıkarlar. Ömer başına gelenleri köylüye duyurmak için tasarladığı fikri tatbik maksadıyla eşkiyaya yalvarır:

-Ne olur, kollarımı çözün de köyümüm karşısında son bir kaval daha çalayım.

Kederli Ömer'in kolları çözülür. Çoban son kuvvetiyle kavala üfler. Ömer kaval ile şunları söyler:

Haramiler bizi bastı,
Ala köpek kanlar kustu,
Çan kayışı kolum kesti,
Emmim kızı arslan Zedef
Sana kaldı bir tek medet!

Kavalın dilinden anlayan Zedef, gölgede gergef işlerken Ömer imdat işareti üzerine köylüye haykırır:

-Sürü basıldı, arkamdan yetişin!

Dişi aslan silâhlanarak atına atlar, köy delikanlıları da kendisini takip eder ve biraz sonra haramiler yakalanarak bir kayadan asılır.

Bu kaya Çatalkaya-Çambaşı yolunda ve harami köyünün hududu üzerindedir ve ismi hâlâ Asarkaya'dır.³⁰²

³⁰² Yeşilordu, C.2, S.8 (1 Haziran 1949), s.4.

4011. Fıkralar

40110. Geredeli Figânî'nin Fıkraları

a-Figânî, Bursa'dan dönerken kendisine saz çaldıran eşkıyanın:

-Bizim pirimiz kim?

Sualine karşı hemen:

-Kastamonu'da Hacı Kendir Efendi diyerek ellerinden kurtuluyor. Bu sözüyle eşkıyalara asılmak mukadder olduğunu anlatıyor.

b-Üsküdar'da bir kahvenin duvarına, kahvehanenin ortasındaki kuyuyu muamma olarak asmıştır. Kapıdan giren Figânî bu muammayı derhâl hallederek kuyuya doğru yürümüştü.

Oradakiler:

-İhtiyar nereye kuyuya düşersin?

deyince Figânî şu cevabı vermiş:

-Muamma kuyuya düşmüş çıkarmaya.³⁰³

40111.Ordulu Şair Tıflı'nın Fıkraları

a-Zamanın kaymakamı bir gün sohbet yapmak üzere Tıflı'nın fetvahanesine gelmiş.

Kaymakam konuşma arasında:

-Müftü efendi insanı can götürür, ne olur ne olmaz sen ölürsen yerine kimi müftü yapalım?

Tıflı'nın fetvahanesindeki caminin aldığı vermez tıynetinde bir imamı varmış. Bu imam efendi, çarşıdan satın aldığı yoğurtların bakraçlarını, meyvelerin sepetlerini sahiplerine iade etmezmiş. Tıflı kaymakamın bu sualine cevaben:

-Bizim caminin imamını yapınız, demiş.

Kaymakam hiç o imam efendi olacak adam mıdır deyince, Tıflı derhâl:

-Fena mı? Bana rahmet okutur. Çünkü bir iyisini müftü yapsanız, belki benim kusurlarım olur da lânet okutur, diye sözü kapatmış.

³⁰³ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.7.

b-Tıflı'nın iş güç sahibi yaptığı bazı kimseler şairin aleyhinde dedikodu yapmaya başlamışlar. Ahbablarından biri, bu olayı şaire haber vermiş. Tıflı bu haber üzerine demiş ki :

-Bahar gelip de karlar eridiği zaman Bolaman sürüleri yaylaya giderken, bu sürülerin köpeklerine, geçtikleri köylerden bazı zağarlar havlayarak saldırmak isterler. Fakat koyun köpekleri bu havlamaları hiçe sayarak vekârla yollarına devam ederler.³⁰⁴

40112. Diğer Fıkralar

Kim Bozmuş

1932- 1906 da Abdülhamit'in saltanatı esnasında bir kuyruklu yıldızın arza çarparak dünyayı mahv ve harap edeceğinden bahsedilmişti. Şair Eşref bu vakayı telmihen bir kıta yazmış, o kıtada:

“Mukaddermiş harabisi bu mülkün çünkü yıldızdan.” diyerek Abdülhamit'in istibdadının memleketi harap ettiğini bilvesile zikretmiş. Kuyruklu yıldızla Abdülhamit'in sarayının bulunduğu Yıldız arasında bir de cinas yapmıştı. Bu kıta ağızdan ağza dolaşıyordu. Eşref'in İzmir'de bulunduğu sırada İstanbul'dan tahkikat icra etmek sureti mahsusada memuren gönderilmiş olan Tatar Şakir Paşanın bu kıta kulağına gitmişti. Paşa, Eşref'i çağırttı. İzmir valisi Kamil Paşa da hazır bulunuyordu.

Eşref, odadan içeri girince Tatar Şakir Paşa kaşlarını çatarak:

-Eşref Efendi, siz zat-ı şahane aleyhinde yıldızdan bahseden bir kıta yazmışsınız.(Kıtayı okur.)

...

“Mukaddermiş harabisi bu mülkün çünkü yıldızdan.”

-Bu kıta sizin değil mi?

Eşref cevap verdi:

-Paşa hazretleri, o kıta bendenizin ama bozmuşlar. Aslı, “Mukaddermiş harabisi bu dünyanın o yıldızdan.” şeklinde idi. Bu izahat kâfi göründü. Fakat biraz sonra bir iş

³⁰⁴ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.7.

zımında Şakir Paşa bir lâhza odadan çıktığı zaman, Vali Kamil Paşa, Eşref'e bakarak kalın sesle şöyle dedi:

Eşref, o güzel kıtayı şimdi sen bozdun!

402. Manzum-Mensur Karışık Türler

4020. Atasözleri³⁰⁵

Atasözleri uzun deneme ve gözlemler sonucu söylenmiş öğüt niteliğindeki özlü sözlerdir. Çalışmamızın bu bölümünde yer verdiğimiz atasözleri çocuklarla ilgilidir. Varlığının zevkini, yokluğunun acısını tadan insanlar onu veciz sözlerle anlatmaya çalışmıştır. Bu sözlerin içlerinde öyleleri vardır ki sosyal bir düstur, terbiyevî bir örnek değerindedir.

A

Ana, baba evlât için, evlât kendi başı için.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Abdal düğünden, çocuk oyundan bıkmaz.

Adam olacak çocuk bakışından bellidir.

Azını çocuğa, çoğunu kocana göster.

B

Baba ölür evlât kalır, âdettir.

Evlât ölür, baba kalır ne derttir.

Bir çocuğun kırk ebesi olursa ya kör doğar ya topal.

Ç

Çocuğu beşikte uşağı eşikte terbiye etmelidir.

Çocuğu işe gönder, peşi sıra kendin git.

Çocuğu olmayanın bir derdi, olanın bin derdi vardır.

Çocuğu olmayanın merhameti olmaz.

Çocuğun bulunduğu yerde gıybet olmaz.

³⁰⁵ Sıtkı Can, Çocuk ve İlgili İnanmalar, Halkevi Yayını, Gürses Basımevi, Ordu, 1947, s.68-70.

Çocuğun yediği helâl, giydiği haram.
 Çocuğunu dövmeyen el, dizini döver.
 Çocuk bir çiçektir, dokunma solar.
 Çocuk bir güldür, koparılmaz, koklanır.
 Çocuk değil mi, ne olsa yapar.
 Çocuk düşe kalka büyür.
 Çocuk düşman kazığıdır.
 Çocuk ferman dinlemez.
 Çocuk küçükken baş ağrısı, büyükken yürek çarpıntısıdır.
 Çocukla yoğurt yiyenin ağzı bulaşık olur.
 Çocukla yola gitme, yükün düşerse güler.
 Çocuklu bir aile
 Duymaz keder gaile.
 Çocuksuz ev meyvesiz ağaca benzer.
 Çocuksuz ev odunsuz ocağa benzer.
 Çocuktan al haberi.

D

Doğmadık çocuğa kaftan biçilmez.

E

El oğlu evlât olmaz.

F

Fukaranın çocuğu, zenginın atı kıymetli olur.

G

Gönül çocuğa benzer, her gördüğünü ister.

H

Hayırsız evlât baba ocağına incir diker.

İ

İyi evlât anayı, babayı vezir, kötüsü rezil eder.

O

Oğlan ocakta, ayran bucakta.

Oğlan olsun, deli olsun.

Ekmek olsun kuru olsun.

Ö

Öksüz çocuğun bağrında yağ olmaz.

Öksüz çocuk göbeğini kendi keser.

S

Sade zerde pilav olmaz, bal gerektir gazana

Baba malı tez tükenir, evlât gerek kazana.

Senin yaptığımı çocuk bile yapmaz.

4021. Bilmeceler

Sözlü edebiyat ürünlerinden bilmeceler, halkiyatımızın geniş bir koludur. İçlerinde bazıları anlatılmak istenilen şeylerin en güzel, en özlü anlatımıdır. Kimi bilmeceler zekâ ve düşünceyle öyle örülmüştür ki çözmek güçtür.

Bilmeceler bilhassa kadınlar ve çocuklar tarafından söylenir, onların ellerinde işlenir, onların buluşlarıdır. İçlerinde ölçülü olanları daha başarılıdır. Ancak basit olanlarda bile bir buluş, bir ustalık vardır.³⁰⁶

Ordu ilinde bilmeceler Ordu Ortaokul Türkçe öğretmeni olan Sıtkı Can tarafından derlenmiştir.

40210. Tabiat ve Tabiat Hâdiseleri ile İlgili Bilmeceler

Benim büyük bir annem var,

Akşam sabah yufka açar.

(Dalga)**

* Yeşilordu, C.2, S.7 (1 Eylül 1948), s.9-10.

** Yeşilordu, C.1, S.6 (1 Temmuz 1948), s.2., 15.

Ben giderim, o gider
Arkamda tın tın eder. (Gölge)*

Gündüz olur, gece olur
Bazen yüce, bazen cüce olur. (Gölge)*

Çıldırımadaan çort geçer. (Güneş)*

Bir yorganım var, dünyayı örter, denizi örtmez. (Kar)*

Dağdan gelir, taştan gelir
Merdivensiz kaştan gelir. (Su)*

Dağdan gelir hız ile ,
Yedi bin yıldız ile. (Yıldırım)*

40211. İnsan ve Onun Uzuuuları ile İlgili Bilmeceler

Altı mermer, üstü mermer,
İçinde bir hanım terler. (Dil)**

Altı tavan, üstü tavan,
İçinde bir kızıl yılan. (Dil)**

Alaca mezar, dünyayı gezer. (Göz)**

Bir küçücük mil taşı,
Dolanır dağı taşı. (Göz)*

Bir tas yoğurdum var,
Yarısı ak yarısı kara. (Göz)**

Etten kantar, altın tartar. (Kulak)*

40212.Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler

Çıt çıtan ağacı

Pıt pıtan ağacı

Kırmızı leylek

Kılaptan ağacı

(Biber)*

Ah bu yurtlar, bu yurtlar

Yusuf'u yedi kurtlar.

Tırnağından su içer

Hep tepesinden yumurtlar

(Buğday)**

Sıra sıra dervişler,

Hak yoluna ermişler,

Vakti gelmiş ermişler,

Hep sararmış, solmuşlar.

(Buğday)**

Dal ucunda kilitli sandık.

(Ceviz)*

Allah yaptı yapısını,

Demir açtı kapısını.

(Kabak)**

Allah yapar yapısını,

Kul açar kapısını.

(Kabak)**

Buradan atladı,

Karşıda yumurtladı.

(Kabak)**

Ben ne idim ne idim

Altın kürklü bey idim

Felek beni şaşırttı

Kızgın küle düşürttü.

(Kestane)*

Bayan uyandı, cama dayandı.
Cam kırıldı, kana boyandı.

(Nar)*

Çarşıdan aldım bir tane
Eve geldim bin tane.

(Nar)*

Fini fini fincan,
İçi dolu mercan.

(Nar)*

Alçacık boylu,
Kadife donlu.

(Patlıcan)**

Dal ucunda sarı yumak.

(Portakal)*

Bir yorganım var,
Ağız yok adam kapar.

(Sırgan)**

Çarığı sara sara
Çıktım Karahisar'a.

(Top pancarı)*

Dağdan gelir taştan gelir,
Beş bıyıklı enişten gelir.

(Töngel, muşmula)*

40213. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceleler

Dört kardeş bir kuyuya taş atar.

(İnek memesi)*

Ağaca çıkar, adam gibi,
Yazı yazar, imam gibi.

(Sülük)**

Altı kaya üstü kaya
Ortasında sarı maya.

(Yumurta)**

Altı mermer üstü mermer
İçerisinde sarı dilber.

(Yumurta)**

Bir kuyunun içinde
İki su birbirine karışmaz.

(Yumurta)*

Dört tarafı duvar
İçinde bir kaşık su var.

(Yumurta)*

40214. Eşyalarla, Araç-Gereçler ile İlgili Bilmeceler

Bilmece bildirmece

Resim yapar gündüz gece

(Ayna)*

Dünyayı içine alıp da içine girilmeyen nedir?

(Ayna)*

Dam üstünde kadı gibi
Gözleri var cadı gibi.

(Baca)*

Dağa varır seslenir,
Eve gelir yaslanır.

(Balta)*

Ben giderim o gider
Yanım sıra iz eder.

(Baston)*

Dağda dana böğürür,
İner ovada durur,
Bakın Hak'ın hikmetine,
Boynuzundan doğurur.

(Çıkrık)*

Beş kardeş birbirini kovalar.

(Çorap şişi)**

Dünyayı doyurur, kendi doymaz.

(Değirmen)*

Beş parmağı var,
Ne kanı var, ne canı. **(Eldiven)****

Alçacık damdan kar yağar. **(Elek)****

Ağız açık alamet,
İçi kızıl kıyamet,
Çiğ koydum, pişmiş çıktı,
Bu ne garip keramet. **(Fırın)****

Dört ayağı var, canı yok
Günde bin iğne batar kanı yok. **(Gergef)***

Buradan attım hız ile,
Gitti yedi bin yıldız ile. **(Hava fişegi)***

Bir küçücük kumara
Yemek çeker ambara. **(Kaşık)***

Eşegi yükledim,
Diken aşağı dikledim. **(Kaşık)***

Ağız içinde dil,
Haydi bunu bil. **(Kaval)****

Dağa varır uzanır,
Eve gelir toplanır. **(Kolan)***

Ağız var, dili yok
Nefesi var, canı yok
Derisi var, kanı yok. **(Körük)****

Aşağı inerken fıkır fıkır güler,
Yukarı çıkarken gözyaşı döker.

(Kuyu kovası)*

Benim bir kuyum var,
İçi dolu suyum var,
Su içinde yılan var.

(Lamba)*

Çinçinli hamam
Kubbesi tamam
Bir gelin aldım
Babası imam.

(Saat)*

İmam oğlu hasta,
Canı kafeste.

(Saat)*

Dört köşeli taş değil,
Başı sudan hoş değil.

(Sabun)*

Dağdan gelir, hüre hüre
Domuzları süre süre.

(Tarak)*

Çam ağacını oyarlar
İçine tin tin koyarlar
Ağlama tintinim ağlama
Kulağını burarlar.

(Ut, keman)*

Ele sığar, ambara sığmaz.

(Üvendire)*

Dağdan gelir dak gibi,
Kolları var budak gibi,
Eğilip de su içer,
Bağırır oğlak gibi.

(Vapur)**

Bir yumağım var,
Sara sara tükenni.

(Yol)*

40215. Diğer Bilmeceler

Ak üstünde karalar,
Birbirini kovalar.

(Yazı)**

Kâğıt dünyaya bir konuk geldi.
Konuğun dişi yok.
Önüne yahni koyduk.
Yahninin kemiği yok
Bir ata bindi, atın canı yok.

(Çocuk-Meme-Beşik)*

41. Halk Hayatı

410. Doğum

4100. Doğum Öncesi

41000. Gebe Kalmak İçin Başvurulan Yollar

Tencere buğusu: Mayasıl ve soğuklama yüzünden çocuğu olmayan kadın, bir tencere içinde haşlanmış ısırgan, kekik ve sarımsağın buğusuna oturur. Bazı kadınlar aynı işi hamama gitmekle gerçekleştirir.

Ocak içine oturma: Bir süre sürekli yakılan ocaktan ateş ve kül alınıp süpürülür. Hazırlanan yere yeterli miktarda sirke ile karıştırılmış sarımsak ve kekik dökülür. Çocuğu olmayan kadın, ocağın sıcaklığı müddetince oturduğu sekmenden kalkmaz.

Tencere buğusu, ocak içine oturma işine müteakip yumurtanın akı, doğranmış sabun ile karıştırılıp bir bezin üzerine yayılır ve çocuk isteyen kadının karnına sarılır, üç gün sonra

çözülür. Buna “hizmet” denir. Sabun ve yumurtanın içine başka şeyler ilâve edenler de vardır.

Dua: Ay, hilâl şeklinde iken çocuk olması için tanrıya niyazda bulunulur.

Okunma: Çocuğun olmasına cinlerin engel olmaması için hocaya okunarak hamaylı takarlar.

Eşe oturma: Yeni doğan çocuğun sıcak eşine otururlar.

Evliyaya gitmek: Çocuğu olmayan kadınlar üç defa cumartesi günleri evliyaya giderler ve mezarı öperek çocuk olması için dua ederler.

Kuş ve böceğin rolü: Çocuğu olmayan kimi kadınlar atlas böceği ve kırlangıç yavrusunu yutarlar.³⁰⁷

41001. Gebe Kalmamak İçin Başvurulan Yollar

Gebe kalmak istemeyen kadınlar, katırtırnağı adındaki bitkinin tohumunu aç karınlarına yerler. Yumurta kabuğu yutanlar da vardır.

Çocuk olmaması için herhangi bir katırın tırnağından bir parça kesilip ateşte yakılır; külü, kahve veya yemeğin içine koyularak içilir.

Bazıları da yeni doğan katır yavrusunu yere bastırmadan tırnağından bir parça keserler ve ezip yemeğe koyarak yerler.³⁰⁸

41002. Cinsiyet Tayini İçin Yapılanlar

Tefeül (Fal tutma): Doğacak çocuğa annesi veya başka biri gömlek biçerken başına bir parça koyar. Parça o kişinin başındayken içeri ilk giren erkek ise doğacak çocuğun erkek, aksi ise kız doğacağına hükmederler.

Bulmaca: İki sahandan birine bıçak, diğerine makas koyup ağzını kaparlar. Bu işten haberi olmayan gebe kadın sahanlardan istediğini açar. Bıçağın bulunduğu sahanı açarsa doğacak bebeğin erkek, makasın bulunduğu sahanı açarsa kız doğacağına inanırlar.

³⁰⁷ Sıtkı Can, “Çocuk ve İlgili İnanmalar”, Halkevi Yayını, Gürses Basımevi, Ordu, 1947, s.8.

³⁰⁸ Can, a.g.e., s.9.

Vücut organlarının büyümesi: Hamile kadının sağ memesi büyürse erkek, sol memesi büyürse kız doğuracağına işaretmiş. Karnı ileri doğru şişkinse erkek, yanlara ise kız doğuracağına işaretmiş. Kalçanın küçük olması da erkek çocukla ilgili gösterilmektedir.

İşaret ve renk: Hamile kadının karnının ortasında yukardan aşağı bir çizgi meydana gelirse erkek doğuracağını gösterirmiş. Göğüs uçlarının ve yüzünün rengi siyaha meyleden kadının da erkek doğuracağına inanırlarmış.

Başta tuz koyma: Gebe kadının haberi olmadan başına veya bir tarafına küçük bir tuz parçası koyulur ve hareketlerine dikkat edilir. Burnunu tutarsa erkek, ağzını tutarsa kızdır.

Süt damlası: Altı ayını bitiren gebe kadının göğsünden bir damla süt alınıp içinde su bulunan bir bardağa damlatılır. Eğer süt, su içinde yayılırsa doğacak çocuğun kız, suyun dibine inerse erkek olacağına inanılır.

İsim çağırma: Hamile kadın, şaşırıp da, erkek çocuğa kız diye seslenirse doğacak bebeğin kız, aksi olursa erkek olacağına hükmederler.

Bebeğin hareketi: Hamile kadının karnında erkek üç buçuk, kız dört buçuk ay üzerine canlanırmış. Ayrıca bebeğin sayılı günlerden önce doğacağı anlaşılırsa kız aksi olursa erkek olacağı tahmin edilir. Kadının çirkinleşmesi de çocuğun kız olacağına işaretmiş.³⁰⁹

4101. Doğum Esnası

41010. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılanlar

Kilimde sallama: Doğum sancısı yavaşlarsa sıklaştırmak için hastayı kilime koyup sallarlar. Doğum yakın ise sancı sıklaşır, değilse azalır.

Tüfek atma: Doğum güç olursa, hastanın haberi olmadan, yakın bir yerde silâh atarlar. Hastanın birden ürkmesi doğumu kolaylaştırmış.

Atlama: Hastanın eşi soldan sağa olmak üzere üç defa üzerinden atlar.

³⁰⁹ Can, a.g.e., s.9-10.

Pirinç tanesi: Yedi çift bir tek veya kırk bir çift bir tek pirinç tanesine “Yâsin-i Şerif” okunur ve hastaya yutturulur.

Su içirme: Hastaya kocasının kirli avcundan su içirirler.

Kâbe toprağı: Hastaya Kâbe torağını su ile karıştırıp içirirler. Üzerine de varsa Kâbe’den gelme örtü örterler.

Para çevirme: Hastanın başından bir miktar para çevirip yastığının altına koyarlar. Loğusa iyi olduktan sonra bu para fakirlere dağıtılır.

Kapları boşaltma: Hastanın evinde dolu ne kadar su kabı varsa hepsi boşaltılır.

Sıcak su buğusu: Bir miktar su kaynatılır ve ağzı geniş bir kaba dökülür. Hasta bu suyun buğusuna durur.

El değirmeni: Değirmen çekerler, gürültü yaparlar.³¹⁰

41011. Doğumda Çömlek Vaziyeti ve İpe Asılma

Sekmene oturma: Doğum sancısı sıklaşınca ebe, hastasını beraberinde getirdiği sekmene oturtur. Sekmenin ortası yarım daire şeklinde içerlektir. Sekmenin böyle oluşu doğumda kolaylığı sağlar. Bu usul daha ziyade köylerde. Bu uygulamaları yapan ebeler yüzünden şehirden uzak yerlerde doğumlarda sık sık ölüm olayı gerçekleşmektedir.

İpe asılma: Çocuk bazen ters gelir, bu takdirde hastanın bacağına kolan bağlarlar. Kolanı bir kapı üzerinden aşırarak hastanın omuzları yerden kesilinceye kadar çekerler. Böylece doğum normal bir hâl almış.³¹¹

4102. Doğum Sonrası

41020. Çocuğun Kulağına Ezan Okuma

Aptesli biri tarafından yirmi dört saat içinde çocuğun kulağına ezan okunur. Loğusa kadın ezandan önce bebeği emzirmez.³¹²

³¹⁰ Can, a.g.e., s.11.

³¹¹ Can, a.g.e., s.10-11.

³¹² Can, a.g.e., s.12.

41021. Ad Verme

Ölen aile büyüklerinden birinin ismini bebeğe verme: Bebeğe genellikle mensup olduğu aileden ölenlerin isimleri verilir. Bu durum sevgi, hatıra ve teselli ile ilgilidir.

Çift isim: Baba ve anne isim verme hususunda anlaşılmazlarsa bebeğin adı çift olur. Bu hususta ailede büyüklerin rolü başta gelir.

Dinî isimler: Özellikle köy çocuklarının isimleri peygamber ve halifelerin adlarıdır. Mehmet, Muhammed, İdris, Salih, İsmail, İlyas, Bekir, Yakup, Eyüp, Şuayıp, Ömer, Ali, Osman, Hasan, Hüseyin; Fatma, Asiye, Ümmügülsüm, Zehra, Emine, Hanife vb. dir.

Tarihî isimler: Tarihî isimlere de yer verilmektedir. Yüce inkılâbımızdan sonra doğanların isimleri, genellikle, Mustafa Kemal ve İsmet'tir. Sade dil cereyanı, soyadı kanununun kabulünden sonra da, özellikle şehirlerde, çocuk isimleri Metin, Çetin, Güngör, Öner, Aydın, Can; Ayla, Sevim, Sevgi, Meral gibi Türkçe kelimelerdir.

Mecburî isimler: Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına Dursun, Durmuş, Kaya, Demir, Yaşar, Temel gibi isimler verirler. Bir kadın daima kız veya erkek doğursa bebeğe Yeter (erkek), Döndü (kız) gibi isimler verilir. Bazı aileler de dördüncü çocuklarına Rabia, gününden önce doğarsa Hatice isimlerini verirler.

Zamanla ilgili isimler: Bebeğe ad vermede zaman ve mevsimin de rolü büyüktür. Çocuk deniz yolculuğunda dünyaya gelirse Bahri, Bahriye; kara yolculuğunda doğarsa Sefer; güneş doğarken olursa Gün, Güner, Güngör, Ergün; güz mevsiminde Güzin; Muharrem ayında, Muharrem; Recep ayında, Recep; Şaban ayında, Şaban; Zilhiccede doğarsa Hacer; kasımda doğarsa Kasım gibi isimler verilir.³¹³

---

³¹³ Can, a.g.e., s.20.

42022. Yemek Daveti

Hasta kurtulunca ebe yemeğe davet edilir. Doğumda bulunanlar da bu yemekten yerler. Bu âdet köylerde olup şehirliler aynı işi yedisinde yaparlar. Bundaki amaç çocuğun tok gözlü olmasıdır. İlk günün akşamı helva kavuranlar da vardır.³¹⁴

41023. Çocuk Hamamı ve Beşik Düğünü

Loğusanın annesi kızını ziyarete gelirken beraberinde bebeğe hediye getirir. Bu geliş çocuğun yedi kırkına rastlar. Ebe, çocuğu yıkadıktan sonra gelen elbiseleri giydirebilir. O gün için hazırlanan yemekler yenildikten sonra bazıları eğlence tertip eder, birçoğu da mevlit okutur. Bebeğe, komşu ve tanıdıklar da, durumlarına göre, bir armağanda bulunurlar.

İlin şehir ve köylerinde hamile kadınlar doğuma üç ay kala hazırlığa başlarlar. Bebeğe elbise hazırlamak zevklerin en yücesidir. Bu gibi işler ağır, zahmetli işlerden sayılır. Çocuk düşürmeyi günah bilirler, çok çocuktan da şikâyetçi değillerdir. “Allah doğanın rızkını da beraber gönderir.” düşüncesi onlarda sarsılmaz bir inan hâlinindedir.³¹⁵

41024. Daima Kız Doğuranların Yaptığı Uygulamalar

Eş çevirme: Çocuğun eşini ters çevirip gömerler. Bazıları da eşin üzerine tülbent örtüp kanı karışmayan bir kıza eş çevirtirler.

Eşi çürütme: Eşi, kullanılmamış bir gömlek içine koyup tavana asarlar ve eş orada çürür.

At altından geçirme: Bebeği aygır altından geçirirler.

İsim değiştirme: Çocuğun ismini Döndü koyarlar.

Sola yatma: Kadın kocasının soluna yatar.

Küpe takma: Daima erkek doğuranlar çocuğun kulağına küpe takar.³¹⁶

³¹⁴ Can, a.g.e., s.12.

³¹⁵ Can, a.g.e., s.18-19.

³¹⁶ Can, a.g.e., s.16.

4103. Doğumlu İlgili İnanmalar ve Uygulamalar

41030. Anne ile İlgili İnanmalar ve Uygulamalar

410300. Loğusanın Sütü Gelmezse Yapılanlar

İncir ağacının rolü: Loğusa üç kez salı sabahı, bazı yerlerde cuma, bir incir ağacına yaslanır. Ağaca “Sütümü ver.” der.

Okunma: Bir hocaya kırk bir kez “Yâsin-i Şerif” okuturlar.

Solucanın suyu: On beş tane solucanı ezip suyunu içerler.

Saç Tarama: Loğusa saçlarını memesinden aşağı sarkıtarak tarar.

Başkasının sütü: Sütü olmayan bazı kimseler çocuklarına süt ana tutarlar. Bebek ile süt ananın çocukları bu yüzden kardeş sayılırlar ve birbirleriyle evlenemezler. Buna “emişik” denir.³¹⁷

410301. İki Loğusanın Karşılaşmalarında Yapılanlar

İğne değiştirme: Loğusalar yakarında iğne varsa değiştirirler.

Yere çömelme: İki birden üç defa yere çömelip kalkarlar ve arkalarına bakmadan ayrılırlar.

Su içme: Arka arkaya gelirler, her ikisine bir başkası su içirir.

Kırklanma: Kurşun veya mum ile kırklanırlar. Kırkı geçmemiş evli veya nikâhlı kızlar da karşılaşsınlar onlar da loğusalar gibi hareket ederler.³¹⁸

410302. Ölen Çocukların Ardından Yapılanlar

İğne Tutmamak: Küçük yaşta çocuğu ölenler dini bayramlarda tasla büyüklerine su götürürmüş. Annesi o günlerde eline iğne alırsa tası delinirmiş. O zaman annesine beddua edermiş.

³¹⁷ Can, a.g.e., s.12.

³¹⁸ Can, a.g.e., s.14.

Ağlamamak: Çocuğu ölen anneler ağlamazsa cennete giderlermiş. Ağlayana çocuğu şefaataçi olamazmış.³¹⁹

41031. Çocukla İlgili İnanmalar ve Uygulamalar

410310. Al Basması, Al Karısı

Alın anlaşılması: Çocuğun ağızından köpükler gelir, annesini emmez; rengi solar, siyahlaşırsa çocuğu al basmış demektir.

Cazıyı (cadı) tahayyül: İnsanların kuyruklu olanları varmış. Bunlar istedikleri şekle girerlermiş bilhassa örümcek hâlinde görünürlermiş. Böyle bir örümcek yakalanıp iğnelenirse kim olduğu meydana çıkarmış.

Cazıların küplere binip bir gecede Kırım'a gidip döndüklerine inanırlar. Cazı karısı, tırnaklarının uzun oluşu ve pisliklerle vasıflandırılır.

Ala karşı tedbir: Çocuğu yahut loğusayı al basarsa alcı kadın³²⁰ çağrılır. Alcı, hastanın etrafında sağdan sola üç defa döner ve her dönüşünde "İhlâs Suresi"ni okur. Ağızdan aldığı bir parça tükürüğü hastanın alına sürer. Bu işe "atlatma" denir. Bebeğin üzerinden yedi defa atlayan alcılar da vardır. Bazı alcılar, atlama işine müteakip üzerinden bir parça kesip yakar, hasta bu bezin dumanına tutulur.

Tütsü: Al basanlar, hocaya yazdırdıkları muskayı yakıp dumanını teneffüs ederler.

Bazı eşyaları koruyuculuğu: Çocuğun yastığı altına Kur'an-ı Kerim, bıçak, babasının pantolonu veya yeleği koyulur ya da yastığına iğne sokulur.

Yastık altına kolan at yuları koyanlar da vardır. Bazı köylerde beşiğin yanına süpürge ya da elek koyarlar.

Ağ germe: Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar üzerine ağ gererler.

³¹⁹ Can, a.g.e., s.21.

³²⁰ Alcı kadın: Cazıyı gören alcı olur. Bu iş bir meslek gibi ailenin kadınları arasında, izin ile, büyükten küçüğe intikal eder. Bu gibilere ocaktan alcı denir. Cazı, dere, yalaklarında yıkanırken görünür yahut örümcek hâlinde iken müşahede edilmiştir.

Kül içirme: Alıcı kadın, hastaya ocağından getirdiği külden içirir veya kül ile yıkar. Beşiğe alıcının külünden atanlar da vardır.

Işıktan istifade: Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar yanında sabaha kadar lamba yanar.

Yol kapama: Cadı kapı ve pencereleri kapalı bulunca bacadan içeri girmek istemiş. Bu girişe engel olmak için bacanın deliklerine eşek dikenini veya sıçan dikenini koyarlar.³²¹

410311. Kırklama

Bebegin kırkıncı günü yıkanmasına “kırklanma” denir. Bebek yıkandıktan sonra başından dökülecek su şu şekilde hazırlanır: Bir yumurtanın yarı kabuğu kırk bir defa su ile doldurulup bir tasa boşaltılır. İçerisine okunmuş tespih, miras altını denilen, babadan evlâda intikal etmiş bir para atılır. Bu suyu çocuğun başından dökerler. Buna kırklanma denir.

Bebek yedinci günü de aynı şekilde yıkanır. Buna da “yedileme” denir. Ebenin ücreti de bu günde verilir. Yedinci günü ebeye yemek verilir. Bu yemeğe yakın komşular çağrılır.³²²

410312. Bebeği Cin Değiştirmesi Hâlinde Yapılanlar

Okutma: Birkaç hocayı bir araya toplayıp bebeği okuturlar.

Çalındığı yere götürme: Çocuk nerede çalınmışsa çocuğu oraya götürürler. “Al bebeğini, ver bebeğimi.” derler.³²³

410313. Nazara Karşı Yapılanlar

Okutma: Bebeği yedi kişiye okuturlar. Her okuyan da “İhlâs Suresi”ni veya “Kadir Suresi”ni okur. Sonunda parmağını ağzındaki tükürükle ıslatıp hastanın alınına sürer. Okuyan fazla esner ve gözünden yaş gelirse “Bayat nazar, okunmasaydın az kalsın çatlayacaktın.” derler.

³²¹ Can, a.g.e., s.13-14.

³²² Can, a.g.e., s.14-15.

³²³ Can, a.g.e., s.16.

Tütsü: Yedi dul kadının uçkurundan birer parça alınıp ateşte yakılır ve çocuk dumanına tutulur ya da yedi çift bir tek tuz, bir parça mısır unu birbirine karıştırılır. Kibleye karşı bir kapı eşiğinin alt ve üstünden kıymık alınıp yakılır. Okuyarak üç defa hastanın başından dolaştırıldıktan sonra mangala atılarak çocuk dumana tutulur.

Ateş tütsüsü: Kızgın demir üzerinden zeytinyağı döküp hastayı dumana tutarlar. Bazıları da mavi kâğıt, zeytinyağı, un ve tuzu ateşe atarlar, çocuğu da dumanına tutarlar. Yedi kapı eşiğinden kıymık alıp yakanlar da vardır.

Ateşe tuz atma: Hastanın başından okuyarak tuz çevirip ateşe atarlar. “Bu yanıncaya kadar nazarın geçsin.” derler. Çocuğun arkasını üç kere de duvara vururlar.

Mavi renk: Mavi renge nazarın tesir etmediği düşünülüşü için çocuğa mavi renkte elbise giydirirler.

Alnına kara sürme: Çocuğun alnına tava karası veya çivit boyası sürerler. Bu renkleri kulak arkasına sürenler de vardır.

Omuza dikilenler: Çörekotunu mavi bir bez içine koyup bebeğin elbisesinin omuz kısmına dikerler.

Bazıları mavi boncuk takar. Boncuk yedi gözlü olursa daha makbuldür.

Beşiğe konanlar: Bazıları çocuğun beşiğine kömür veya yılan başı takar.

Yumurtanın rolü: Üç yumurtayı mavi bir beze koyup muntazam aralıklarla boğduktan sonra loğusanın başına asarlar.

Kurşun dökme: Başından tek nikâh geçen yedi kadından kurşun toplanır ve çocuğa dökülür.

Kökten geçirme: Dul bir kadın üç kez “İhlâs Suresi”ni okuyarak çocuğu bir ceviz kökünün altından geçirir.

Bunların dışında bebeğe kırmızı giydirmezler; çünkü kırmızıdan giren nazar hiç çıkmazmış.³²⁴

³²⁴ Can, a.g.e., s.16-17.

410314. Çocuk Gelişmezse Yapılanlar

İsim değiştirme: Bebek büyümezse adı değiştirilir. Üç küçük kâğıda, çocuğun adı dâhil, birer isim yazılıp çekilir. Ne çıkarsa o isim çocuğun ismi olur.

Bazen de eşit uzunlukta soğan ya da pırasanın yeşil kısımları yaprakları kesilir. Bu kesilen yapraklara bir kâğıda yazılı iki isim asılır. İki gün içinde hangisi büyümüşse o yapraktaki isim çocuğun adı olur.

Taş dibeğe götürme: Kanı karışmayan biri bebeği üç cumartesi taş dibeğe götürüp yıkar. Arkasına bakmadan, kimseyle konuşmadan döner.

Yeni mezara götürme: Çocuğu yeni mezar üstüne götürürler. Arkaya bakmadan ve kimseyle konuşmadan dönerler.

Gül dalı: Herhangi bir gülün dalını halka yapıp çocuğu altından geçirirler. Gülün dalını ocak içine asanlar da vardır. Dal, ocak içinde kurudukça çocuk da geliştirmiş.

Ceviz kökü: Bir parça ekmeğin üzerine yağ sürüp ceviz kökünün üzerine koyarlar ve çocuğu altından geçirirler.³²⁵

410315. Konuşmayan Çocuk İçin Yapılanlar

Ahıra bağlama: Çocuğu kanı karışmayan biri³²⁶ ahıra bağlayıp önüne sap atarlar. “Hayvan isen sapı ye, insan isen konuş.” derler.

Yal verme: Bazıları da çocuğun önüne yal koyar.³²⁷

410316. Yürümeyen Bebek İçin Yapılanlar

Çocuğun ayağına bağlanan ipi cami kapısında kesme: Çocuğun ayağına ip bağlanır. Kanı karışmayan biri ayın ilk cuma günü bebeği cami kapısına götürür. Öğle namazının ardından camiden çıkan ilk kişiye çocuğun ayağındaki ip kestirilir.

³²⁵ Can, a.g.e., s.21.

³²⁶ Kanı karışmayan biri: Akraba olmayan biridir.

³²⁷ Can, a.g.e., s.18.

Çocuğun ayağına bağlanan ipi eşikte kesme: Çocuğun ayağı yün iple diğer ayağına bağlanır. Kanı karışmayan biri, bir cuma günü öğleden önce kapı eşiğinde bu ipi keser ve arkasına bakmadan çocuğu içeri götürür.

Çocuğun ayağına bağlanan ipi sandalyede kesme: Bir perşembe veya cuma günü çocuk sandalyeye çıkarılır. Ayağına bağlanmış ipi kanı karışmayan biri keser.³²⁸

410317. Çocuğun Sancısının Olması Hâlinde Yapılanlar

Suyu kesme: Makasla herhangi bir çeşmenin suyu kesilir. Loğusanın sancısı olursa eşten bir parça yuttururlar. Çocuk doğduktan sonra kımıldamazsa göbeğini kesmeden eşini yakarlar.

Anason içirme: Loğusa veya çocukta sancı devam ederse anneye kaynatılmış anason içirirler.

Sancının çocukla ilgisi: Bebek annenin ilk çocuğu ise sancı bir gün, ikinci çocuğu ise iki gün... devam edermiş.³²⁹

410318. Çocuğu Yaşamayanların Yaptıkları Uygulamalar

Ad koyma: Erkek olursa babasının, kız olursa anasının ismi verilir. Bundan başka Temel, Dursun, Durmuş, Yaşar, Kaya, Demir, Durdu vb. isimler takarlar.

Parça toplama: Mehmet adlı yedi evden, bazıları Fatma isimli olanlardan parça toplarlar. Çocuğu yaşayan bir kadın bu parçalardan bebeğe elbise diker. Bebek bu elbiseyi bir yıl giyer.

Bilezik: Çocuk doğmadan önce yedi Mehmet adlı evden çivi toplanır. Bu çivileri bir demirci, güneş doğmadan bilezik yapar. Doğumdan sonra loğusa bu bileziği takar.

Kulak delme: Çocuğun sağ kulağı delinir ve iplik takılır.

Kalburun rolü: Bazıları çocuğu kalbura doğururlar.

Annenin başkasının emzirmesi: Bebeği ilk önce bebeği yaşayan bir kadın emzirir.

Kayadan geçirme: Meme vermeden kanı karışmayan biri çocuğu üç defa delik bir kayadan geçirir ve her defasında kayaya veya yakın bir yere kullanılmamış nal çivisi çıkar. Arkasına bakmadan kimseyle konuşmadan döner.

³²⁸ Can, a.g.e., s.18.

³²⁹ Can, a.g.e., s.12.

Doğduğu yere çivi çakma: Bebeğin doğduğu yere kullanılmamış üç tane at nalı çivisi çakarlar.

Başkasının elbisesini giydirmeye: Çocuğu yaşayanlardan birinin çocuklarına ait elbise alınıp giydirilir.

Tartma: Çocuk doğunca yere bırakılmadan bir tülbent içerisine koyulur. Kanı karışmayan biri bebeği tartar ve kimseye söylemez.

Başka yerde doğurma: Hastayı sancı alınca başka bir eve götürürler. Loğusa yedisine kadar o evde kalır.

Eşek kulağı: Erkek eşeğin kulağından bir parça kesip bele bağlarlar. Çocuk doğduktan sonra muska ile birlikte bebeğin koynuna takılır.

Erkek eşeğin kulağını kesip çıkan kandan çocuğun ağızına sürenlerde vardır.

Ağaçtan faydalanma: Çitlembik , ham elma, yaban gülü dalından birkaç tane yatağın altına koyulur. Bebek doğduktan sonra bu dallardan boncuk yapıp bebeğin muskasına dikerler.

Bebeği satma: Kanı karışmayan bir kadının doğumu sonrasında çocuğu üç defa gömleğinden geçirip satın alır.³³⁰

410319. Diş Bulguru veya Diş Hediği Merasimi, Tırnak Kesme

Bebeğin dişini ilk gören ona gömlek yapar. Dişinin kolay çıkması için de “dişbuğdayı”³³¹ hazırlanır. Çocuğun başından bir miktar döküldükten sonra kalan kısım törene gelenler tarafından yenir.

Bazı köylerde çocuğu bir siniye oturturlar. Yakınına makas, kitap vb. koyarlar. Çocuk makası alırsa terzi, kitabı alırsa okuyacağına hüküm verirler.

Tırnak kesme: Altı ay bebeğin tırnağını kesmezler. Altı ay bitiminde elini babasının para bulunan cebine soktururlar. Aldığı para fazla ise bebeğe elbise, değilse yemiş alınır.³³²

³³⁰ Can, a.g.e., s.15.

³³¹ Diş buğdayı: İçine ceviz koyulmuş haşlanmış buğday.

³³² Can, a.g.e., s.19.

4103110. Dişli Doğan ve Annenin Karnında Ağlayan Çocuklar

Erkek olsun kız olsun bebek dişli doğar veya annesinin karnında ağladığı hissedilirse uğursuz, sünnetli doğarsa hayırlı olduğu kabul edilir.³³³

411. Sünnet Düğünü

Herkes hâl ve vaktine göre çocuğunun bu gününü eğlenceli geçirmek ister. Bazıları mevlit okutur. Babası oğluna “Sünnetçi boncuk takacak, göster bakalım.” diye kandırır. Sünnetten sonra ağlaması kesilmezse boncuk düşecek diye korkutulur. Sünnetin ardından yemek vermek âdettir. Sünnet edilen çocuklara mavi gecelik, başlarına işlemeli mavi takke giydirirler. Sünnet dolayısıyla komşu ve akrabalar çocuğa uygun hediyeler getirirler.

Hâli vakti yerinde olanlar çocuklarını sünnet ettirirken, fakir komşu çocuklarını da sünnet ettirmeyi en büyük sevap bilirler.

Sünnet için yaş değişiktir. 3-9 yaş arası olur. Bu işi 11-12 yaşa kadar uzatanlar vardır.³³⁴

412. Evlenme

4120. Kız İsteme

Köy delikanlısı gönül verdiği, göz koyduğu köy dilberine âdet gereğince kendisiyle eş olması için dünür salar. Kızın anası ve babası damatları olacak gencin durumunu tetkik ettirirler. Rız olurlarsa düğünleri yapılır, olmazlarsa birtakım sudan bahaneler ileri sürerek kızlarını vermek istemediklerini açığa vururlar. Gelenek hâline geldiği için bir asalet nişanesi olmak üzere kız tarafı bir defa dünürücü gelmesiyle hemen kızın sözünü vermezler. Bunu bilen oğlan tarafı tekrar dünürücü gönderir.³³⁵

³³³ Can, a.g.e., s.12.

³³⁴ Can, a.g.e., s.19.

³³⁵ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), 14-15.

4121.Kız Kaçırma-Kaçma

Kız tarafı kızlarını vermemekte ısrar ederse, iş o zaman delikanlıya düşer. Tek çare kızı kaçırmaktır. Delikanlı, kıza gizliden gizliye elçiyle haber göndererek gönlünü çalmaya uğraşır. Evlenmeye razı olan kız delikanlının teklifine karşı koymayarak kendisini kaçırmayı için müsait bir zaman ve elverişli bir yer salık verir. Kararlaştırıldığı gibi kızla delikanlı birlik olup doğru Cumhuriyet Savcılığı'na gelerek evlenmek istediklerini söylerler.

Delikanlı, kızı ikna edemezse, iş zorbalığa dayanır. Kızı mutlaka alması lâzımdır. O bilir ki sevdiğini alamayan delikanlının namusu “beş paralık” tır ve köyde serbestçe gezemez, utancından kimsenin yüzüne bakamaz, delikanlılık vasfını kaybeder. İşte bu düşünceyledir ki beş-on cesur arkadaşıyla kızı zorla kaçırmayı kararlaştırırlar. Bunun için de fırsatları kaçırmamaya dikkat ederler. Güğümlerini alıp suya gittiği veya tarladaki imeceye yemek hazırladığı sırada kızı kolundan tutup zorla götürmek isterler. Kıza yaklaştıklarında birbirlerine ses çıkarmamayı tembih ederler. Eğer kız bağırıp-çağırarak imdat isterse, yakalardaki iğneler faaliyete geçer. Zavallı kızcağızın gövdesini kana boyarlar. Bunda başka serçe parmağı bükme âdeti de vardır ki bu çok acı verir. Bunların hiçbiri ile işler yürümeyince “girebi saplığı” kalkıp inmeye başlar.

Bütün bu yollara başvurup da kız kaçırılmazsa delikanlının ve arkadaşlarını durumu çok zordur. Çünkü kızının kaçırılmaya çalışıldığını duyan ana-baba feryadı basarak adalete giderler. “İrza tecavüz”, “eve baskın yapma”, “cana kast” gibi iddialarla dava açarlar. İşin çehresinin değiştiğini gören delikanlı hem hapis cezası giymemek hem de kızı alabilmek için bol keseden para teklif eder. Kız tarafı anlaşmaya yaklaşırsa, her iki tarafında verdiği karar üzerine kızın babasına bol miktarda başlık vermek ve kıza istenilen şeyleri yapmak şartıyla davadan vazgeçilir.

Kız kandırılıp da kaçırılmışsa aynı şekilde çırpınırlar. Emin bir yerde korunan kıza hangi tarafı tercih ettiği sorulur. Kız ya anasından tarafı çıkar ya da delikanlıyı istediğini söyler. Kız ana tarafını arzu ettiği takdirde dava açılabilir. Delikanlıya varacağını söylese kimse ağzını açamaz.

Ordu köylerinde hâlâ devam eden kız kaçırma olayları birçok deyişlerin doğmasına sebep olur. Kaçan kızın anasına destan düzülür, babasına türkü yakılır, kardeşlerine taşlama yazılır. Burada en usta halk şairlerini unutturacak derecede söyleyiş kolaylığına erişilmiş iki koşmayı örnek verebiliriz. Kabadüz bucağının Bayramlı köyünde derlenen bu deyişler, kızın anasına kendisini mazur göstermesi, ananın kaçan kıza sitem etmesi bakımından incelenmeye değer niteliktedirler. Bunları kimin yazdığı belli değildir. Anasının, kızın ve sözlü olduğu “emmi oğlu” nun ruh hâlini güzel bir şekilde dile getiren koşmalar şöyledir:

Anasının kızına söylediği koşma:

Peşime düşmesin söylen anama,
Bir gün nasip olur, gelirim belki.
Ağlamasın kaçtı deyin Suna'ma,
Bir gün nasip olur, gelirim belki.

Emmim oğlu yaylasında yaylasın,
Sürülere düşen kurdu haylasın,
Kaval ilen koyna türkü söylesin,
Bir gün nasip olur, gelirim belki.

İğneleri batırdılar tenime,
Biri dedi düş bakayım önüme,
Aldanmayın benim bu ters yönüme,
Bir gün nasip olur, gelirim belki.

Babacuğum namus ilen sızlama,
Yüreğini ateş ilen közleme,
Yola düşüp sakın beni izleme,
Bir gün nasip olur, gelirim belki.

Anası kızına darılmıştır; “Elime gelse vermeyeceğim”, “Ölüme gelse komşularım koymamasın” der.

Kızın bana ettiğini gördün mü?
 Yüreğimi dertle yarıp savuştu.
 Ne babaya, ne kardaşa, ne bana
 Sanmayın komşular sorup savuştu.

Muradımı alamadım, kör olsun,
 İçi yansın, yüreciği kor olsun,
 Tuttuğu dalların hepsi kırılsın,
 Hepimizi nasıl kırıp savuştu.

Dünyada barışmam elime gelse,
 Koymayın komşular ölüme gelse,
 Tutmasın ucundan salıma gelse,
 O ki eloğlu ile vurup savuştu.

Emdirdiğim sütler burnundan gelsin,
 Anasının sözü bağırını delsin,
 Babasının hasreti böğrünü delsin,
 Benim kızım düzen kurup savuştu.

Emmisi oğlu kızın kaçtığını duyunca şöyle söyler:
 İşittim ki bizim emmim kızını,
 Kaçırılmış eloğlu kolundan tutup.
 Sorun Acep unuttu mu sözünü,
 Çözdü mü sırrını dilinden tutup.

Ceniğe gitmem de burda kışlarım,
 Dostum olur kuzularım kuşlarım,
 Rüzgâr eser titremeye başlarım,
 Isınırım aşkın tülünden tutup.

Düşünmeden ele vardı mı dersin,
 Anasın, babasın kırdı mı dersin,

Eloğlu her gece sardı mı dersin,
Ol ince, ol kıvrak belinden tutup?

Deyin ona emmin oğlu küsmemiş,
Ne etmiş de onu evvel basmamış,
Ona karşı ilgisini kesmemiş,
Çeker bir gün düşe elinden tutup.³³⁶

4122. Düğün Zamanı ve Düğüne Davet

Düğünler en çok fındıktan sonra yani güz ve kış mevsimlerinde yapılır. Düğüne davet etmeye “düğüne okumak” denir. Düğüne okunan hatırlı ailelere, çember, terlik, sabun, kızarmış tavuk ve börek gibi şeyler gönderilir. Davetliler de tencere, sahan, peşkir, heybe, bel bağı gibi şeyleri hediye olarak getirirler.³³⁷

4123. Düğün ve Kına

Kız evinde davetli kadınlar gündüzden gelmeye başlarlar. Akrabalarla uzaktan gelenlere akşam yemeği verilir. Çalgı olarak genellikle def vardır. Defçi kadın ile birlikte türküler söylenir ve oyunlar başlar. İki kız tarafından oynanan “karşılama-kol oyunu”:

Yaylacıktan esiyor
Kızlar yelek kesiyor
Varın söylen yârime
Bensiz nasıl geziyor

Bir kız tarafından oynanan kız oyunu:

Peştamalı sandıkta
Ben kaldım karanlıkta
Şu kızı bana verseler
Yatardım samanlıkta

³³⁶ Yeşilordu, C.2, S.9 (Ağustos 1949), s.14-15.

³³⁷ Ordu, C.1, S.1 (19 Şubat 1944), s.8.

Sarı çenberli gelin
 Tanımadım da sordum
 Ellerden utanmasam
 Seni cebime kordum

Gece bir aralık oyunlara ara verilir. Gelinin başına bir örtü atılıp samimî üç kız arkadaşından ikisi koluna girer, biri de önde yürür, böylece ortaya gelirler. Gelin kınası siniye koyulur ve üzerine üç mum yakılır, siniyi diğer kız başına alır. Önde defçi, arkada sırası ile kına sinisi üç kızla birlikte gelin, önce mutfaktan başlayarak evin bütün odalarını üçer defa dolaşırlar. Bu esnada türküler söylenir. Sonunda gelin bir sandalyeye oturtulur, kına sinisi de gelinin önüne bırakılır, yanına da bir seccade serilir.

Defçi:

Büyük annesi gelmeyince

Bahşişini vermeyince

Kız elini kınaya vermiyor...

diye türkü çağırır. Büyük anne, kalkıp bahşişini serili seccadeye bırakır. Defçi:

Annesi gelmeyince

....

diye aynı türküyü anne, kardeşler, hısım akraba ve komşular için de tekrar eder. Onlar da hediyelerini verirler. Bu hediyeler, para veya çeşitli ev eşyalarıdır.

Kınayı, gezdiren kızlar yoğururlar, gelinin ellerine ve ayak parmaklarına yakarlar. Bu sırada “kına” yahut “ağlama türküsü” söylenir. Gelin bu türküler söylenirken ağlar.

Kına gecesi bu şekilde bittikten sonra, komşular dağılır, misafirler de yerlerine çekilir. Gelin, bir kız arkadaşıyla yalnızca bir odada yatar. Ertesi gün, gelin “gelin alıcılar” a hazırlanır: perçem, zülûf kesilir, kırmızı ipekliden gelinliği giydirilir. Gelin alıcılar, önde davul zurna, kadın erkek, atlı yaya gelirler. Bunlar eve yaklaşıncaya, evin o tarafa bakan bir penceresine getirirler, atlarından inen gelin alıcıları, geline saydırırlar. Gelenlere yemek verilir. Gelenler def çalınıp oynatılır. Bu sırada evin avlusunda davul zurna ile oynanılır. Vakit olursa güreşler yapılır.

Gelini, yine kızlar odaya götürürler, odaya girerken gelin alıcıların yanlarındaki bohçadan çıkarıp yaydıkları “ayakeni” denilen basmaya basarak yürür. Kızlar gelinin arakasından toplarlar ve basma onların olur. Gelin, gelin alıcıların ellerini sırayla öper. Daha sonra gelin ortaya oturtulur ve gelinin başı açılır. Yine o bohçadan çıkarılan beyaz örtü ile başını bağlarlar. Bağlayanlara gelin alıcılar bahşiş verirler. Derken, gelinin erkek kardeşi, yoksa en yakın akrabasından bir çocuk gelir, gelinin beline “bel bağı” bağlar. Ona da bel parası bahşişi verilir. Kırmızı veya pembe duvağı gelinin başına örtülmeden önce üç kız arkadaşının başlarına koyup çıkarırlar. Bu, o kızların kismetlerinin çabuk çıkması içindir.

Çeyizler, atlara yüklenirken davul zurna ile ağlama havası çalınır. Atlılar atlarına binerken gelinin atı da çekilir, boynuna peşkir bağlanır. Gelin, iki kadın ve bir “yengeliç”³³⁸ ile birlikte atlara bindirilir. Kaynana veya görüm, gelinin başına ufak para saçar. Gelin atının başını gelinin kardeşi veya amcası çeker. Davul zurna ile “yol havası” çalınır. Yolda delikanlılar yarış yaparlar, binicilik hünerleri gösterirler. Yollara ipler çekilerek bahşiş koparılır. Oğlan evine varılır. Kapıda kesilen kurbanın kanına bastırılan gelin, içeri alınınca ilk iş olarak ellerini un çuvalına daldırırlar. Sonra bir tas su ile gelinin unlu ellerini yıkayıp, suyu evin her tarafına serperler. Bu da gelinin eve bereket getirmesini sağlamak içindir. Herkes duvağı açılan gelini gelip görür.

Çeyiz sandıklarının anahtarı, “yengeliç” denen kadındadır. O kadın sandığı açar ve çeyizler yayılarak gelin odası döşenir. Gece olunca komşu evde bulunan güvey, sağdııcı ile gelir, gelin odasına girerler. Gelinin yanında da yalnız bir kadın vardır. Bunlar gelin ile güveyi el ele vererek odadan çıkarırlar. El ele tutuşan gençler birbirlerinin ayağına daha önce basmaya çalışırlar. Atik davrana aile dirliğinde ötekine üstün olur. Güvey namaza durunca gelin de beraber durur. Sonra, gelin sandığını açar, babası evinde hazırlanmış tavuk, börek, tatlı gibi yiyecekleri çıkarır ve beraberce yerler.³³⁹

Bir başka kaynakta da kına gecesinde yapılanlar şu şekilde anlatılmıştır:

Halaylar çekilip ve horonlar oynandıktan sonra sıra gelin olacak kızın elini kına yakmaya gelir. Bütün genç kızlar kol kol olurlar.

³³⁸ Yengeliç: Düğünde geline kılavuzluk eden bayan.

³³⁹ Ordu, C.1, S.1 (19 Şubat 1944), s.8-10.

Kızın eline kına koyulurken halkın ruhunun en güzel ifadesi olan aşağıdaki deyişler söylenir:

Kınacılar çay başına düzüldü
Yeşil kınam altun tasta ezildi
Kınayı görünce benzim bozuldu
Ağla anam ağlamanın günüdür

Kızın babası öldüğü için kız öksüzdür:

Armut daldan düşer mi
Günden yanı pişer mi
Öksüz kızın eline
Kına yakmak düşer mi

Belki bu kına alayının sesini kabirdeki babası duyar da ruhu mahzun olur diye düşünür:

Al hıyar yeşil hıyar
Gümüş çakı ile soyar
Yavaş çalın sekmenciler
Kabirde babam duyar

Bundan sonra gelinin, anasına elinin kınasıyla görünmesi gerekir. Bütün yoksulluklara katlanarak kendisini büyüten anasından ayrılan kızın yüreği sızlar ve dayanamayarak anasının kucığına atılarak ağlar.

Ocağımızın taşı kara
Yüreğimin başı yara
Sabahleyin kalk da anam
Kızım diye yerim ara

Kışı beraber geçirip birçok yazı da beraber yaşayan kız için artık bu yaz başka şekilde geçeceği için geçmişi hasretle anarlar:

Karlar yağar benek benek
Yağmur yağar olur gölek
Kışı bir yerde geçirdik
Yazın ayırdı ah felek

Artık baba evinden ayrılma vakti gelmiştir. Fakat baba evinden ayrılmak çok zor gelir.
Elinin kınası ile evin dört bucağını dolaşır.

Al keklğim seke seke
Boğazında gümüş halka
Ben evimden ayrılmazken
Ayırdılar çeke çeke

Kına alayı evin bahçesine çıkar ve arkadaşlarıyla vedalaşırken hatırına esvap yıkadığı taşlar, altında gölgelendiği ağaçlar gelir.

Esvap yıkadığım taşlar
Gölgelendiğim ağaçlar
...
Helâlleşelim kardeşler.

Bütün kızlara sarılarak ağlaşır, hepsi onu tebrik eder. Gelin kına alayını yaşlı gözleriyle bir köşede seyreden anasına döner:

Evimizin önü marul,
Sular akar harıl harıl,
N'olur anam gel bir daha
Kızım diye sarıl bana...

Onun bu düğün alayını, göremeyen gurbette kardeşi veya bir akrabası var ki derhâl o hatırına gelir ve bu hasret acısıyla babasının ölüm acısı tekrar gönlünde yanar:

Evimizin önü iğde,
İğdenin dalları yerde,
Bir ucumuz gurbet ilde,
Bir ucumuz kara yerde...
Bu yanık mânilerden sonra kına da biter.³⁴⁰

³⁴⁰ Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.6-7.

413. Oyunlar

4130. Çocuk Oyunları

Oyun çocuk için bir ihtiyaç, bir besindir. Vücudu ve zekâyı geliştirme bakımından önemi fazladır. Çocukta uyusukluğu, sessizliği meziyet kabul eden dünkü terbiye bugün yerini harekete bırakmış bulunuyor. Oyun çocukta zayıf duyguları coşturur, sönen heyecanlara hız ve enerji katar. Çocuğun maddî organları kadar maneviyatı da beslenmelidir. Oyun neşe ve sağlık kaynağıdır.

Şehir ve köy çocuklarının oyunlarında, az çok, bir ayrılık göze çarpar. Şehirde fantezi ile karışık terbiyevî bir amaç güden oyun köyde, daha çok, sürat ve enerji olur. Şehirde aslını kaybeden oyun köyde esastır. Şehre dışardan gelen oyun köyde mahallîdir, millîdir.

Çocuk oyunları denilince 7-16 yaşlarındaki çocukların oynadıkları oyun akla gelir. Çocuk zekâlarının bulduğu ve ortaya koyduğu, çoğunluğu birbirine benzeyen bu oyunların ortak özelliği, kolay oluşlarıdır. Çoğunluğu adalî (birdirbir, ip atlama, kaydırak, köşe kapmaca vb.), bazıları nispeten dimağ işletici (üç taş, çeşitli zıp zıp oyunlar, kâğıttan muhtelif şekiller yapma oyunları vb.) ve bazıları da hem adalî hem zekâ ve kurnazlık isteyen (saklambaç, yağ satarım gibi) oyunlardır.

Oyunların mevsimi vardır. Kar topu, kızak kaymak kışın; uçurtma uçurmak, ip atlamak, zıp zıp oyunları bahar mevsiminde; topaç, çember çevirmek, seksek, çelik, çomak oyunları ise bilhassa yazın oynanır.

İki taraflı çocuk oyunlarında taraflar “eşleşme” ile seçilir. Bu iş oyunun başlangıcıdır. Toplu oyunlarda ise “sayışma” vardır. Eşleşme tekerlemeli sözlerden ibarettir. Sayışmanın ise manayla ilgisi yoktur.

İki taraflı oyunlarda taraf başları arasında:

-Ben benim.

-Ben de benim.

-Bana bir eş bul.

-Al beğendiğini.

diye bir konuşma geçer. Bu şekilde oyuncular eşit olarak ikiye bölünürler. “Yazı mı, tura mı?” ile anlaşarak oyuna başlanır.

Toplu oyunlarda ise büyükçe bir çocuk, elebaşı veya oyunculara sözünü geçirebilecek biri, aşağıdaki sayışmalardan biriyle ebeyi seçer. Ebe, oyunun cezalı çocuğu demektir. Oyunda birini yakalayınca kadar cezası devam eder; yakalanan ebe olur. Ebelik işi yorucu olduğundan sayışmada her çocuk uyanıktır.

“Dolu mu, boş mu?”

Oyuna başkanlık eden kişi eline bir çöp alır. Bu çöpü oyuncular görmeden avuçlarından birine koyar. Çöpü bulamayan en sonuncu oyuncu ebe olur.

Yahut başkan:

O – mo - kara do – şimi şimi şimdo – elfendo – elfendo – taka tuka – taka tuka – elfendo – elfendo.

Bazen:

Ben gittim sümbül hanıma, sümbüller açmış, zerzefil olmuş, tuz bulamamış, sümbül zak, sümbül zak, Keloğlan’a bak.

Bazen:

-Ay dede evin nerde?

-İnce suda.

-İnce suyun neresinde?

-Kavakların arasında. Yağ getir, bul getir, sen yemezsen ben yerim. Onun adı tom - ba - la.

Bazen de:

İğne, pabucumu giyme. Çarşıya gitme, leblebi alma, kıtı kıtı yeme, bana verme.

Pek az da:

İttik bittik, saçları kıvırcık, kız sen buradan çık.

Bazı yerlerde de:

Birem birem, iken iken, hamsi burnu kara diken, tombulu, dostdolmuş, salla bunu, çek şunu.

Bu sayışmalarda her hecede bir çocuk gösterilir. Sayışmalarda son hece kimde biterse ebe olmaktan kurtulur, sayışmadan çıkar; en sona kalan ebe olur.

Sayışmalarda en çok, kısa olduğundan:

“Aya – maya – kumpanya” söylenir. Başkan oyuncularını bir araya toplar, halka olurlar. Herkes elini ileri uzatır. Başkan: “Aya – maya – kumpanya” derken her hecede ellerin durumu değişir. Kimin eli başkana uyarırsa sayışmadan kurtulur. En sona kalan ebe olur. Bu daha ziyade şehirde görülür.

Tekerlemelerin çoğu daha çok çocuk ağzına aittir ve bunların manası bilinmeden çocuklar tarafından mütemadiyen tekrarlarına tekrarlarına tamamıyla anlaşılmasız bir hâle gelmişlerdir. Bazıları ise yerli akalliyet unsurlarının dillerinin tesiriyle yabancı kalmalarına rağmen çocuklar tarafından benimsenmiştir.

Her oyunun kendine göre bir hususiyeti vardır. Bazıları şarkı ile oynanır. Bunlar gereken yerlerde gösterilmiştir.

41300. Topluca Oynanan Oyunlar

413000. Aba Topu

Bu oyunun “yağ satarım”a benzeyen tarafı çoktur. Sayışma ile oyunculardan bir ebe, bir de turacı seçilir. Ebe hariç diğer oyuncular ayakta halka oluştururlar. Oyuncuların oluşturduğu halkanın içine “soğanlık” denir. Oyuncuların elinde aba veya bez parçalarından yapılmış bir top vardır. Halka dışında bulunan ebe, soldan sağa atılan topu yakalamaya çalışır; fakat, elinde ucu yumruklaştırılmış bez ile koşan turacı ebenin ödevini zorlaştırır ve yakaladıkça topa vurur. Soğanlığa girerse diğer oyuncular tarafından yumruklanır. Kimin elinde topu yakalarsa ebelikten kurtularak halkaya girer. Elinde top yakalanan turacı da ebe olur ve oyun bu suretle devam eder.³⁴¹

³⁴¹ Can, a.g.e., s.27-28.

413001. Aç Kapıyı Bezirgân Baş

Önce iki başoyuncu, diğer oyunculara duyurmaksızın, birer çiçek ismi alır. Diğer çocuklar arka arkaya bir dizi hâlinde yüz yüze duran bu iki oyuncunun önünde durarak:

“Aç kapıyı bezirgân başı, bezirgân başı.” diye söylenirler.

İki çocuk:

“Kapı hakkı ne verirsin, ne verirsin?” diye sorar.

Dizi:

“Arkamdaki yadigâr olsun, yadigâr olsun.” deyip aradan geçerler. Dizinin sonundaki oyuncuya müsaade etmeyip sorarlar. “Gülü mü istersin, menekşeyi mi?” Bu iki çiçek iki oyuncunun adıdır. Çocuk kimin adını söylerse onun arkasına gider. Oyun aynı şekilde tekrarlanır ve dizide tek çocuk kalıncaya kadar devam edilir. Dizi bu suretle ikiye ayrılmış olur. El ele tutarak birbirlerini çekmek isterler. Hangi taraf çekerse o taraf, oyunu kazanmış olur.

413002. Altın Beşik

Bu oyun üç çocukla oynanır. İki çocuk çaprazlama el ele tutuşur. Üçüncü oyuncu diğer oyuncuların kollarının üstündedir. “Altın beşiğe kim biner? Alacalı bulacalı...” (Kol üstünde kimse onun ismi söylenir.) diyerek yürürler. Çocuklar istedikleri zaman oyun biter. Bu oyunu kız çocukları da oynar.³⁴²

413003. Avukat Oyunu

Bu oyuna katılanların sayısının tek olması gerekir. Önce sayışma ile ebe seçilir, diğer oyuncular halka oluşturarak otururlar. Her oyuncunun bir eşi vardır; yan yana olmayıp karşı karşıya dururlar. Oyunculardan birinin bir kelime söylemesiyle oyun başlamış olur. Meselâ “şeker” söylemiş olsun. Bu kelimeyi söyleyenin eşi cümle yapamaz veya yapıp da söylemekte geç kalırsa ve eş olduğunu unutursa oyun biter. Cezalanan kişi ebe olur.³⁴³

³⁴² Can, a.g.e., s.27.

³⁴³ Can, a.g.e., s.28.

413004. Başkan Bulma

Bu oyun daha çok oda içinde oynanır. Önce sayışma ile ebe seçilir. Oyuna başlarken ebe oda dışındadır. Oyuna başkanlık eden kişi diğer çocuklara “Ben ne yaparsam onu yapacaksınız.” der. Oyuncuların da bakışlarıyla başkanı sezdirmemeleri gerekir.

Oda içinde gürültü devam ederken dışarıda bulunan ebeye gel diye seslenirler. Ebenin içeri girmesiyle gürültü eski temposuyla devam eder. Başkan, fırsattan istifade, burnunu tutar, bütün oyuncular aynı hareketi taklit eder. Kulağını tutar. Bu hareket diğerleri tarafından tekrarlanır. Ebe başkanı bulunca oyun bitmiş olur, oyuna yeniden başlanır. Bu oyun daha çok şehir çocukları arasında oynanır.³⁴⁴

413005. Birdirbir (Üstten Atlama)

Bu oyunu iki şekilde oynarlar:

1-Oyuna katılanlar birbirinin üzerinden atlarlar, istedikleri zaman da oyun bitmiş olur.

2-Sayışma ile seçilen ebe, ellerini dizlerine dayayarak belini büküp yatar. Oyunu idare eden “birdirbir” deyip ebenin sırtından atlar. Diğer oyuncular da başkanın söylediklerini, hareketlerini aynen tekrarlar. Şaşıran kişi ebe olur. İkidir iki, üçtür üç, dördtür dört... diyerek atlamalar devam eder. (Başkan bu atlama sayısını azaltıp çoğaltabilir.)

Beş, silmeden geç (Ebeye eline değen kişi ebe olur.). Altıda şapka koyuyorum; haberin olsun. Yedim yetmiş (Şapkalarını ebenin sırtına koyarken ve yedide alırken düşüren ebe olur.). Sekizim seksek (Ebenin sırtından tek bacak ile atlarlar. Ebeye kadar sekerek gelmek şarttır. Yere basan, başkanın gittiği yoldan gitmeyen ebe olur.). Dokuzum durak (Ebenin sırtından birbirine değmemek üzere aralıklı atlayıp durmak gerekiyor. Bunu başaramayan ebe olur.). Oyun bu şekilde sonuçlanır. Hatanın yapıldığı yerde de oyun bitmiş olur. Kimse cezalanmazsa ebe yatmada devam eder.

Bu oyun bazı köylerde sekizde biter. Oyuncular sekizim seksek deyip ebenin sırtından tek bacak üstünde atlayıp sekerek kaçarken ebe yakınında bulunan topu alıp bunlardan

³⁴⁴ Can, a.g.e., s.29-30.

birine vurursa ebelikten kurtulur, aksi olursa tekrar yatar. Oyun yeniden başlar. Oyunculardan biri cezalanıncaya kadar devam eder. Bazı yerlerde de oyun dokuzda bitmez. “Yılan ağaca çıkıyor, alacalı bulacalı...” diye uzatırlar. Bu oyun köylerde erkek çocukları arasında görülür.³⁴⁵

413006. Bop (Bizz) Oyunu

Bu oyun fazla çocukla oynanır. Oyuncular ayakta dururlar veya oturarak halka oluştururlar. Oyuna başkanlık edenin emriyle halka bir, iki... diye saymaya başlar. Yedi ve misli geldikçe sayıyı söylemeyip “bop” demek gerek. Şaşırın oyuncuları çıkar, en geriye kalan kişi oyunu kazanmış olur. Bu oyunda esas dikkattir. Şehir çocukları arasında görülür.³⁴⁶

413007. Çevirme

Bu oyun düğme veya madenî para ile oynanır. Oyuna katılanlar düğme yahut parayı üst üste koyarlar. Her çocuk emenden bu yığına, yakın düşmek üzere, para atar. Emene yakınlık noktasından sıra alırlar. Her çocuk sırası gelince yığına vurur. Çeviren parayı alır. Yığın bitinceye kadar oyuna devam edilir.³⁴⁷

Bu oyunun terbiyevî değeri azdır. Çocuklarda kumara karşı bir meyil uyandırmaktadır.

413008. Çotra

Bu oyun, hōmenin³⁴⁸ başka bir şeklidir. Hōmeden farklı olarak bu oyunda yan hudut ve emen³⁴⁹ yoktur. Ebenin oyuncuyu yakalama sahası geniştir. Taşı ayak üstüne alarak kapıp kurtulma da yoktur. Bunların dışında ebenin ebelikten kurtulması hōmede olduğu gibidir.

³⁴⁵ Can, a.g.e., s.29.

³⁴⁶ Can, a.g.e., s.29.

³⁴⁷ Can, a.g.e., s.30.

³⁴⁸ Hōme: Ortaya konan küçük, yuvarlak taş.

³⁴⁹ Emen: Oyuncuların gelip duracağı yer.

Bu oyunun biraz gelişmiş şeklini köy çocukları oynar. Ellerdeki düz taş hömeye gelişi güzel atıldığı için çotra kazasız geçmez. Bunun için oyun az oynanır.³⁵⁰

413009. El El Üstünde Kimin Eli?

Bu oyun az çocukla da çok çocukla da oynanır. Sayışma ile seçilen ebe, elleri yere dayalı olmak üzere diz üstü çöker. Oyuncuların elleri sırtı üzerinde sıralanır. İçlerinden biri “El el üstünde kimin eli?” diye sorar. Eğer bilirse ebelikten kurtulur, bilinen el ebe olur. Tersisi olursa “Zınc bilemedin kabak.” derler. Oyunculardan biri ebeye, “İncecik mi, gümbürçük mü?” diye sorar. İncecik derse sırtını çimdiklerler; gümbürçük derse yumrukle vururlar ve oyuna yeniden başlanır.³⁵¹

4130010. Eş Yetiş

Bu oyun pıt oyununun başka bir şeklidir. Oyuncuların sayısının tek olması gerekir. Önce sayışma ile eş seçilir. Her oyuncunun eşi vardır. Çocuklar ebeye vurup uzaklaşırlar. Ebe bunlardan birini yakalamak ister. Yakalanacağını sezen çocuk “eş yetiş” diye bağırır. Ebeden önce eşi gelip el ele tutuşurlarsa cezadan kurtulur. Yakalanmak üzere olan çocuğun eşi yetişemezse vurulan ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder.³⁵²

4130011. Hacıya mı, Hocaya mı?

Çocuklar , sayısına bakmadan, ellerine taş alırlar. Sağ omuzdan arkaya attıkça “hacıya mı”; sol omuzdan attıkça “hocaya mı” diye aldıkları taşı tüketmeye çalışırlar. Taş sağda biterse hacıya, solda biterse hocaya diye gülüşürler. Papatya falı bu oyunun ayıdır.³⁵³

4130012. Halıcılık

Oyuna katılan her çocuğun elinde 30-40 santim uzunluğunda birer değnek vardır. Sayışma ile ebe seçilir. Ebenin ödevi, değnekleri toplayıp omzundan arkaya savurmaktır.

³⁵⁰ Can, a.g.e., s.30.

³⁵¹ Can, a.g.e., s.30-31.

³⁵² Can, a.g.e., s.30.

³⁵³ Can, a.g.e., s.31.

Ebenin değneğine yakınlık bakımından değnekler numaralandırılırlar. Aralarında bir ayak boyundan fazla aralık olmak üzere değnekler bir dizi hâlinde sıralanır. İlk değnek sahibi, sekerek değnekler arasından geçer ve başladığı yere döner. Ayağı değneklere dokunmazsa değneğini alır, dokunursa değneğini en sona koyar. Diğer oyuncular da aynı şekilde hareket eder. Neticede kimin değneği sona kalırsa değneğini yere dikip başında bekler. Diğer oyuncular da bu değneğe nişan alırlar. Değneği vuranlar kollarını sallaya sallaya, hacca gider gibi, gidip değneğini alır ve sırası gelince tekrar atar. Vuramayanlar ise sekerek değneklerini alırlar, emene gelinceye kadar yere ayaklarını basamazlar. Basıp da yakalanan olursa oyun bitmiş olur.

Bu oyun köylersedir. Yay ve okla oynanan şekilleri de vardır. Bunda da amaç, değneği kırmaktır.³⁵⁴

4130013. Hece Oyunu

Çocuklar halka olup otururlar. Oyunculardan biri başkandır. Elinde ucu düğümlü bir mendil bulunur. Bu mendil oyun başlayınca elden ele dolaşır. Mendili atan bir hece söyler. Mendili kapanın o heceyi kelime yapması gerekir. Meselâ; başkan veya oyunculardan biri “mah” demiş olsa mendili kapan, bu heceyi mahsul, mahzun, Mahmut gibi şekillere sokamaz ya da söylemekte gecikirse cezalanır. Cezayı veren başkandır. Oyun bu suretle devam eder ve istenildiği zaman biter. Bu oyun şehirlersedir.³⁵⁵

4130014. Hōme

Bu oyun oldukça düz ve geniş bir alanda oynanır. Önce emen, hōmenin yeri, yan sınırlar belirlenir. Hōme, emenin 5-10 metre orta ilerisindedir. Ebeyi seçmek için hōmeye taş atarlar. Hōmeyi vuramayan en sonuncu çocuk ebe olur ve hōmeyi bekler. Bundan sonra her oyuncu, sırasız, hōmeyi yerinden çıkarıp ebeyi koşturmak ister. Oyunculardan biri hōmeye vurur; fakat, hōme yerinden çıkmazsa ebenin hōmeye el ile dokunması lâzımdır. Buna “ateşi tazeleme” denir. Yerinden çıkarsa ebe hōmeyi çabucak yerine koymak ister; çünkü, hōmeyi yerine koyduktan sonra tespit edilen sınırlar içinde elinde taş ile birini yakalarsa ebelikten kurtulur.

³⁵⁴ Can, a.g.e., s.31.

³⁵⁵ Can, a.g.e., s.32.

Hömeye atıp da vuramazlarsa taşlarını almak için ebeyi sağdan soldan şaşırtmak isterler. Yakalanmadan karşı tarafa geçen “manya” deyip taşının üzerine basarsa ebe tarafından vurulamaz. Böyle oyuncular, hömeden uzaklaşıp taşlarını ellerine alarak tespit edilen sınırlar içinde emene koşarlar. Sınır dışına çıkan veya emene gelmeden oyuncu ebe olur ya da taşlarını ayakla sürüyüp hömeye gelir. Taşı, el değmeksizin, ayağının üstüne koyarak havaya atıp düşürmeden yakalarsa serbestçe sınıra gidebilir, aksi hâlde ebe olur ya da fırsattan istifade hömeye vurup yerinden çıkarırlar; fakat, ebe buna meydan vermez. Hömeye gelenlerin bir tarafını tutar. Bu durumda hömeye vuran ebe olur. Taşına manya diyenler ebeyi meşgul etmek için hömeye gelirler. Ebe bunlarla uğraşırken diğerleri taşlarını kolayca alabilirler. Ebelikten kurtulmak için oyunculardan birini yakalamak esastır.³⁵⁶

4130015. İp Atlama

Bu oyun en az üç kişi ile oynanır. İki çocuk ipin ucundan tutarak, yere değmek şartıyla, sallar. Oyuncu bu ipten atlarken bir, iki ... diye sayarak atlar. Ayağı ipe değen atlama hakkını kaybetmiş olur. İstenildiği zaman oyun biter. Bu oyun köylerde ve şehirlerde görülür, kız çocukları tarafından oynanır.³⁵⁷

4130016. İstop

Bu oyun fazla çocukla oynanırsa daha neşeli geçer. Oyuncular bir memleket veya kıta ismi alır. Oyuna başkanlık eden çocuk bunları yere çizilmiş bir daire etrafına toplar. Meselâ; başkan “Türkiye” deyince bu adı alan çocuk olduğu yerde kalır ve diğerleri kaçar. Türkiye adlı çocuk “istop” deyince kaçanlar olduğu yerde durur. Durdukları yer ile daire arası üç adımdan fazla ise cezadan kurtulurlar ve “istop” diyenin ismi karşısına başkan tarafından bir çizgi çekilir. Eğer kaçanlar daireden en az üç adım uzaklaşmazsa “istop” diyen cezadan kurtulur. Oyunun 3-5 çizgide bitmesi kararlaşırsa bu sayıyı dolduranlar oyundan çıkar. En sona kalmış olan oyunu kazanmış olur.

³⁵⁶ Can, a.g.e., s.32-33.

³⁵⁷ Can, a.g.e., s.33.

Bu oyun köylerde başka oynanır:

Daire yerine bir çukur vardır. Bu çukura “emen” denir. Oyuncular bu emen etrafında halka olurlar. Çocuklar yine bir isim alırlar. Başkan “Ankara” deyince bu adı alan oyuncu emenden topu alıp kaçanlardan birine vurursa vurulanın karşısına bir çizgi çekilir. Topu atan oyuncu topu kimseye vuramazsa cezayı kendisi alır. Önceden anlaşmaya göre oyun 3-5’te bitiyorsa bu sayıyı dolduranlar oyundan çıkar ve en sona kalan, oyunu kazanmış olur. Bu oyunda esas dikkat ve çabukluktur. Erkek çocuklarının oyunudur.³⁵⁸

4130017. Kırlangıç

Bu oyun “pıt”a çok benzer. Sayışma ile seçilen ebe kollarını yana kaldırır. Çocuklar ona:

-Civ civ kanadın kaç?

-Üç.

-Üç ta bizim mahalleye düş.

diyerek ebeye vurup kaçarlar. Çömelen cezadan kurtulur, ayakta yakalanan ebe olur. Köylerde bu oyunun adı “çömel kurtul” dur.³⁵⁹

4130019. Kızıştı

Çocuklar eski bezleri bir araya getirerek top yaparlar. Oyunun başkanı bu topu oyunculardan birine kuvvetlice atar. Topu kapan istediğine vurur. Oyun gittikçe kızışır ve çocuklar istedikleri zaman oyunu bitirirler.

Bu oyun köylerde oynanır. Topu birbirlerine var kuvvetleriyle attıkları için bu oyuna her çocuk giremez.³⁶⁰

³⁵⁸ Can, a.g.e., s.33.

³⁵⁹ Can, a.g.e., s.35.

³⁶⁰ Can, a.g.e., s.35.

4130018. Körebe

Bu oyun en az  c çocukla oynanır. Sayışma ile ebe seçilip gözü bağlanır ve eline bir değnek verilir. Çocuklar hep birden:

-Körebe ne arıyorsun?

-İğne arıyorum.

-İğneyi ne yapacaksın?

-Torba dikeceğim.

-Torbayı ne yapacaksın;?

-İçine taş dolduracağım.

-Taşı ne yapacaksın?

-Hamam yapacağım.

-Hamamı ne yapacaksın?

-Bitli başımı yıkayacağım.

-Bu gece nerede idin?

-Babam evinde.

-Orada ne yedin?

-Bal, börek, sütlü.

-Bize niçin getirmedin?

-İşte getirmedim.

-T h sana, t h sana...

diyerek ebeye vurup kaçarlar. Ebe, oyuncuları yakalamak ister. Çocuklar, fırsattan faydalanarak ebeye tekrar vurup gizlenirler. Ebe bir oyuncuyu yakalayınca kadar gözü bağlı kalır.

Bu oyun, şehir çocukları tarafından biraz değişik şekilde oynanır. Ebenin gözü yine bağlıdır. Oyuncular, ellerinde taş, ebenin etrafındadır. Çocuklardan bir kısmı ellerindeki taşları birbirine vururlar. Ebe, sesin geldiği tarafa yönelince o taraf sesi keser, başka taraf vurmaya başlar. Ebe bu sefer o tarafa doğru yürümeye başlar. Bu şekilde ebeyi şaşırtmaya çalışırlar. Oyun alanının dışına çıkan veya yakalanan ebe olur ve oyuna yeniden başlanır.³⁶¹

³⁶¹ Can, a.g.e., s.34.

4130020. Köşe Kapmaca

Bu oyun beş çocukla oynanır. Sayışma ile ebe belirlendikten sonra geriye kalan dört oyuncu birer köşe kapar. Ebenin durumuna göre oyuncular yerlerini değiştirmek isterler. Ebe, boşalan köşelerden birini çabukluk gösterip kaparsa açıkta kalan kişi ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder.

Bu oyun oda içinde oynanır. Şehir ve köylerde yaşayan canlı oyunlardandır. Daha çok kız çocukları oynar.³⁶²

4130021. Kurt-Koyun

Oyunculardan en güçlüsü başta bulunmak üzere arka arkaya dizilir ve birbirinin bellerinden tutarlar. Baştaki oyuncu “çoban”; sondaki “köpek”; dizi de “sürü”dür. Çobanın 4-5 adım önünde bulunan çocuğa da “kurt” denir.

Kurt, çobana arkasındaki çocukları işaret ederek ne küpüdür diye sorar. Çoban arkasına dönüp baktıkça, “Bal küpü, kaymak küpü, reçel küpü...” der. Çoban söyledikçe kurt yaklaşır.

Kurt: “Ben buradan geçemiyorum. Şu küpleri vur bakalım, sesleniyorlar mı?” der.

Çobanın çocuklardan birine vurması üzerine sürü keskin bir çığlıkla meler. Kurt sürüden koyun almak üzere hücumla geçer. Bunun üzerine bağırışma fazlalaşır. Köpek havlamaya başlar. Kurt tekrar saldırır. Kurt koyunları birer birer avlar. Çoban yalnız kalır. Çoban eline bir değnek alır, ağlayarak yürür.

Kurt sorar: Ne arıyorsun, niçin ağlıyorsun?

Çoban: (Kurdu tanımazlıktan gelerek) Hiç, oğlum. Şu kaşın (kayalık) altında ... kadar koyunum kayboldu, bulamıyorum onun için ağlıyorum.

Kurt: Ben dağın dibinde bir sürü buldum getireyim de bak, der. Kurt gidip sürüden aldığı koyunları getirir.

Çoban: Yok oğlum, onlar benim değildir, diyerek kurdu kovar.

Kurt, çobana: Sen koyunları iyi tanımıyorsun, der.

Bunun üzerine çoban: Hele bir daha getir de iyi bakayım, der.

³⁶² Can, a.g.e., s.36.

Kurt koyunları tekrar getirir. Bu defa her koyun topallar. Çoban, “Uş, benim kömür gözlü, uş benim kara koyunum...” gibi sözlerle her geleni kucaklar. Yanında bulunan kurtla gelenin kollarından tutarak:

“Anası da İstanbullu, babası da İstanbullu, pır İstanbul kuşu” diyerek sallayıp uçururlar. Oyun da böylece sona ermiş olur. Bu oyunu köy çocukları oynar. Sonu “süt pişti mi”ye benzer.³⁶³

4130022. Mile (Fındık, Boncuk, Miras)

Çocukların en çok sevdiği oyunlardan biridir. Şehir ve köylerde fazlasıyla görülür. Bu oyun ya muayyen bir yerde ya da yürürken oynanır.

Yürürken; en az iki kişi tarafından oynanır. Oyuncular, birbirinin milesine vurmaya çalışırlar veya diğerine yakın düşürmeye gayret ederler. Anlaşmaya göre birbirine bir karış yaklaşan ya da milesine vuran, diğerinden boncuk veya düğme alır. Karış vurmanın yarısıdır.

Dururken; 3-4 adım aralıkla ikişer düğme ya da boncuk koyarlar. Atış sınırından miras (bilye) ile bu yığınlara atarlar. Vuran boşa atıncaya kadar devam eder. Diğerleri kendilerine sıra gelinceye kadar bekler. Oyuncular birbirlerinin mirasına da vurmaya çalışırlar. Bunun için birbirlerinden uzak düşmeyi isterler. Oyun başladıktan sonra mirasına vurulan oyundan çıkar, boncuk veya düğme almışsa onu da geri verir.

Köylerde boncuk düğme yerine ceviz veya fındıkla oynanır. Fiske ile oynayanlar da vardır.³⁶⁴

4130023. Oda İçi

Bu oyun en fazla dört kişi ile oynanır. Önce masa üzerine bir daire çizilir. Bu dairenin büyüklüğü masanın durumuna göre değişir. Oyunun kaç sayıda biteceği ve sona kalanın cezası oyuna başlamadan tespit edilir.

³⁶³ Can, a.g.e., s.35-36.

³⁶⁴ Can, a.g.e., s.36.

Masanın dört uç kenarından daireye, fiske ile, düğme veya para atmakla oyun başlamış olur. Atılan şey dairenin içine düşerse 15; çizgiye rastlarsa 10; çizginin dışında kalırsa 5 sayıdır. Oyunculardan biri önce kararlaştırılan sayıyı bulunca oyun bitmiş olur. Ceza, sayısı az olana verilir ve oyuna yeniden başlanır. Bu oyun şehir çocuklarında görülür.³⁶⁵

4130024. Ok-Yay Oyunu

Bu oyun düz ve geniş bir alanda oynanır. Oyuncuların elinde ok ve yay bulunur. Oyuna başkanlık eden kişinin vereceği komuta üzerine oyuncular yaylarının tetiğini çekerek oklarını havaya atarlar. Oku yere en önce düşen, okunu düştüğü yere diker. Diğer oyuncular da oklarının düştüğü yerden bu oka nişan alırlar. Dikilen oka kimse vuramazsa oyuna yeniden başlanır. Oyunculardan biri oku vurursa, oku yere diken tekrar havaya ok atar ve düştüğü yere diker. Diğer oyuncular da havaya ok atarlar ve dikilen oku kırmak için oklarını ona yakın düşürmeye gayret ederler. Oklarının düştüğü yerden oka nişan alırlar. Hiç kimse vuramazsa oyun bitmiş sayılır; biri vurursa oyuna anlatılan şekilde devam edilir.³⁶⁶

4130025. Pıt

Bu oyun en az üç kişiyle oynanır. Önce sayışma ile ebe seçilir. Ebe kollarını yana açmakla oyun başlamış olur. Çocuklar ebeye “pıt” diyerek vurup kaçarlar. Ebe kimi yakalayıp vurursa o, ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder.³⁶⁷

4130026. Seksek

Bu oyun da çocuk sayısı çok olabilir. Önce emen tespit edilir. Sayışma ile seçilen ebe tek bacakla oyuncuları yakalamaya çalışır. Eğer yere basarsa emene dönüp “cumhuriyet” diye ateşini tazelemeye mecburdur. Ebe yere basıp ateşini tazelemeden yakalanırsa oyuncular sırtını yumruklarlar. Yakalanmayanlar ise cezadan kurtulur. Ebe tarafından

³⁶⁵ Can, a.g.e., s.37.

³⁶⁶ Can, a.g.e., s.37-38.

³⁶⁷ Can, a.g.e., s.38.

yakalanan oyuncu, arkadaşları tarafından oyunun başlangıç yerine kadar yumruklanır ve yakalanan kişi ebe olur, oyun yeniden başlar.³⁶⁸

4130027. Seke Seke Ben Geldim

Oyuna katılanlar bir sıra üzerine dizilirler. Sıranın başında başoyuncu bulunur; adı “Peri” dir. Oyuncular birer renk ismi alırlar. Sıranın 5-10 adım ilerisinde de iki çocuk vardır. Bunlar sıra ile seke seke dizinin önüne gelirler. Başkana:

- Seke seke ben geldim .
- Kim geldi?
- Şeytan geldi.
- Ne istiyor?
- Kurdela.
- Ne renk?

Bir renk ismi söyler. Söylediği renk sırada varsa alır. Yoksa başkan, “aşağı kapıya” der. Seke seke yerine gider. Oyun bu şekilde dizideki çocuklar bitinceye kadar devam eder. Bu iki oyuncudan hangisi fazla çocuk almışsa o, oyunu kazanmış olur. Bu oyun daha çok şehirlere aittir. İki taraflı oyunlardan “kavun-karpuz” oyununa benzer.³⁶⁹

4130028. Sinnenmece

Bu oyunda önce emen belirlenir, sonra sayışma ile ebe seçilir. Ebe gözü kapalı 50-100 arası sayar. Bu süre içinde diğer oyuncular gizlenmeye mecburdur. Oyuncular ebenin göz kapama işinde kurnazlık yapacağına kanaat getirirlerse ebeye “eğer bakarsan ince iğne gözüne, kalın iğne dizine...” derler. Bu sözleri de yeterli görmezlerse ebenin gözünü oyuna katılmayanlardan birine tuttururlar. Bu dışardan şahıs, ebe sayma işini bitirince “Çakalımı koyverdim, tavuğunuzu tutun.” der. Ebe saklananları aramak için yerinden ayrılır. Yakalanmadan emene gelip “manya” diyenler ebelikten kurtulur. Yakalanan, ebe olur. Şayet, ebenin yakaladığı birden fazla olursa, bu oyuncular aralarında bir isim

³⁶⁸ Can, a.g.e., s.38.

³⁶⁹ Can, a.g.e., s.40.

kararlaştırıp ebeye söylerler. Ebe önce kimin adını söylerse o, ebe olur ve oyun yeniden başlar. Bu oyun köylerde görülür ve erkek çocukları tarafından oynanır.³⁷⁰

4130029. Süt Pişti mi?

Çocuklar ayakta yarım ay şeklinde dururlar. Dizinin her iki ucundaki oyuncular birbirine şunları söyler:

-Süt pişti mi?

-Pişti.

-Gelin içti mi?

-İti.

-Kaçar kaşık?

-er kaşık.

-Kaşığı neden?

-şimşirden.

-anağı neden?

-Gümüşten.

-Düğün yapalım mı?

-Yapalım.

-Davul ile mi zurna ile mi?

-Hem davul hem zurna.

Bu sırada çocuklardan kimi davulu, kimi zurnayı taklit ederek ses çıkarırlar. Sesler devam ederken iki uçta bulunan çocuklar sıradan ayrılırlar. Bu iki başkan, çocukları yere oturtur, arkaya bakmadan toprağa çubukla bir resim yapmalarını söylerler. Çocuklar bu işle meşgulken her iki başkan çocukların sayısı kadar taş toplar ve üzerine yalnız kendilerinin bileceği memleket, cennet, cehennem, hayvan isimleri yazarak çocuklara dağıtırlar. (Gülmek için daha çok hayvan isimleri yazarlar.)

Her oyuncu, sıra ile, yüz yüze duran başkanın önünde durur. Bu iki başkan gelen çocuğu kollarından tutup kaldırırlar. Elindeki taş İstanbul ise “Anası da İstanbul, babası da İstanbul, İstanbul kapısına fırla.” diye savurup atarlar. Meselâ; ikinci gelen çocuğun taşındaki resim öküz ise “Anası da öküz, babası da kz. Haydi kz kapısına fırla.” diye

³⁷⁰ Can, a.g.e., s.38-39.

onu da savururlar. Herkes adını öğrenme arzusuyla başkanların elinde sallanıp atılır. Oyun kahkahalarla sona erer. Bu oyun köylerde erkek çocukları arasında görülür.³⁷¹

4130030. Tavşan Kaç

Bu oyun kalabalıkta oynanırsa neşeli geçer. Sayışma ile iki kişi ebe yapılır ve diğer oyuncular el ele tutuşarak halka olurlar. Ebelerden tavşan halkanın içinde, köpek dışıdır. Başkanın işaretiyle oyun başlar. Halka, olduğu yerde dönerken “Hendekte bir tavşan uyuyordu. Yok mu sana sataşan, hiç seninle uğraşan? Tavşan hop, tavşan hop, tavşan hop...” der. Bu esnada halka içindeki çocuk sıçrar. Halka şu şekilde devam eder: “Bak sana bir hediye getirdim, getirdim. Taze şalgam ver Allah, çek ziyafet canına, tavşan ye, tavşan ye...”

Biraz durakladıktan sonra yine devam ederek, halkayı oluşturan çocuklar “Bak karşıdan bir köpek havlıyordu. Onun dişleri keskin, senin dişlerin kesmez, tavşan kaç, tavşan kaç, tavşan kaç...” dedikten sonra halka olduğu yerde durur. Köpek, tavşanı yakalamak için kovalar. Tavşan nereden girip çıktıysa köpek de aynı yerden girip çıkmak mecburiyetindedir. Tavşan yakalanınca oyun biter. Rol değiştirilir veya diziden iki oyuncu çıkar. Bu oyun köylerde aynı şekilde şarkısız oynanır. İsmi “kedi-fare oyunu” dur. Bu oyunu erkek çocuklar oynar.³⁷²

4130031. Tokmak (Sivsiv)

Bu oyun fazla çocukla oynanır. Sayışma ile ebe seçildikten sonra dizi hâlinde veya halka olarak diz çökerler. Ebe, halka içinde ayaktadır. Halkadaki çocukların elinde ucu düğümlü bir mendil vardır. Bu mendil arkada elden ele gezer ve yerine göre ebenin sırtına vurulur. Oyuncular hep birlikte “sivsiv” diye tempo tutarak ebeyi şaşırtmaya çalışırlar. Mendil kimin elinde yakalanırsa o, ebe olur ve oyun yeniden başlar.

Bu oyunda esas olan el çabukluğudur. Daha çok köylerde, erkek çocukları tarafından oynanır.³⁷³

³⁷¹ Can, a.g.e., s.39-40.

³⁷² Can, a.g.e., s.40-41.

³⁷³ Can, a.g.e., s.41.

4130032. Tura (Naip-Kadı, Çavuş-Kibrit)

Tura oyunu, aşık kemiği veya kibrit kutusuyla oynanır. Köylerde oynanan yüzük oyununun benzeridir. En az dört kişi ile oynanır.

Kibrit kutusuyla oynanırsa, kutunun dar taraflarından biri bey, diğeri tura kabul edilir. Geniş tarafın biri “ekmek”, diğeri de “hırsız”dır. Dört taraf kalemlle işaretlenir. Bey ve turacı belirlendikten sonra oyun kurulmuş demektir. Ekmek tarafı cezadan kurtulur. Hırsız taraf gelirse turacı ebeye “Bu, evine girmiş, kaç tane vurayım?” diye sorar. Bey de “Üç yağlı, bir yağsız” diye emir verirse turacı elindeki ucu düğümlü mendil ile cezalıının elinin içine üç hafif, bir kuvvetli vurur. Bu minval üzere oyuna devam edilir. Bu oyun köylerde erkek çocukları arasında görülür.³⁷⁴

4130033. Yağ Satarım Bal Satarım

Oyuncuları sayısı fazla olursa daha neşeli olur. Sayışma ile ebe seçildikten sonra diğey oyuncular halka olup otururlar. Ebe, haklanın dışında olup elinde ucu düğümlü bir mendil vardır. Ebe oyuncuları şaşırtmak, heyecana düşürmek için bu turayı ceketini veya koltuğuy altına saklar. Oyuncuları yanıltmak için turayı bırakıyor gibi numaralar yapar. Hiçbir oyuncu geriye bakamaz. Yalnız elleriyle arkasını yoklayabilir. Ebe, “Yağ satarım, bal satarım, ustam öldü ben satarım.” diye söylenerek halkanın etrafında dolaşır ve neticede turayı birinin arkasına koyar; fakat, durmaz. Belli etmemek için yine koşar. Arkasına tura koyulduğunu el yordamıyla hisseden çocuk derhâl turayı alıp ebenin peşine düşer. Kendi yerine ebe oturmadan koşarken yakalarsa yerine oturuncaya kadar ebeye çalar. Ebe turayı teslim edip kurtulur ve oyun yeniden başlar. Bu oyunu köylerde erkek çocukları oynar.³⁷⁵

4130034. Yakup Oğlum

Bu oyun, körebenin başka bir şeklidir. Önce sayışma ile iki kişi ayrılır. Bunlardan biri Ali Baba, diğeri Yakup’tur. Her iki kişi de halkanın içinde olup Ali Baba’nın gözü

³⁷⁴ Can, a.g.e., s.41-42.

³⁷⁵ Can, a.g.e., s.43.

bağlıdır. Ali Baba, Yakup'un bulunduğu yeri anlamak için aralarında aşağıdaki bir konuşma geçer:

-Oğlum Yakup neredesin?

-Buradayım Ali Baba.

Ali Baba sesin geldiği tarafa yürür. Yakup'u yakalamaya çalışır. Halka içinde Ali Baba'nın durumuna göre yer değiştiren Yakup yakalanınca oyun biter ve yakalanan da ebe olur.³⁷⁶

4130035. Yuvarlamaca

Orta yerde eski bir şapka bulunur. Oyuna katılanlar bu şapkanın üzerinden boncuk veya düğme yuvarlarlar. Yuvarlanan önce yuvarlanmışlardan birine vurursa hepsini alır ve oyuna yeniden başlanır. Oyun yenilendikçe ilk yuvarlama sıra takip eder. İstenildiği zaman da bitirilir.³⁷⁷

4130036. Yüzük Oyunu

Bu oyundaki oyuncuların sayı fazlalığı oyunun heyecanını artırır. Sayışma ile ebe seçildikten sonra diğer oyuncular ayakta halka olurlar. Halkanın genişliğine göre düzenlenen sicime bir yüzük geçmiştir. Bu sicim avuçların içinde döner. Ebe halka ortasında ayaktadır. Çocuklar bir ağızdan: "Yüzük yüzük nerede, acep hangi ellerde, bulamaz, bulamaz onu ebe bulamaz." diyerek oyuna başlanır. Bu oyunda amaç, yüzüğü iyi saklamak, beyi yormaktır. Yüzük kimde yakalanırsa o, ebe olur ve oyuna yeniden başlanır.

Bu oyunu köylerde başka şekilde oynarlar. Tura oyununa yakındır. Yüzük havaya atılıp el üstünde tutulur. Anlaşmaya göre parmaklardan biri "bey" biri "tura" dır. Bey ve turacı seçildikten sonra yüzüğü atıp el üstünde tutamayan veya bey ve turayı almaya çalışırken düşürenler beyin emriyle cezalanır. Turacı, beye "Ben bir hırsız yakaladım, kaç tane vurayım?" diye sorar. Bey, "beş" der. Turacı "Yağlı mı, yağsız mı?" yahut "Tuzlu mu tuzsuz mu?" diye sorar. Bey yağlı derse turacı elindeki düğümlü mendili kuvvetli; yağsız derse yavaş vurur. Bey, cezayı af da edebilir. Bu oyunu daha çok erkek çocukları oynar.³⁷⁸

³⁷⁶ Can, a.g.e., s.42-43.

³⁷⁷ Can, a.g.e., s.43.

³⁷⁸ Can, a.g.e., s.42.

41301. Karşılıklı İki Grup Hâlinde Oynanan Oyunlar

413010. Açıl

“Esir almaca” oyununun başka bir şeklidir. Bunda da oyuncular eşit sayıda ikiye ayrılırlar. Aralarında 40-50 adım açıklık vardır. Bu açıklığın tam ortasında iki taraf oyunculardan iki kişi bulunur ve bu kişiler yüz yüze dururlar. Bunların görevi, yana açılan hasım taraf oyuncularını keseden gidip yakalamaktır. Bunlar birbirlerinin tarafına yakalanmamak şartıyla geçebilirler.

Oyuna bir tarafın yana açılmasıyla başlanır. Ateşi taze olan diğer tarafı esir eder. Bunlar oyun sonuna kadar esir yerinde beklerler. Hangi tarafın oyuncuları tamamen yakalanırsa o taraf oyunu kaybetmiş olur.³⁷⁹

413011. Ara Kesmece

Bu oyun oldukça geniş ve düz bir alanda oynanır. Eşleşme ile oyuncular ikiye ayrıldıktan sonra “Yaş mı, kuru mu?” yaparak anlaşılırlar ve bir taraf emende kalır. Emen bir taş veya ağaç olur. Emende kalanların diğer tarafı kovalamasıyla oyun başlamış olur. Kovalanan tarafın oyuncularından biri yakalanmadan emene manya derse diğer taraf oyunu kaybetmiş sayılır. Bunun için emen boş bırakılmaz. Emeni duruma göre bir veya iki kişi bekler.

Bu oyunda esas olan, hasım taraf oyuncusunu kovalayanla emen arasından geçirmemektir. Aksi olursa kovalayan esir edilmiş olur. Buna meydan vermemek için kaçanı yakalamak gerekir. Yakalanan, oyunun sonuna kadar görev alamaz. Hangi taraf tamamen esir olursa o taraf mağlûp sayılır.³⁸⁰

---

³⁷⁹ Can, a.g.e., s.44.

³⁸⁰ Can, a.g.e., s.44-45.

413012. Çelik

Bu oyun, taş, süldür, çuş çeliği olmak üzere üç şekilde oynanır:

a-Taş (Höme): En az iki çocukla oynanır. Oyuncular çok olduğu takdirde eşleşerek ikiye bölünürler. “Yazı mı, tura mı?” ile anlaşarak bir taraf hömede kalır. Oyuna katılanların elinde 30-40 cm uzunluğunda bir değnek vardır. Önce oyunun kaçta biteceği kararlaştırılır. Çelik atılmakla oyun başlamış olur. Karşı taraf atılan çeliği değneğiyle havada karşılar ya da hömeye değnek boyunca düşürürse atan oyundan çıkar, aksi hâlde hömeden çeliğin düştüğü mesafe adımlanarak atan tarafın hesabına kayıt edilir. Bu suretle her oyuncu çelik atma hakkını kullanır. Hangi taraf kararlaştırılan sayıyı elde ederse o taraf galip sayılır. Yenilen tarafa da bir ceza verilir ve çelik kazanan tarafın olur.

b-Süldür: Oyucular eşit olarak ikiye ayrılırlar. “Yaş mı, kuru mu?” yaparak anlaşılır. Bir taraf emendir. Burada çeliğin iki ucu kalem gibi sivrilmiştir. Höme yerine de, çeliği üzerine koyup atmak için, bir çukur vardır. Çelik uzunlamasına bu çukurun üzerine koyulur ve değnekle itilir. Bir adım boyunca atılan çelik sayılmaz, tekrar atılır. Hasım taraf atılan çeliği havada karşılarsa atan oyundan çıkar. Bu yüzden çelik alçak atılır. Çeliğe vuramazlarsa atan kişi değneğini çukur üzerine koyar. Atıp vururlarsa atan yine oyundan çıkar. Aksi hâlde çeliğin sahibi süldür³⁸¹ yapar. Bu sefer atılan çeliğin önünde kimse bulunamaz. Hömeden çeliğin gittiği yere kadar olan mesafe adımlanır ve atan tarafın hesabına kayıt olur. Oyuna taş çeliğindeki gibi devam edilir. Tespit edilen sayıya çıkan oyunu kazanmış olur. Mağlûp tarafa bir ceza yazılır. Çelik kazanan tarafındır. Üçe kadar süldür yapamayan da süldür hakkını kaybeder.

c-Çuş: Burada önce ebe seçilir. Ebeyi seçmek için her oyuncu değneğini koltuğunun altına saklar, çeliği bu değneğin üzerine düşürür. Çeliği üç defa havaya atan ebelikten kurtulur. Ebe, çeliği oyunculardan birine atar. Çeliğe vuramayan ebe olur. Aksi hâlde ebe çeliği gittiği yerden almaya mecburdur. Bu oyunda gaye ebeyi koşturmaktır.

Çeliğin her üç şekli de köylerdeki erkek çocuklar tarafından oynanır.³⁸²

³⁸¹ Süldür: Çeliğin herhangi bir ucuna değnekle vurup çeliği havaya kaldırmak, havada çeliğe vurmak.

³⁸² Can, a.g.e., s.45-46.

413013. Daire Topu

Bu oyun düz ve geniş bir alanda oynanır. Oyuncular eşleşerek ikiye ayrıldıktan sonra “Yaş mı, kuru mu?” yaparak anlaşılır. Top bir tarafın elindedir. Diğer taraf önce çizilip hazırlanan bir dairenin içine girer ve oyun sonuna kadar da dairenin dışına çıkmaz. Top kendilerinde olan taraf, uzakça bir yerde topu kendi aralarında saklarlar ve dairenin çizgisi üzerine gelip dönmeye başlarlar. Diğer taraf topun nerede olduğunu bilemediğinden uyanık olmak zorundadır. Topu saklayan kişi daire içindekilerden birine atar. Attığı topa o kişiyi vurursa hepsi birden kaçar. Vurulan kişi veya dairenin içinden başka biri topu derhâl alıp kaçanlardan birine vurursa vurulan oyundan çıkar, vuramazsa topu atan kişi oyundan çıkarılır. Bundan sonra top saklanmaz. Top hangi tarafta ise o taraf dairenin çizgisi üzerinde aralıklarla dururlar. Topu elden ele atarlar. Daire içindekiler toptan uzaklaşmak için bir taraftan diğer tarafa kaçırlar. Sonunda hangi tarafın oyuncusu daha önce biterse o taraf oyunu kaybetmiş sayılır. Bu oyun daha çok şehirlerde ve erkek çocukları tarafından oynanır.³⁸³

413014. Duvar Topu

Eşleşme ile oyuncular ikiye bölünürler. “Yaş mı, kuru mu?” ile anlaşılır. Bu anlaşmayla topu kaybeden taraf bir duvar önünde sıralanır. Topu hasım tarafa atmakla oyun başlamış olur. Topu atan oyuncu karşı taraftan birine vuramazsa sırasını savmış olur. Atılan top kaçanlardan birine vurursa vurulan oyundan çıkar, aksi takdirde atan oyundan ayrılır. Herkes nöbetini savınca top karşı tarafa geçer ve oyuna aynı şekilde devam edilir. Hangi taraf diğer tarafın oyuncularını bitirirse o taraf oyunu kazanmış olur. Yenilenler kazanan oyuncularını sırtlarında emene kadar taşırlar. Oyuna yeniden devam edilirse top üstün gelen tarafındır.

Bu oyun köylerde görülür ve erkek çocukları tarafından oynanır. Sertçe oynanırsa “şişirmece” adını alır.³⁸⁴

³⁸³ Can, a.g.e., s.46-47.

³⁸⁴ Can, a.g.e., s.47.

413015. Esir Almaca

Oyuncular eşleşme şekillerinden biriyle ikiye ayrılırlar. İki bölümün arasındaki mesafe 30-40 metredir. Emen, yan sınırlar ve esirlerin yeri tespit edildikten sonra bir taraftan bir kişinin emenden uzaklaşmasıyla oyun başlamış olur. Bunu yakalamak için diğer taraftan başka biri çıkar; böylece oyun kızışır. Emenden önce çıkanı sonra çıkan esir eder. Bunun için emene ayak basıp dönmek gerekir.

Esirler, emenin 4-6 metre ilerisinde yan sınırlar üzerinde muhafaza edilir. Bir oyuncu vurulmadan esirlerin bulunduğu yere gelebilirse dilediği arkadaşını alıp götürme hakkını elde eder. Esirlikten kurtulan tekrar oyuna katılır. Bir taraf oyuncusu vurulmadan diğer tarafın emenine de gelebilir. Bu durum biraz tehlikelidir, dikkat etmek gerekir. Çünkü karşı taraf, oyuncuları arkadan vurabilir. Bu oyuncular, hasım tarafını meşgul ederek hareket kabiliyetlerini azaltırlar ve esir alamazlar, yakalanmaksızın taraflarına geçebilirler. Sınırlar dışına çıkarak yakalanan, esir muamelesi görür. Bütün oyuncuları esir olan taraf mağlûp sayılır. Bu oyun daha çok köylerde oynanır.³⁸⁵

413016. Eşekçi Dayı

Bu oyun dört kişiyle oynanır. Oyuncular eşleşerek ikiye bölünürler. “Yaş mı, kuru mu?” yaptıktan sonra bir taraf ellerini yere dayayarak diz üstü çöker. Diğer taraf bağdaş kurarak yatanların sırtına oturur. Birbirlerine:

-Nereden geliyorsun?

-Şam’dan.

-Bu eşek sana kimden kaldı?

-Babamdan.

-Babanın böyle eşeği yoktu.

Sözünü bitirirken diğeri elini yüzüne tutmuştur. Arkadaşı ona bir şamar atar. Düşerse altındaki ebelikten kurtulur. Söze ilk başlayan oyun yenilendikçe değişir. Bu oyun köy çocukları arasında oynanır.³⁸⁶

³⁸⁵ Can, a.g.e., s.47-48.

³⁸⁶ Can, a.g.e., s.48-49.

413017. Eşim Eşim Seni Kimler Sürüyor?

Eşleşme ile oyuncular ikiye bölünür. “Yaş mı, kuru mu?” ile anlaşılır. Yatan taraf ellerini düdüğü yaparak, yanını görmemesi için, emen çizgisi üzerinde sıralanırlar. Arkalarında diğer taraf oyuncuları vardır. Bunlardan bir oyuncu yatanlardan birini 6-8 metre kadar sürer. Yine yatanlardan biri sürülene, “Eşim eşim seni kimler sürüyor?” der. Sürülen arkasındakini bilirse kurtulur. Aksi takdirde, yatanlar sürenleri sırtlarında sürülen yere kadar götürüp getirirler ve oyuna yeniden başlanır. Bu oyun daha çok köylerde oynanır.³⁸⁷

413018. Eşkuya

Oyuncular eşleşerek eşit olarak ikiye ayrılırlar. “Yazı-tura” ile anlaşılır ve bir taraf eşkuya, diğer taraf jandarma olur. Eşkuya olan taraf saklanır, jandarma olan taraf da onları bulmaya çalışır. Yakaladıklarını, elinde bezden bayrağıyla bir yerde karargâh kuran “mareşal” a getirirler. Eşkuyaların hepsi yaklanınca oyun biter ve diğer taraf eşkuya olur. Oyuna aynı şekilde devam edilir. Bu oyun köylerde ve erkek çocukları tarafından oynanır.³⁸⁸

413019. Kavun-Karpuz

Çocuklar, eşit olarak ikiye bölünürler. İki tarafın birer başkanı vardır. Başkanlar ve oyuncular birbirlerinin takma adlarını bilmezler. İki taraf karşı karşıya dizilir. Bir tarafın başkanı sekerek diğer tarafın başkanına yaklaşır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- Seke seke ben geldim.
- Çingırdağın boş geldi.
- Tuzum yok, gazım yok.
- Kavun, karpuzum çok.
- Gir de bahçeye bak.

Karşı tarafın başkanı diziden birinin gözünü tutar. Kendi tarafına “Portakal gel.” der. Portakal kimin adıyla gelir, gözü kapalı olan oyuncunun alnına dokunup gider. Kendi

³⁸⁷ Can, a.g.e., s.48.

³⁸⁸ Can, a.g.e., s.48.

başkanı oyuncusuna “Kim vurdu?” diye sorar. Bilirse bilinen oyuncuyu taraflarına alırlar, bilemezse kendisi karşı tarafa geçer. Oyuna bu şekilde devam edilir. Sonuçta oyuncusu biten taraf yenilmiş sayılır. Bu oyun şehir ve köylerde oynanır.³⁸⁹

4130110. Kırmızı-Beyaz

Oyuncular eşleşerek ikiye bölünürler. Oyunu idare eden bir başkan seçilir. İki taraf aralarında 2-3 adım olmak üzere, dizi olurlar. Arkaları birbirine dönüktür. Bir taraf beyaz, diğeri kırmızıdır. Başkan hangisini önce söylerse o taraf, tespit edilen emene kadar koşar, diğeri bunları kovalar. Emene varamadan yakalanan esir olur ve oyun sonuna kadar bir daha oyuna katılamaz. Başkan, her defasında aynı rengi söylemez. Bu suretle oyun devam eder. Sonunda hangi taraf tamamen esir edilirse o taraf mağlûp sayılır. Bu oyun şehir ve köylerde dir.³⁹⁰

4130111. Saçayağı Kızdı

Oyuncular eşleşerek ikiye bölünürler. “Yazı mı, tura mı?” ile anlaşarak bir taraf omuz omuza durarak halka olur. Güvendikleri bir başoyuncu dairenin içindedir. Elinde 4-6 metre uzunluğunda bir ip vardır. Başoyuncu ip elinde olduğu hâlde aralıklardan girip çıkar ve arkadaşlarının sırtına diğeri taraf oyuncularının atlamasını önlemeye çalışır. Oyun başoyuncunun “Saçayağı kızdı.” sözüyle başlar. Diğeri taraf oyuncuları başoyuncuya yakalanmadan yatanların sırtına sıçramak isterler. Sıçrayanlar vurulamazlar yalnız hopladıkları yerde kalırlar. Bunun için başoyuncu hoplayıp da düşmek üzere olan oyuncuların peşini bırakmaz.

Atlarken yakalanan, atlayıp da ayağı yere değen taraf sıçrama hakkını kaybeder. Fırsat bulursa hasım taraf başoyuncunun sırtına da atlar. Bu durum karşısında yatanların durumu kötüleşir. Çünkü başoyuncu artık süratle koşamaz, diğeri taraf da fırsattan istifade eder. Başoyuncu sıçrayan taraftan birini yakalayınca kadar oyun devam eder. Bu oyun köylerde ve erkek çocukları tarafından oynanır.³⁹¹

³⁸⁹ Can, a.g.e., s.49-50.

³⁹⁰ Can, a.g.e., s.49.

³⁹¹ Can, a.g.e., s.50.

4130112. Top İleri

Bu oyun “top kapma” oyununun bir başka şeklidir. Bu oyunda oyuncular eşleşerek ikiye ayrılırlar. Aralarında 15-20 adımlık olmak üzere sıra olurlar. Ortada bir taş vardır. “top ileri” sesiyle oyun başlar. Topa sahip olan taraf diğer tarafa topu atar. Karşı taraf atılan topu tutarsa “gel ileri” derler. Topu atan taraftan bir kişi ortaya, taşın bulunduğu yere gelir. Vurulursa oyundan çıkar, vurulmazsa topu atan oyundan çıkar. Oyun bu şekilde devam eder. Hangi tarafın oyuncuları önce biterse o taraf yenilmiş olur. Bu oyun köylerde erkek çocukları tarafından oynanır.

4130113. Top Kapma

Oyuncular eşleşerek ikiye ayrılırlar. “Yaş mı, kuru mu?” ile anlaşarak topun hangi tarafta olacağına karar verilir. Her iki taraf dizi hâlinindedir, aralarında 10-15 metre açıklık vardır. Elinde top bulunan taraf bu topu diğer taraf oyuncularından birine atar ve oyun başlar. Top atarken zayıf oyuncular seçilir ve topu sert atmamak şarttır. Atılan topu kapamayanın sırtına hoplar. Karşı taraftan biri topu sırtta bulunan arkadaşına atar. Önünde hasım taraftan iki oyuncu vardır. Atılan topu tutar ve sırtındaki topu tutmasına engel olabilirse, topu kazanmış olurlar; aksi takdirde hasım tarafı sırtlarında, bir emenden diğerine götürürler ve oyuna yeniden başlanır. Bu oyun köylerde oynanır.³⁹²

4130114. Uzun Eşek (Eşeğim Kırı Ya)

İki taraf oyuncuları birbirine eşittir. “Yaş mı, kuru mu?” veya “Yazı mı, tura mı?” yaparlar. Kaybeden taraf, başlarını eğmek suretiyle birbirinin belinden tutarak sıralanırlar. Yatan (kaybeden) tarafın başkanı sırtını bir ağaç veya duvara dayamıştır. Diğer taraf bunların üzerine atlar ve atladıkları yerde kalmak mecburiyetindedirler. Onun için önce iyi atlayanlar atlar. Atlama işi bitince oyunculardan biri, genellikle başkan, yirmiye kadar sayar, ondan sonra parmaklarının birkaçını yumar ve yumruk yapar; “Çatal matal kaç çatal?” der. Yatanlardan usta oyuncu buna cevap verir. Bilirse diğer taraf yatar, aksi

³⁹² Can, a.g.e., s.50-51.

takdirde oyuna eski durumda devam edilir. Sırta sıçrayıp da ayağı yere değen veya düşen oyunu kaybeder. Bu oyun köylerde oynanır.³⁹³

4130115. Üşüdüm Ya

Bu oyun fazla çocukla oynanırsa daha zevkli olur. Önce, sayışmayla ebe seçilir. Diğer çocuklar el ele tutuşur veya kol kola girerek ebenin 5-10 adım karşısında dururlar. Ebe, “Üşüdüm ya, üşüdüm ya, a benim canım üşüdüm ya.” diyerek. Ağır ağır karşısındaki oyuncuların oluşturduğu diziye yaklaşır. Dizi “Kürküm gey, kürküm gey, a benim canım kürküm gey.” diye ilerler. Ebe de arkaya dönmeden adım adım geriler ve önceki yerine gelmiş olur. Ebe tekrar “Kürküm yok, kürküm yok, a benim canım kürküm yok.” diye söylenip ilerlerken dizi de arkaya dönmeden geriler ve eski yerine gelmiş olur. Değişik tempo ile:

Ebe: Çalsana, çalsana, a benim canım çalsana.

Dizi: Nereden, nereden, a benim canım nereden?

Ebe: Şu karşiki konaktan, a benim canım konaktan.

Dizi: Asarlar, keserler en güzelini seçerler, derken diziden dilediği birini alır, koluna takar ve oyuna yeniden başlanır. Dizide tek çocuk kalıncaya kadar devam edilir.

Bu oyunu köylerde biraz değişmiş buluyoruz. Diziliş, gidiş ve gelişler birbirinin benzeri yalnız şarkı başkadır.

Ebe: Aleyler, bu leyler, gene bizim leyler, diye ilerlerler.

Dizi: Ne istersin, ne istersin kamber boylular.

Ebe: Orada bir güzel var, onu isterim.

Dizi: O güzelin adı...

Ebe, dizide istediği oyuncunun ismini söyler ve aldığı çocuğu koluna takar, oyun yenilenir; dizide tek çocuk kalıncaya kadar devam edilir. Bu oyunu, şehir ve köylerde daha çok kızlar oynar. Kız-erkek karışık oynanan yerler de vardır.³⁹⁴

³⁹³ Can, a.g.e., s.51.

³⁹⁴ Can, a.g.e., s.51-52.

414. Halk Hekimliği

4140. İnsanlarda Görülen Hastalıklar ve Bunlarla İlgili Tedavi Yolları

41400. Bacak ve Kol Ağrısı

Kol ve bacak ağrıları için cumartesi veya perşembe günleri hocaya gidilir. Hocanın okuyarak hazırladığı yedi düğümlü iplik ağrıyan yere bağlanır.³⁹⁵

41401. Baş Ağrısı

- Kızılağaç veya taflanın yaprağını ateşte hafifçe ısıtıp hastanın alınına sararlar.
- Patatesi daire şeklinde kesip ağrıyan yere sararlar.
- Bir miktar tuzu ateşte ısıtıp ağrıyan yere bağlarlar.
- Baş ağrısını nazar zannedip okunanlar da vardır.
- Hastanın başında aynı zamanda sıcaklık varsa turşu sararlar.³⁹⁶

41402. Cuhar (Hava Çalma)

- Havası, suyu kötü, bataklık bölgelerde yazın hava çalması denilen hastalık eksik olmaz. Bu hastalığa yakalananlara sirkeli gömlek giydirirler.
- Hastayı başı dışarıda kalmak üzere çamurlu bir yere gömerler.
- On beş solucanın suyunu böğürtlenin suyuyla karıştırıp içerler.
- Hastanın başının ön tarafını kazırlar. Su kabağının genci, dövülmüş şeftali yaprağı, tuz, birbirine karıştırılıp tıraş edilen yere koyulur.
- Pilici kesip derhâl hastanın baş ve göğsüne sararlar.³⁹⁷

³⁹⁵ Can, a.g.e., s.68.

³⁹⁶ Can, a.g.e., s.62.

³⁹⁷ Can, a.g.e., s.64.

41403. Çalıklık

Çocuğun bez suyu gece dışarı dökülürse veya çocuk saçak altında küçük aptesini yaparsa çarpılmış. Buna çalıklık denir. Bunun tedavisi için:

- a) Hocaya muska yazdırıp hastanın boğazına takarlar veya muskayı suya koyup suyunu içerler. Muskayı yakıp çocuğu dumanına da tutarlar.
- b) Üzerinden bir yıl geçmiş güllüğü yakarak hastayı dumanına tutarlar. Kızıl ot yerine un da yakılabilir.³⁹⁸

41404. Dalak

- a) Ceviz ağacının kabuğundan bir parça hastanın dalağının üzerine sararlar.
  - b) Hastayı sırtüstü yatırıp sırtını çiğnerler.
  - c) Bir miktar tütün yaprağı dalağın üzerine koyulur ve dört gün sonra çözülür.
  - d) Bir parça kara sakız eritilerek bir beze sürülür. Bu kez tereyağı ile yumuşatılıp dalağın üzerine sarılır.
  - e) İçinde su kaynayan bir ibriği üç sabah dalağın üzerine koyarlar. Sonra yedi çift bir tek yeykin (kızılağaç) yaprağını birbirine dikip aynı yere sararlar.
- Dalağı eritmek için çıkrığa binen veya fazla iş yapanlar da vardır.³⁹⁹

41405. Diş Ağrısı

- a) Bir miktar çıra su ile kaynatılıp suyu ile gargara yapılır.
- b) Ağrıyan dişin dibine tuz koyulur.
- c) Töngel ağacının kabuğu kaynatılır ve bu su ile ağız çalkalanır.
- d) Diş ağrısına karşı tütün içenler de vardır.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Can, a.g.e., s.64.

³⁹⁹ Can, a.g.e., s.64-65.

⁴⁰⁰ Can, a.g.e., s.63.

41406. Güğülce (Boğmaca)

- a) Üç defa ceviz kökünün altından geçilir ve her defasında köke kullanılmamış nal çakılır.
- b) Isıtılmış ağaç kaşığının sapını hastanın boğazına sokarlar.
- c) İkiz doğuran herhangi bir kadın, hastanın boğazını üç defa bel bağı veya uçkuru ile sıkar.
- d) Hastayı miras kazanının kulpundan geçirirler.
- e) Herhangi bir kimsenin büyümüş ilk çocuğu, hastayı üç defa sandığa koyup çıkarır.
- f) Hastaya eşek sütü içirirler.⁴⁰¹

41407. Göğüs Tutukluğu

Bir kilo bal, iki kilo tuzsuz yağ, bir kilo kökner ağacının zamkı, bir kilo sarımsak birbirine karıştırılır. Bir gece ayazda bırakıldıktan sonra sabah ve akşamları bir kaşık alınır.⁴⁰²

41408. Göz Ağrısı

- a) Su yılanını tutup yakarlar ve külünü yerler.
- b) Yumurtanın sarısı pişmeden ateşten indirilir. Bir beze yayılarak hastanın gözüne bağlanır.
- c) Göze, kız doğuran kadının sütü damlatılır.
- d) Taze çay suyu ile ağrıyan göz banyo ettirilir.
- e) Gövdesi dikenli, çiçeği baklavaya benzeyen ve yaylalarda bulunan gözotu, tohumundan bir miktar ateşe atarak ağrıyan gözü ateşin dumanına tutarlar.⁴⁰³

---

⁴⁰¹ Can, a.g.e., s.65.

⁴⁰² Can, a.g.e., s.65.

⁴⁰³ Can, a.g.e., s.62-63.

41409. Hoşuruk veya Ufiye-Rufiye Tedavisi

Âdet gören bir kadın temizlenmeden yeni doğan bebeğin yüzünü açık bakarsa bebek hoşuruk denilen hastalığa yakalanırmış. Hastalık, bebeğin vücudunda kırmızı fakat uçları beyaz sivilcelerin çıkmasıyla başlamış olur. Bu hastalığı tedavi için aşağıdaki yollara başvurulur.

a) Çocuğu kanı karışmayan biri üç çarşamba veya cumartesi günü demirci dükkânına götürerek demiri tavladıkları su ile yıkarlar.

b) Bebek yıkanırken suyuna sarı atlas parçası atarlar. Atlas yerine sarı yayla çiçeği atanlar da vardır.

c) Kadınların saçlarını ve kaşlarını boyamak için kullandıkları rastık, su ile ezilip çocuğun gövdesine sürülür.

d) Bebeği bir çimenin üstüne yatırırklar. Kanı karışmayan biri okuyarak üç defa bebeği dolaşır, sonra bebeğin yattığı çimeni kazma ile kesip güneşli bir yere koyar. Çimen kuruyunca hastalık gidermiş.

e) Halkın kutsal tanıdığı sular vardır. Bu gibi yerlerden şifa umut ederler. Bebeği “rufiye-ufiye” suyu denilen bu yerlerde yıkarlar.

f) Bebek yıkanırken saklanan ilk büyük aptesti, suyuna koyulur.

g) Herhangi bir terazinin kefelerinden birine çocuğu, diğerine hayvan gübresini koyup terazinin kefelerini denkleştirirler. Sonra gübre kurumaya terk edilir. Gübre kuruyunca hastalık da geçermiş.⁴⁰⁴

414100. İshal

a) Mısır unu sirke ile yoğrulup hastanın karnına sarılır.

b) Ekşi nar veya ekşi dutun suyunu içerler.

c) Töngel yaprağı kaynatılıp hastaya içirilir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Can, a.g.e., s.59-60.

⁴⁰⁵ Can, a.g.e., s.64.

414011. Kabakulak

- a) Kara kabağı suda haşlayıp şişen yere sararlar.
- b) Kepeyi ateşte ısıtıp üç defa “İhlâs Suresi” ni okuyarak şişen yere sürerler.
- c) Bir miktar zeytin çekirdeği dövülüp bir beze koyulur ve ısıtılarak hastalığın olduğu yere sarılır.⁴⁰⁶

414012. Kızamık

- a) Hastalık dışarı vursun diye hastaya pekmez şerbeti içirirler.
- b) Hastayı haşlanmış ceviz yaprağı ile sararlar.⁴⁰⁷

414013. Kuduz

Bazı yerlerde kuduz köpek tarafından ısırılanları hocaya götürürler. Hocanın elinde bir elek vardır. Su ile doldurduğu ağzını elekten hastanın üzerine püskürtür. Buna “parpunlama” denir.⁴⁰⁸

414014. Kulak Ağrısı

- a) Kulak otu denen nebatın yapraklarını ezip suyunu alırlar ve ağrıyan kulağa damlatırlar.
- b) Bazı yerlerde alabalığı ağrıyan kulağa sararlar.
- c) Hastanın kulağına meme sütü de damlatırlar.
- d) Elmayı ezip suyunu ağrıyan kulağa damlatanlar da vardır.
- e) Yivdin denen nebatın kökü dövülüp suyu alınır, bu su hastanın kulağına damlatılır.
- f) Soğanı ezip suyundan ağrıyan kulağa damlatırlar.
- g) Bir ibriğe su koyup kaynatırlar ve kulağı buğusuna tutarlar.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁶ Can, a.g.e., s.66.

⁴⁰⁷ Can, a.g.e., s.65-66.

⁴⁰⁸ Can, a.g.e., s.65.

⁴⁰⁹ Can, a.g.e., s.62.

414015. Kuşpalazı

Büyükçe bir soğanın üzerine bir parça kurşun ve sabun doğrarlar, biraz ısıttıktan sonra hastanın boğazına sararlar.⁴¹⁰

414016. Sancılar

a) Bir parça kırmızı ipliğe üç defa “İhlâs Suresi” okuyarak hastanın belinden dolaştırırlar, sonunda iplik bir evin üstüne atılır.

b) Bir miktar barut suda eritilip hastaya içirilir.

c) Katıksız kül, su ile karıştırılarak hastaya verilir.

d) Bir kısım un ısıtılarak torbaya koyulur ve hastanın karnına sarılır.

e) Bir tahtaya üçgen şeklinde üç çivi çakılır ve sancının olduğu yerin üzerine tutulur.

Bu işten haberi olan biri o esnada yay ve ok ile içeri girer. Hastanın yanında bulunanlardan biriyle içeri giren kişi arasında şöyle bir konuşma geçer:

-Nereden geliyorsun?

-Sancıdan gelip sancıya gidiyorum.

-İşte sancı buradadır.

Dışardan gelen tahtaya bir ok atar ve hastanın evini dolaşır. Bu durum üç defa tekrarlanır. Buna “sancıyı oklama” denir.

f) Cuma gününe rastlayan bayramlarda iki namaz vakti arasında kesilen herhangi bir ağacın dalı “sancı çubuğu” dur. Bununla sancılanan yere hafifçe vurulur.⁴¹¹

414017. Siğil

a) Çocuk üç cumartesi siğil çevirene götürülür. Siğil, söğüt veya töngel dalı ile çevrilir. Bu dallar kuruyunca siğilin de kuruyup kaybolacağına inanılır. Bu hastalığı tuz ve pirinç tanesiyle çevirenler de vardır.

b) Kızılıcak ağacının düzgünce bir dalı kesilip değnek hâline getirilir. Siğil kanatılıp bu değneğe sürülür ve değnek üç yol ağzına atılır. Siğil değneği alıp atana geçermiş.⁴¹²

⁴¹⁰ Can, a.g.e., s.66.

⁴¹¹ Can, a.g.e., s.63.

⁴¹² Can, a.g.e., s.60-61.

414018. Sulu Sakat (Çıban)

- a) Üzerinden bir yıl geçmiş pancar kökünü yara üzerine sürerler.
- b) Yara, ağız kenarında ve yüzde ise çakmak taşı ateşine tutarlar.
- c) Bazı çocukların baş ve gövdelerinde irili ufaklı çıbanlar olur. Gidermek için çocuk yıkılırken suyuna yedi çift bir tek yılanmış (üzerinden bir yıl geçmiş) fındık atarlar ve suyu çocuğun başından dökerler. Sonra bu fındığı dört yol ağzına bırakırlar. Bu fındıkları kim alıp yerse yaranın o kişiye geçeceğine inanılmış.
- d) Bebeğin yaraları eğer yılanlıktan ötürü ise çocuğu yılan ölüsünün veya yuvasının üzerinden atlatırlar.⁴¹³

414019. Temre

- a) Yaprak ve çiçek bakımından şalgama benzeyen temre otunun sütü hastalığın bulunduğu yere sürülür.
- b) Hasta üç cumartesi temre çevirene gider. Temre mürekkepli kalemle çevrilir. Çeviren kişi temre duası okur.
- c) Taze pişmiş mısır ekmeği temre üzerine koyulur. Soğuyunca alınıp pencereden atılır ve geri bakılmaz.
- d) Kullanılmamış iğne ile çevrilir.⁴¹⁴

414020. Uyuz

- a) Yaylalarda bulunan kunduz ağacının kökünü kaynatıp suyunu manda yoğurdu ile karıştırırlar ve hastanın vücuduna sürerler.
- b) Bu ağacın özünü su, tuzsuz yağ ile karıştırırlar. Hasta Arap sabunu ile yıkandıktan sonra karışım hastanın vücuduna sürülür.
- c) Kükürt, barut, tuzsuz yağ, uyuz otu birbirine karıştırılır. Hasta Arap sabunu veya kül suyu ile yıkandıktan sonra bu maddelerin karışımı vücuduna sürülür.
- d) Mısır koçanının üzerinden taneleri alınıp geriye kalan kısım yakılır ve külü hastanın idrarı ile karıştırılarak vücuda sürülür.

---

⁴¹³ Can, a.g.e., s.60.

⁴¹⁴ Can, a.g.e., s.61.

e) Bu hastalığın tedavisi için bazıları tuz, kül, yeşil cevizin kabuğunu biber otu ile döverler. Suya koyup kaynattıktan sonra hastayı bu suda yıkarlar.⁴¹⁵

415. Halk Tiyatrosu

Ordu Halkevi dergisinde dramatik köy seyirlik oyunlarının metinleri de yayınlanmıştır. Özellikle Uzunisa köylerinde “Kalaycı” oyunu, “Hatip” oyunu, “Hoca” oyunu gibi eğlence amacıyla oynanan oyunların metinlerine yer verilmiştir.

Bu oyunlar, düğün ve derneklerde, bayramlarda münasip bir alanda ve açıkta oynanır. Seyirciler çevrelenip ortayı boş bırakırlar, burası sahnedir. Dekor ve eşya çok azdır, hatta bunlar çok defa bizzat oyunculardır. Oyuncuların çoğu, oyun esnasında seyircilerden seçilir veya isteğiyle kendisi ortaya çıkar.⁴¹⁶

4150. Hatip Oyunu

Sahne, boştur. Seyirciler arasından biri yavaş yavaş ortaya çıkar. Uzun bir cübbesi, kocaman bir sarığı vardır. Sarığın içinde pervane tenceresi saklıdır.

Hatip: Ben babamdan üzerime intikal eden hatipliği cahilliğin yüzünden idare edemediğimden Akkise köyü camiine, yerime ehl-i namus ve ehl-i ırzdan birinin seçilmesini talep ediyorum. Burada mevcut muhtarlar, ihtiyarlar yeni hatibi seçsinler.

(Seyircilerden birkaç kişi kalkarlar, müşavere ederler ve içlerinden safça tanınmış bir adamı hatipliğe seçerler. Yeni hatip ortaya çıkar ve oturur. Bu esnada birinci hatip, seyircilerin çevresinden dışarı çıkar. Önceden hazırlanan saklı bir yere giderek başındaki tencereye su doldurur. Seyircilerin ve yeni hatibin bundan haberi yoktur. Azametle tekrar yavaş yavaş ortaya gelir. Biri de saygıyla kendisini takip etmektedir. Ortada oturan yeni hatibin yanına gelince durur.)

Hatip, makamla okumaya başlar:

Bu dünya yalandır, bunda kalınmaz,

Yürü dünya yürü, murat alınmaz.

Gafil olup akıl geri dönülmez,

⁴¹⁵ Can, a.g.e., s.61.

⁴¹⁶ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.4.

Yürü dünya yürü, sonun virandır.
 Medet şimden geru ahir zamandır.
 Mabudun dururken mahlûka dayanma,
 Dünyayı yapıp da ahireti yıkma,
 Azığın var mı yola çıkmaya,
 İki melek gelir sual sormaya,
 Ölünce çözerler, belin kuşağın,
 Gözüne görünmez oğlun uşağın,
 Yakasın gömlek olur, örtün döşeğin.
 Suyun ısıtırlar kazan dolunca,
 Kefen biçerler boylu boyunca,
 Getirirler seni kabre koyunca.
 İki melek gelir çınarlar gibi,
 Gözleri yalapar şimşekler gibi,
 Biri sual sorar gök gürleri gibi.
 Cehennemün üstündedir kapısı,
 Ateştedir dıvarının yapısı,
 Seksen yıllık yoldan gelir kokusu.
 Yürü dünya yürü, sonun virandır.
 Medet şimden geru ahir zamandır.

Ey ahali! Ordu'nun Uzunisa nahiyesinin Kayadibi köyünden Kaşarlıoğlu Mehmet'in oğlu ben Halis, babamdan intikal eden hatipliği ... Köyünden ... Oğlu ...devir teslim ettiğime siz de şahit misiniz?

Seyirciler: (Hep birden bağışırlar) Şahidiz...

Birinci hatip arkasındaki adama işaret eder. O da su dolu tencerenin üzerindeki bezi açar ve eline alarak:

Allah mübarek etsin, diye bağıırır ve yerde oturan yeni hatibin başına geçirir.⁴¹⁷

⁴¹⁷ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.5.

4151. Hoca Oyunu

Sahne: Ortada biri, ellerini başının üzerinde birleştirerek ayakta durur. Kollarına biri asılır. Bu, kasap dükkânı ve asılanlar satılık etlerdir. Kasap, bir müddet bu etleri çengellere takmakla ve hazırlamakla uğraşır ve tuhafıklar yapar. Öteden cübbeli ve sarıklı bir hoca kurula kurula gelir.

Hoca: (Hecelerin seslerini keskinleştirip çatlatarak) Sselaa... munaleyküm.

Kasap: (Önünü kavuşturur) Aleykümselâm, buyurun hoca efendi.

Hoca: (Makamla) Şuradann Yarım kiyye... lâhmi ganem virr.

Kasap: (Anlayamaz kulağını çevirir) efendim?

Hoca: (Tekrar eder) Yarım kiyye... Lâhimm virr.

Kasap: (Yine anlamaz) Efendim anlamadım. Emrin nedir?

(Hoca istifini bozmadan ve yine tecvide uydurarak tekrar eder. Kasap yine anlamaz.)

Seyircilerden biri: Hoca yarım kilo et istiyor versene.

Kasap: (Kızır, hocayı taklit ederek) Yarım kiyye... lâhimm virr, diyeceğine, yarım kilo et ver desene hoca.

Hoca: (Makamla) Ya benn... senin n için... Kallkalemi mi bozayım?

Kasap: Peki hocam, Allah izin verirse ben de sana aldığım gibi satarım.

(Kasap eti keser, tartar ve hocaya verir. Hoca dükkândan ayrılarak öteki kahveye gider. Burada iki iskemle vardır. Birine çöker ve nargile içme taklidi yapar. Biraz sonra kasap da gelir.)

Kasap: Merhaba hoca efendi.

Hoca: (Makamla) Merhaba ehlen ve sehlen.

(Kasap ocağa gider, önceden hazırlanmış bir ateş közü alır, hocanın arkasından yavaşça gelerek başındaki kâğıttan yapılmış koca sarığın ortasına kor. Sarık tütmeğe başlar. Hocanın bundan haberi yoktur. Kasap hocanın karşısına geçer, öteki iskemleye oturur.)

Kasap: (Makamla hocayı taklit ederek) Hocaa ... Efendi. Hocaa efendi. Hoca efendi.

Hoca: (Makamla) Söyle, kasap başii.

Kasap: (Yine makamla) Başındaki... sarığın... Kıvrımının... Kıvrımının... Kıvrımının...

Hoca: (Şüphelenerek ve makamı unutarak) Eee sonra?

Kasap: (Yavaş yavaş, makamla) Kıvrımının... Kıvrımınınnn ortasında harik zuhur etti.

(Bu sırada sarık alevlenmiştir. Hoca telâşla kavuğu çıkarıp yere atar.)

Hoca: (Hiddetle ve makamı filan bırakarak) Be adam karşıma geçmiş, sabahtan beri kıvrımm... kıvrımm diye uzatacağına, hoca sarığın yanıyor desen de bu kırk arşın bezden olmasam ya.

Kasap: (İstifini bozmaz, makamla) Hocam... Sen benim için... Kalkaleni bozmadın ki ben de senin sarığın için keyfimi bozsam.⁴¹⁸

4152. Kalaycı Oyunu

Sahne: Ortada taş topraktan bir kalaycı ocağı ve ağaçtan örs taklidi vardır. Ceketinin kollarından bir değnek geçirilen biri değnek olur, ocağın karşısına oturur. Bunun omuzlarından ocağa doğru iki değnek uzatılır ki bunlar borudur. Çırak körüğün arkasında ayakta durur. İcabında öndekinin iki kollarından tutup körük gibi çeker. Kalaycı ocağın başındadır.

Kalaycı: Heyy... Ahali! Ben Oflu meşhur Halis ustayım. Her türlü bakır kalaylarım. Öyle ki içine bak sakalımı tara... Ustalıkta eşim emsalim yoktur. Böylesi her zaman köyünüze düşmez. Haydi... Getirin kalaylayayım.

(Seyirciler arasından birkaç kişi müşteri olarak ortaya çıkarlar. Elllerinde güğüm, tas veya bu gibi şeylerin yerine meselâ, kasketleri vardır.)

Kalaycı: (Devam ederek) Bakın hele herkes kalaylattırmak istiyor.

Bir müşteri: Usta, sen kalaycı mısın?

Kalaycı: Elbet, kalaycının âlâsıyım. Görmüyon mu? Bir de tellâl mı okutalım?

Müşteri: Öyleyse şunları kalayla. Emme kaç kalaylıyacan?

Kalaycı: (Kaplari muayene ederek) Üstü üstüne birer kâata olur.

Müşteri: Emme de pahalı ha...

Kalaycı: Ne idelim, şimdi kalay ateş pahası.

Müşteri: Peki. İyi yap da...

Kalaycı: Sen meraklanma gayri. Hiç kurşun katmadan yaparım.

Öteki müşteri: Usta biyol şunları da bakıver. Ceremesi ne eder acaba?

Kalaycı: Ha bak, bunlar büyük kaplar. Yüz yirmişere olur.

Müşteri: (Güler) Yüz yirmişere mi? Bunları kalaylamak da bir iş mi sankim? Bizim davulcunun Ali senden iyi kalaylıyor. Hem de rastgelene...

⁴¹⁸ Ordu, C.1, S.5 (19 Birinci Teşrin 1944), s.5.

Kalaycı: Bizimki o tür kalaylardan değil oğul. Sırasında biz de utandırmayız hani.

(Öteki müşterilerle de pazarlık böylece bir müddet devam eder.)

Kalaycı: (Çırağa) Haydi... Çek körüğü.

Çıracak: Peki usta.

(Çıracak körüğü iki kolundan yapışarak çekmeye başlar. Körük işini gören adam soluyup üflemeğe, gülünç hareketler yapmaya başlar. Bu sırada usta kapları kalaylamaktadır. Komik hareketlerle kalçalarını sallayarak ayaklarıyla kapları küller, sonra kalayı sürer ve söylenir.)

Kalaycı: Hay gidi hay... Avrupa'dan usta getirsen bundan iyisini yapamaz. Bakın da şaşır kalın.

Bir müşteri: Usta benimkiler bitti mi?

Kalaycı: Buyur ağam, al. Güle güle kullan.

Müşteri: Bunların neresi kalaylandı ki?

Kalaycı: Sen göremezsin, kalaylıdır onlar.

Müşteri: Beni dolandırdın bedava paramı aldın.

Kalaycı: Sen bakma, bizim körük hava kaçırıyor da ondan renksiz oldular. (Çırağa bağırır) Hey, bana bak! Görmüyon mu? Körük hava kaçırıyor tıka şunun deliklerini.

(Çıracak yerden çamur alır, bu sırada kaba soluyan körüğün ağzının, burnunun kenarlarına sürer. Körük tuhafıklar yapar ve kolları iki yana açılmış, yüzü gözü çamurlu hâliyle seyircilere doğru seğirtir. Usta ve çırağın peşine düşerler, ortalık karışır oyun biter.)⁴¹⁹

⁴¹⁹ Ordu, C.1, S.4 (19 Mayıs 1944), s.4-5.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ORDU HALKEVİNİN YAPTIĞI DİĞER ÇALIŞMALAR

50. Dilbilim Çalışmaları

Halkevlerinin örgütlenmesi çok geniş düzeyde olduğu için her bir şubeden gelen dil üzerindeki yerel çalışmalar ve özellikle yerel sözcükleri derleme çalışmaları Türk Dil Kurumu için çok yararlı bir kaynak olmuştur.

Ordu Halkevinin Dil ve Edebiyat Şubesi diğer halkevleri gibi kültürün en önemli öğelerinden biri olan dil ile yakından ilgilenmiştir. Ses bilgisi bakımından Ordu ağzı, fiil çekimleri incelenmiş, bölgenin dilinde yaşayan sözcüklerle ilgili incelemeler yapılmıştır. Bu konuyla ilgili çalışma ise Türkçe öğretmeni Sıtkı Can tarafından yapılmıştır. Bu araştırmanın ilk bölümüyle ilgili kaynağa ulaşılamadı.

501. Fonetik Bakımdan Ordu Ağzı

...

Ğ fonemi:

Kelime sonlarındaki “ğ” ler ismin “e-i” hâl eklerini aldıklarında “y” sesine dönerler:
yağ-yâyı, yâya; dağ-dâyı, dâya

Doğrudan “y” veya “e” olduğu yerler de vardır:

Beğenmek-beyenmek veya beenmek; değişmek-deyişmek veya deesmek (denişmek de denir); düğün-düyün; buğday-buyday veya buydar (y, r olmuştur.)

Bazı kelimelerde de “y” sesinin düştüğü görülür:

Yağmur-yâmur; mağara-mâra, mağaza-mâza; iğne-îne; aşağı-aşşa (“ş” ikizleşir, “i” düşer.); sağlam-sâlam; ağrı-ârı; ağabey-âbi; yoğurt-yört; soğuk-sök (sovuk) gibi.

H fonemi:

Birçok sözcükte “h” sesinin düştüğü görülür:

Ahmet-Âmet, Mehmet-Memet, kahve-gâve, muharebe-mârebe, merhamet-merâmet, mahpus-mapus, öksürmek-ösürmek, şehir-şêr, nihayet-nâyet, تنها-tena, bahçe-bâçe, Rahmi-Râmi, İbrahim-İbrâm, tehlike-têlike gibi.

Kelime sonlarındaki “h” ler de düşürülerek söylenir:

Abdullah-Abdulla, inşaallah-işallah (“n” düşer) Hayrullah-Hayrulla, Kulhuvallah-Kuluvalla (ortadaki “h” sesi de düşer.)

Bazen de “h” sesinin “f” sesine dönüştüğü görülür:

Hurma-furma, horoz-foruz (o, u olur), levha-lefa, (v düşer), ahır-afur (ı, u olur)

“h” sesi bazı sözcüklerde baştan düştüğü görülür:

Hüseyin-İsin veya Üseyin gibi.

“h” sesinin “t” sesine dönüştüğü yerler de vardır.:

Tahta-tatta, anahtar-anattar gibi.

Bazen de türer:

Ayva- havya, elbet-helbet, elbette-helbette, ambar-hambar.

Kimi durumlarda da “k” sesine dönüşür:

Muhtar-muktar, tahıl pazarı-takıl pazarı, anahtar-anaktar, gibi.

“v” de olabilir:

Arzuhâl-arzuval gibi.

I fonemi:

Bazı kelimelerde “i” olur.

Salı-sali, mısır-misir...

Bazı kelimelerin başında türer:

Rahat-ırahat, rakı-ırakı, sıcak-ısıcak...

“a” sesine döndüğü yerler vardır:

ağız-aaz, çağır-çaar, bağır-baar, yıkamak-yaykamak...

Bazen de düşer:

Satılık-satlık, sarımsak-samsak...

Kimi kelimelerde “u” sesine dönüşür:

Şaşırdım-şaşırdum, ayı-ayu, hafız-hafuz... ⁴²⁰

İ fonemi:

Bazı kelimelerde “e” olur:

Ninni-nenni, nine-nene, zincir-zencir, iyi-eyi, hiç-heç, işitmek-eşitmek, ikiz-ekiz, ihya-ehya, inmek-enmek, ivedi-evedî, gitmek-getmek, ihtiyar-ehtiyar...

Bazen “ı” olduğu görülür:

Çizgi-çizgı, çizik-çızık, İstanbul-Istanbul, ispat-ıspat, cirit-cırıt, zalim-zalım, cami-camı...

“ü” olduğu yerler de vardır:

Yitirmek-yütürmek, ceviz-cevüz...

“a” da olur:

Cahil-cahal gibi

Bazı kelimelerde düşer:

Şerife-Şerfe, Asiye-Asye, Emine-Emne...

Bazı kelimelerde türer:

Limon-ilimon veya ilmon, lâzım-ilâzım, Rize-İrize, Ramazan-İramazan, Recep-İrecep, liman-iliman, leğen-ileğen, lâyıık-ilâyık, leş-ileş...

Kendinden önce bir “y” sesi meydana gelir:

İsmail-İsmayil, Saim-Sayim, Saime-Sayime, daima-dayıma, daimi-dayimi, daire-dayire, aile-ayile, iri-yiri...

İkinci sesi “i” olan bütün kelimeler “y” sesi ile söylenir:

Ait-ayit, kaide-kayide, kâinat-kâyinat, nail-nayil, Naim-Nayim...

J fonemi:

Bazı kelimelerde “c” olur:

Jandarma-cenderme (kalm sesliler ince olur), Japon-Capon, şarjör-carcur, jilet-cilet...

“c” sesi de “j” ye doğru kayma yapar:

Vicdan-vijdan, Necdet-Nejdet, Nemci-Nejmi...

⁴²⁰ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.4.

K fonemi:

Kalın ve bazı ince sesli kelimelerde “g” olur. Bu konuşma çok yaygındır:

Karga-garga, kan-gan, kuyu-guyu, kar-gar, kazık-gazık, kuruş-guruş, kuzu-guzu, Ankara-Angara, iskemle-isgemli (e, i olarak söylenir), asker-esger (a, e olarak söylenir), kuduz-guduz, kolay-goley (a, e olarak okunur), kaya-gaya, eski-esgi, iskele-isgele, kemik-gemik...

Bazı sözcüklerde “ğ” olur:

Eksik-eğsik, yüksek-yüğsek veya yümsek, ekşi-eğşi, öksüz-öğsüz, akşam-ağşam, yoksa-yoğsa...

Bazen düşer:

Ancak-anca gibi.

Bazen de türer:

Şimdi-şimdik, pazı-pezüük...

Kimi sözcüklerde ise yer değiştirir:

Tiksinmek-tiskinmek gibi.

L fonemi:

Birçok sözcükte “n” olur:

Lezzet-nezzet, onlar-onnar, dinlemek-dinnemek, günlük-günnük, günler-günner, izinli-izinni, önlük-önnük, onluk-onnuk, canlı-cannı, karanlık-garannık (k, g’ye dönüşür), anlamak-annamak veya ağnamak, gömlek-göynek (n, y’ye dönüşür)...

Bazen “r” olur:

Alın-arın, alnı-arnı, reçel-reçer...

Bazen yer değiştirir:

Helva-hevla, şalvar-şavlur, kelebek-kepelek, lânet-nalet, memleket-melmeket...

Bazen de düşer:

Kalkmak-kakmak, kilitlemek-kitlemek, abla-aba, nasıl-nası, yanlış-yaniş...

Başta gelen “l” den sonra kalın seslilerden “a” ve “u” gelirse genel dilde bu sesliler üzerine düzeltme işareti (^) koyulur. Bu işaret “l” sesini inceltir. Ordu ağzında bu çeşit “l” ler kalın okunur.

Lâkırtı-lakırtı, lâf-laf, lâhana-lahana, lâzım-lazım, lâmba-lamba, lâstik-lastik, lâcivert-lacivert, lâvanta-lavanta...⁴²¹

M fonemi:⁴²²

Bazı sözcüklerde “n” olur:

Komşu-gonşu, şimdi-şindi, şimdicek,-şindicek, domuz-donuz veya doğuz...

“y” olduğu yerler de vardır:

Gömlük-göynek gibi.

Bazı kelimelerde türer:

Bari-barım, hamal-hammal, ama-emme, keşke-keşkem, yoksa-yoğsam, hamam-hammam...

Bazı kelimelerde de yer değiştirir:

Çömlük-çölmek, yanlış-yanlış...

N fonemi:

Bazı kelimelerde “l” olur:

Nem-lem, fincan-filcan, nöbet-löbet...

“ğ” olduğu yerler vardır:

Pınar-puğar veya puvar, deniz-değiz, yalnız-yalağız veya yalavuz, bunalmak-buğalmak, bana-bağa, sana-sağa, geniş-geğiş...

Bazen düşer:

Pirin-piriç, turunç-turuç, sonra-sora, benzemek-bezemek...

Bazen “k” olur:

Görünmek-görükmek gibi.

Bazı sözcüklerde türer.

Yaya-yayan, öğle-öğlen, ikindi-ikindin, benle-benlen, seninle-sennen...

Sonu “l” ile biten bütün kelimelerde türer:

Ahmet’le-Ahmet’len, Yılmaz’la-Yılmaz’lan, bıçakla-bıçaklan, makasla-makaslan...

⁴²¹ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.5., 10.

⁴²² Yeşilordu, C.1, S.3 (1 Ocak 1948), s.4.

O fonemi:

“u” olduğu yerler vardır:

Horoz-foruz (h, f olarak söylenir), boynuz-buynuz, boğaz-buğaz, kova-kufa, ova-uva, oradan-uradan...

Ö fonemi:

Bazen “e” olur:

Çözmek-çezmek, öteberi-eteberi, öyle olsun-eyle olsun...

Bazen de “ü” olur:

Yörük-yürük, öğütmek-üğütmek, özür-üzür, şöhret-şühret...

P fonemi:

Kelime başındaki “p” ler “b” olur:

Pekmez-bekmez, pazar-bazar, pişmek-bişmek, parmak-barmak, pek-bek, pide-bide, pathıcan-balcan, pazarlık-bazarlık, pabuç-babuç...

R fonemi:

Bazı kelimelerde “l” olur:

Merhem-mehlem, serbest-selbest, kereste-keleste, kerpeten-kelpeten, güreş-güleş, birleşmek-billeşmek, türlü-tüllü, kirpi-kilpi, azarlamak-azallamak, birlik-billik, kuyruk-guyruk, mezarlık-mezallık, tarla-talla, yuvarlanmak-yuvalanmak, tekerlek-tekellek, terlemek-tellemek, şerbet-şelbet...

Çok nadir de olsa “n” olduğu görülür:

Murdar-mundar, tırnak-dınnak...

Bazen de düşer:

Götürmek-götüme, değirmen-demen (buradaki e uzun okunur), oturmak-otumak, sarımsak-samsak, sonra-sona (“o” uzun okunur) çarşı-çaşı, bir kuruş-bi kuruş, bir de-bi de, rüzgâr-özger, kurşun-guşun...

İlk harfi “r” olan bazı sözcüklerin başına bir sesli gelir:

Ramazan-İramazan, Recep-İrecep, rakı-ırakı, Rum-Urum, razı-ırazı, rende-irende, Reşit-İreşit...

Bazı kelimelerde yer değiştirir:

Kükürt-kürküt, perhiz-pehriz, kibrit-kirpit, derviş-devriş, Meryem-Meyrem...

S fonemi ⁴²³

Bazı kelimelerde “s” sesi “z” olarak söylenir:

Sabah-zabah, herkes-herkez, sopa-zopa, reis-reiz...

Bazen de “ş” olarak söylenir:

Şemsiye-şemşiye, herkes-herkeş...

Ş fonemi:

“ş” sesi bazı sözcüklerde “ç” sesine dönüşür:

Şeftali-çefteli, karış-karıç...

Bazı kelimelerde tekrarlanır:

Eşek-eşşek, döşek-döşşek...

T fonemi:

Kelimenin başına gelen “t” ler “d” olarak söylenir. Bu söyleniş yaygın bir durumdur:

Tok-dok, tuzak-duzak, tepe-depe, takım-dakım, tavşan-davşan, tatlı-datlı, taş-daş, taşmak-daşmak, tarak-darak, tıkmak-dıkmak, tuz-duz, türlü-düllü, tutmak-dutmak-tutturmak-dutturmak, tabanca-dabanca, tane-dene...

Bazı sözcüklerde düşer:

Yontmak-yonmak, çift-çif, çiftlik-çiflik, çiftçi-çifçi...

“c” olduğu yerler de vardır:

Tırmalamak-cırmalamak gibi.

Bazı kelimelerde de “r” olur:

Yetişmek-yerişmek gibi.

U fonemi: ⁴²⁴

Küçük ses uyumuna aykırı olan, fakat genel dile uyularak söylenen “u” lar çok defa “ı” olur.

Savurmak-savırmak, fukara-fıkara, Mustafa-Mısdafa veya Mısdı, kalbur-kalbır, duvar-dıvar, barut-barıt, çabuk-çabık, çamur-çamır, hamur-hamır, kavun-kavın, davul-davıl, tavuk-tavık, kabuk-gabık, havuç-haviç gibi.

Bazı sözcüklerde “i” olur:

⁴²³ Yeşilordu, C.1, S.3 (1 Ocak 1948), s.5.

⁴²⁴ Yeşilordu, C.1, S.4 (1 Mart 1948), s.4.

Fasulye-fasile, yumurta-yimirta veya yimirta, mektup-mektip...

“o” olduğu sözcükler de vardır:

Yukarı-yokarı veya okarı, usanmak-osanmak, dudak-dodak, burada-borada, Yunan-Yonan, buğday-boğday, bunalmak-bonalmak veya boalmak, urgan-organ, Samsun-Samson, İstanbul-İstanbol, numara-nomara...

“ö” ye döndüğü yerler de vardır:

Şube-şöbe, muhkem-möhkem...

Bazı kelimelerin başında da türediği görülür:

Rus-Urus, Rum-Urum, Rumeli-Urumeli, rüya-uruya, ruba- uruba...

Bazen de düşer:

Buğu-buğ gibi.

Ü fonemi:

Birçok kelimedede “ö” sesine dönüşür:

Büyük-böyük, hürmet-hörmet, üvey-övey, küme-köme, hükümet-hökümet, hüküm-höküm, yürüme-yörümek...

“i” olduğu kelimeler de vardır:

Çünkü-çünki, dünkü-dünki...

“e” de olabilir:

Döndürmek-döndermek gibi.

V fonemi:

“f” sesine döndüğü yerler vardır:

Vişne-fişne, çerçeve-çerçife, kasvet-kasafet...

Bazen “b” veya “p” olur:

Vapur-papur, esvap-esbap...

Bazı kelimelerde “m” sesiyle söylenir:

Vefat-mefat, vebal-mabal...

Kimi sözcüklerde düşer:

Dövmek-dömek, dövüş-döş, dövüşken-döüşken, dövdürmek-dödürmek, davul-daul, gövde-göde...

Bazı kelimelerde de türer:

Dua-duva gibi.

“y” sesine döndüğü terler de vardır:

Tövbe-töybe, Tevfik-Teyfik...

“ğ” olduğu yerler de vardır:

Oklava-oklağı, duvar-duğar...

Y fonemi:

Bazı kelimelerde “v” olur:

Köy-köv gibi.

Bazı kelimelerde düşer:

Buğday-boğda, teyze-deze, söylemek-sölemek, böyle-böle, şöyle-şöle, haydi-hadi, koyvermek-kovermek, yukarı-okarı...

Bazen türer:

Esir-yesir, iri-yiri...

Bazen de “z” olur:

Yaymak-yazmak (döşek vesaire için)

Z fonemi:

“s” sesine döndüğü yerler vardır:

Yüzük-yüssük, veya yüksük, tezkere-teskere, gelmezse-gelmesse, yağmazsa-yağmassa...

Bazen “r” olur:

Gözükmek-görükmek gibi.

Düştüğü kelimeler de vardır:

Azıcık-acık gibi.

502. Ordu Ağzında Fiil Çekimleri

Haber kipinin di’li geçmiş zamanında bir değişiklik yoktur. Yalnız miş’li geçmiş zamanın birinci çoğul şahsında değişiklik vardır. Örneğin; okumuşuz-okumuşuk, görmüşüz-görmüşük gibi.

Haber kiplerinden şimdiki zaman kipinde değişmeler fazladır:

geliyorum-geliyom, geliyorsun-geliyosun, geliyor-geliyo, geliyoruz-geliyoz, geliyorsunuz-geliyosunuz, geliyorlar-geliyolar.

Geniş zamanın yalnız birinci çoğul şahsında bir değişiklik vardır: Örneğin; geliriz-gelirik, okuruz-okuruk...

Gelecek zaman çekiminde de değişme fazladır:

Geleceğim-geleceğim, geleceksin-geleceğin, geleceğiz-gelececeğiz, geleceksiniz-gelececeksiniz şeklindedir.

Yalnız 3. tekil ve çoğul kişilerde değişiklik olmaz.

Dilek kiplerinde değişiklik yoktur. Hepsini genel dil kurallarına göre söylenir.⁴²⁵

503. Ordu Ağzında Yaşayan Sözcükler

Ordu ağzına ait, çoğu sözlüklerde bulunmayan, birçok kelime ve deyim vardır. Bunlardan bazıları yabancı dillerdendir, bir kısmı da aşınma yoluyla meydana gelmiştir. Türk Dil Kurumu bu çeşit kelimeleri tespit için yurdun her yanında derleme seferberliği açmıştır.⁴²⁶ Ancak Ordu Halkevinin yayınları arasında bu konuda yapılan bir derleme çalışmasına rastlanılmamıştır. Bu kelimelerden birkaçına Türkçe öğretmeni Sıtkı Can'ın Yeşilordu dergisindeki bir yazısında yer verilmiştir.

andır: Biri öldükten sonra ölen kişinin geriye kalan eşyası ("soyka" sözüyle birlikte kullanılır)

anık: Nane bitkisi

aşana: Aş haneden, mutbak.

bardabaş: Geçimsiz, yaramaz.

bazlama: Mısır ekmeğinin sacda yapılanı.

bostan: Salatalık.

buymak: Üşümek.

cıbir: Züğürt, üstü başı perişan.

cibe: Çorap şişi.

cücük: Cıvcıv.

çebiç: Keçi yavrusu.

çenber: Kadın baş örtüsü.

çima: Balıkçıların ağları çektikleri biraz kalınca ip.

⁴²⁵ Yeşilordu, C.1, S.4 (1 Mart 1948), s.12-13.

⁴²⁶ Yeşilordu, C.1, S.5 (1 Mayıs 1945), s.4.

çörtük: Ham armut ağacı.

dida: İşte.

dirlik: İçten giyilen don.

diyelmek: Ayakta durmak.

ebe kuşağı: Tayf-ı şemsi (gökkuşağı).

esse: Doğru.

evza: Kibrit.

feşel: Yaramaz.

fıraktı: Ağaç dallarından yapılan bahçe duvarı; bir nevi çit.

fisil: 1. Sıska. 2. Soğanın küçüğü.

gambak: 1. Başı ayaz insan. 2. Bir nevi keçi cinsi.

gelek: Sebzelerin yaprağı (daha pancar için kullanılır).

gıdık: Küçük sepet.

goruk: İçi boş ceviz veya fındık.

göden: Kurbağa.

guz: Güneş görmeyen yer.

güllük: Kızıl ot.

hamaz: Verimsiz toprak.

hey: Ağız geniş büyük sepet.

hışır: Eski.

ışkın: Genç, filiz.

ışmar: İşaret.

istikân: Ayaklı bardak.

istol: Masa.

kazan kulpu: Eleğim sağma.

keçemen: Kertenkele.

keltek: Eski ayakkabı

küman: Ümit.

mabal atmak: Ant içmek.

maya: Yoğurt.

nezük: Taze.

niskıç: Cimri.

öğsevü: Ucu yanmış odun.

patanak: Kavsugunden çıkmamış findığın bir arada oluşu.

pey: Taş duvar.

peşko: Soba.

pisik: Kedi.

sakat: Yara.

sekman: Tahtadan yapılmış alçak iskemle.

sıkılma pazarı (deyim): Bunalma, çan sıkıntısı.

sönepe: Beceriksiz.

teltük: Eksik.

töngel: Muşmula.

tuman: Çocukların giydiği don.

yalavu: Alev.

yanpırı: Eğri.

yunmak: Yıkanmak.

zıpcuk: Meyvenin sapı.

zibil: Çer çöp.⁴²⁷

51. Edebiyatla İlgili Diğer Çalışmalar

Ordu Halkevi bağlı olarak çalışan kişiler Ordulu şairlerle ilgili araştırmalar yapmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Rahmi: Murat Sükûfî Karaca, Ordulu Tıflı'nın el yazması divanıyla seçme yazılar defterini incelerken "Rahmi-i Orduvî" başlığını taşıyan bir gazele rastlar. Tıflı seçme yazılar defterindeki yazıların sahiplerini Bekitab-ı Şevket-i Trabzonî, Bekitab-ı Nuri-i Tokatî gibi başlıklar altında ana vatanlarının adıyla tanıtmıştır. Bu da Rahmi'nin Ordulu olduğunu gösteriyor. Rahmi hakkında elde edilen tek bilgi budur.

Rahmi'nin şuh bir eda ile yazılmış ve engin hayallerle süslenmiş olan gazeli onun kendi yolunda üstat bir şair olduğu gösteriyor.⁴²⁸

⁴²⁷ Yeşilordu, C.1, S.5 (1 Mayıs 1945), s.4., 10.

⁴²⁸ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.8.

Gazel⁴²⁹

Değil hâl, ateşin rûyunda yanmış tıfl-ı can kalmış
Değil fem, hûn-i âşıktan düşüp bir katre kan kalmış

Hayal-i kaddini bu çeşm-i hûniminde görmüşler
Demişler bahr-i ahmerde acep servi revan kalmış

Musavver ruhların ol küfr-i zülfünün hevâsiyla
Sana İsa tapar ey büt değil ki Müsliman kalmış

Heva-yi kâkülünle cism-i zârım kılca kalmıştır
Ne ten kalmış, ne can kalmış, ne de bir üstühvân kalmış

Dehanın varlığından bahsederken nice âşıklar
Adem iklimine gitmiş ne nam-ü ne nişan kalmış

Firakın nârı bu Rahmi'yi eylemin nâbût
Vücudundan eser yoktur heman ah-ü figân kalmış

2. Mazhar Haznedar: Ünyeli şair Mazhar Bey, on dört sene Trabzon Valiliği yapan Haznedar oğullarından Osman Paşanın oğludur. Babası Nuri Paşadır. 1265 (1849) yılında doğmuştur. Arap ve Acem dillerini öğrenmiştir ve zamanının bütün bilginlerinin öğrenmek için büyük çaba sarf ederek yetiştiği çağ ölçüsünde oldukça kuvvetli bir kültüre sahip olmuştur.

Zamanın ünlü bilginleriyle, edip ve şairleriyle sıkı temaslarda bulunup Şinasi, Namık Kemal, Sait, Ebuziya Tevfik'le şahsen tanıştığı ve teceddüt edebiyatının bu değerleriyle sürekli muhaberede bulunduğu söylenirmiştir.

Mazmun ve mefhum itibarıyla bir divan şairi olan Mazhar, yazılarında Osmanlıcayla konuşmuş ve aruz ölçüsünü kullanmıştır. Şairin günümüze kadar ulaşan bir gazeli, bir

⁴²⁹ Yeşilordu, C.1, S.2 (1 Kasım 1947), s.9.

murabbası, bir de kıtası vardır. Bunlarda da divan edebiyatının tesiri açık bir şekilde görülür.⁴³⁰

Gazel⁴³¹

Kâfir gibi olgerden-i kâfurına kâkûl
Kol atmada nezdikine hem dûrına kâkûl

Muhtaç değil kal'ayi câh-i Horasane
Çiğnetti hat mülkini tâburına kâkûl

Manendi Süleyman Yemeni eyledi berbâd
Yüz vermedi hiç mârına hem mûrına kâkûl

Tâbende-i fermanı olur Çin ile Maçin
Püsküllü belâdır ser-i fağfurına kâkûl

Billûr dağına doğru dahi çekti bir ordu
Kasdeyledi kişmirine lâhurına kâkûl

Hasret bırakıp nâsı bütûn rûyi ziyâye
Müstağrak edüp leyle-i deycûruna kâkûl

Hemvâre teferrüç gehi gülküş-i musalla
Nazın sarılıp ferve-i samurına kâkûl

Sultan bile baş üzre tutar gör nice makbul
Eyler mi nigh Mazhar-ı gamhârına kâkûl

⁴³⁰ Murat Sükûfî Karaca, Ordu İlinde Araştırmalar, Halkevi Yayını, Ordu, 1946, s.32-35.

⁴³¹ Karaca, a.g.e., a.35.

Murabba⁴³²

Lütfedip kâşânemi teşrife râğbet yok mudur
 Hasta-i hicranına cana iyâdet yok mudur
 Hatır-ı nâ-şadımı tesriye himmet yok mudur
 Merhamet kıl nazlı cananım inayet yok mudur

Ben yatarken biter-i hicranda nâlân ü zâr
 Merhem-i vaslından olmakta iken ümmit-vâr
 Ya nedir ağyâr-ı bedgirdâre lütf-i bî-şümâr
 Sende ey şûh-i melek suret mürüvvet yok mudur

Gönlümü verdimse sultanın fena mı eyledim
 Yoksa bir fermanı devletten ibâ mı eyledim
 Çare-cû-yı vuslat oldumsa hata mı eyledim
 Sende ey şûh-i melek suret mürüvvet yok mudur

Müptelâ etti beni ey meh sana sevk-ı kader
 Lütfedip üftâdene ağyârı eyle gıbteder
 Nâr-ı aşkınla tutuştı cism-i zârın ser-te-ser
 Sende ey şûh-i melek suret mürüvvet yok mudur

Ey gözü zülfü siyâh renk-i izârı kırmızı
 Pek harap ettin bu günler hâsılı be âcizi
 Rahme gel insafa gel imana gel kâfir kıızı
 Sende ey şûh-i melek suret mürüvvet yok mudur

Eyledin pâmâl-i esb-i naz ü istiğna beni
 Her gün incittin vefa vü cevr ile cana beni
 Bir nigâh-ı lütfе (Mazhar) kılmadın hâlâ beni
 Sende ey şûh-i melek suret mürüvvet yok mudur”

---

⁴³² Karaca, a.g.e., s.36.

3. Fıtnat: Fıtnat, Haznedaroğulları'ndandır. Ailesi itibarıyla Orduludur, 1247(1831)'de Trabzon'da dünyaya gelmiştir.

Fıtnat, şekil, zevk ve düşünüş bakımından divan edebiyatının kadın şairlerindedir. Fıtnat meyden, sâgardan, mahbûbdan bahsedene içli yazılarıyla aşkı feryatlaştıran, lirik şiirleriyle klâsik ekole bağlı kalan Fıtnat şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır. Şiirlerindeki dil de oldukça ağdalıdır. Divan diliyle konuşmuş, onlar gibi yazmış, divan şairleri gibi aydın kişilerin zevkini gözetmiştir. Fıtnat'ın asıl kıymeti şekilden çok özdedir. Onun yazılarında yadırgadığımız sözlerin taşıdığı bir olgunluk vardır ki onu yükselten işte o kudrettir.⁴³³ Ayrıca Fıtnat erkek divan şairlerinin, görüş ve duyularının basmakalıp ifadelerini kullanmıştır. Bu nedenle onun gazellerinin son beyitlerinde Fıtnat ismi olmasaydı, yazılarında bir erkek divan şairinin kaleminden çıkmış olduğu çıktığı düşünülebilirdi.⁴³⁴

Fıtnat'ın bir divanı olduğu söylene de günümüze kadar dört tamam, bir tamamlanmamış gazeliyle bir muhammesi ulaşmıştır.⁴³⁵

Gazel-1⁴³⁶

Çoktan beri üftâde-vü dilhûn imişim ben
Mihnezede hasretkeş ü mahzun imişim ben

Bilmez özüm olduğumu beste-i turren
Sevda-yi muhabbet ile mecnun imişim ben

Zanneyle idim kendimi azade-i aşkın
Efsûs bu endişede mâbûn imişim ben

Mir'ât-i hayalinde imiş peyker-i hüsnün
Ol gamzeden efsanevî efsûn imişim ben

Ummazdım ol afet beni yad eylediğin hiç
Fıtnat bu elemde hele memnun imişim ben

⁴³³ Murat Sükûtf Karaca, Ordulu Şair Fıtnat, **Halkevi Yayını**, Gürses Basımevi, Ordu, 1939, s.5-6.

⁴³⁴ Karaca, a.g.e., s.26.

⁴³⁵ Karaca, a.g.e., s.25.

⁴³⁶ Karaca, a.g.e., s. 26.

Gazel-2⁴³⁷

Eylesin tesir derdin canane Allah aşkına
Girmesin gamhaneme bîgâne Allah aşkına

Kim bilir dert ehlinin hâl yine yâri bilir
Kıl terahhum dide-i giryâne Allah aşkına

Bezm-i cananım uzak, bu sûziş-i hasret ile
Gel seninle yânelin pervane Allah aşkına

Zahm-ı firkat pek bitirdi kalmadı tende mecal
Söyleyin bu hâlimi canane Allah aşkına

Dil harap-âbâdı aşkıdır unutma rahmedüp
Fıtnat'ı gel eyleme divane Allah aşkına

Gazel-3⁴³⁸

Sernigûn etti felek asayışım peymânesin
Çünkü dilşât eylemez neşveyle ben mestanesin

Azmi sûyî meygede elvermedi çektim ayağ
Başına çalsın hemen ol bî-vefa demhanesin

Ayş ü nûşi sohbeti değmez anın hiçbir pula
Neylerim zıllı serap asa şu mihmanhanesin

Cur'a nûşi bâde-i eltâfi olmaktır muhâl
Bendegân terkketmesin mi meclisi şahanesin

---

⁴³⁷ Karaca, a.g.e., s.27.

⁴³⁸ Karaca, a.g.e., s.29.

Vadi-i âlâmı gamda kaldım ey saki-i dehr
Mahrem etti yâr zira meclise bîgânesin

Şem'a-i süzâne hâcet kalmadı çünkü yeter
Ateş-i cevrinde yakıtı akıbet pervânesin

Pertev-i cam-i Cem'in Dârâ ile fahreylesin
Bâdezin yad etmesin Fıtnat gibi divanesin

Gazel-4⁴³⁹

Gelseler hep bir yere cümle cihanın dilberi
Benzemezsin dilbere ey dilberânın dilberi

Tek beni öldür de varsınlar desinler sevdiğim
Bir cefacû şûhi âşık küş felânın dilberi

Şuh-meşrep, ehl-i dil oldukça da âşık nevez
Dilber istersen eğer pir-i muganın dilberi

Fehmeden râz-i nihan hüsn-i mutlak nolduğun
Güftügû etmez demez bu (în-ü-ân) ın dilberi

Sade rûyın görmedim (Fıtnat) hatâ-verdir bütün
Böyle zahir ahir-i devr-i zamanın dilberi

Muhammes-1⁴⁴⁰

Etme rağbet düşmen-i bedkâre Allah aşkına
Verme fırsat öyle her mekkâre Allah aşkına

⁴³⁹ Karaca, a.g.e., s.30.

⁴⁴⁰ Karaca, a.g.e, s.30-31.

Olmasun mahrem rakip esrâre Allah aşkına
Sen edersen razıyım azâre Allah aşkına

Kıl mürüvvet verme yüz ağyâre Allah aşkına
Kapladı mir'ât-i kalbim ol kadar jenk-i melâl

Bister-i gamde yatup derdinle oldum bî-mecal
Hasret-i didarın ey meh eyledi pek haste hâl

Öyle zâr oldu benim gelse ecel bulmak muhâl
Ben şehid-i gamzenin bir çare Allah aşkına

Ey tabib-i can-ü dil rahmeyle bu bîmârına
Muntazırdır göz göz olmuş zahmlar tîmârına

Bari bir gün mazhar eyle mihr-i lûtf asârına
Dest-i lûtfunla deva kıl hasta-i nâ-çârına

Merhem-i kâfûr ister yare Allah aşkına
Hey ne sihretin bana ol çeşm-i câdûlar ile

Eyledin aklım perişân zülf-i şebbûlar ile
Şâne veş sâd-çâk sinem fikr-i keysûlar ile

Pare pare eyleme müjgân-ü ebrûlar ile
Yine zahm açma rek-i bîmâre Allah aşkına

Kalmadı dilde tahammül gayri derd-i firKate
Eyle mahrem sevdiğim bir kere bezm-i vuslata

Sun leb-i can bahşini bu müptelâ-yi mihnete
Lâ'l-i nâbin ile can ver nâ-ümidî sıhhate

Son nefeste bir medet nâ-çâre Allah aşkına
Serv-i kaddin sureti ayrılmaz asla dideden

Ruhların gitmez hayali hatır-ı rencideden
Nev-nihâlim kaçma lûtfet âşık-ı gam dideden

Saklama gel rûyunı bir bülbül-i şûrîdeden
Arzı didar eyle ey mehpâre Allah aşkına

Gamzeler kim tâbi meyden gâh hûn-âlûd olur
Lâhzede bin âşık-ı aşûfte dil nâ-bûd olur

Nazre-i hışmın dahi ihsandan mâdûd olur
Her nigûhın afet-icân, dil yine hoşnut olur

Ne belûya düşmüş ol avûre Allah aşkına
Jenk-i gamden saf eyle sevdiğim âyineni

Kıl çerâg-ı bezm-i vaslın acizi bî-kineni
Şöyle dilsûz eyledi bu bende-i dîrineni

Sine sine yandı sinem görmeyelden sineni
Merhamet kıl “Fıtnat” ı gamhûre Allah aşkına

Süleyman Nazîf’in Peyam-ı Sabah’ta “Garp Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri” adlı yazısında Ordulu Fıtnat’ın olarak kaydettiği satırlar ise şöyledir:

Her yerde senin sûye sıfat hemdemin olsam
Kalbeyleseler sana beni müdgâmin olsam

Bilsem kimedir meyl-i nihâni-i derunun
Girsem yüreğin içine hep mahremin olsam

Kâhî rûhunu, kâh bunâ-gûşunu öpsem
Âvâhte-i zülfi ham ender hamın olsam

Gark eyler idim katra-i nâcize-i vücudum
Gülberk-i cemâlinde senin şebnemin olsam”⁴⁴¹

4. İzzet Haznedar: İzzet 1854’te Aybastı’da doğmuş, 1927’de de ölmüştür. Babası dergâh-ı âlî kapıcı başlarından Osman Beydir. Çocukluk hayatı, kendisinden on iki yaş büyük olan üvey kardeşi Fıtnat ile bir arada geçmiştir. İzzet, Acara muhacirlerinden Beyaz Mollaoğulları diye anılan Medet Beyin kızı ile evlenmiştir.

Şairin Arapça ve Farsçaya derin vukufu, şiirlerindeki kudretten anlaşılmaktadır. İzzet bir divan şairidir. Şiirleri ifade, zevk, mazmun bakımından dünkülerle yan yana, baş başa yürüyebilecek bir olgunluk taşır. Şair aruz ölçüsünü kullanmıştır. Aruzla yazdığı şiirlerinde birçok divan şairi gibi imale ve zihafıardan kurtulamamıştır.

Şair şiirlerinde hece ölçüsünü de kullanmıştır. Hece ölçüsüyle yazdığı koşması bu sahanın kusursuz örneklerinden biridir. Şairin yazmış olduğu pek çok şiir olmasına rağmen bunlardan ancak aruzla yazdığı iki gazeli hece ölçüsüyle kaleme aldığı bir koşması ve Ordulu Tıflı ile beraber söylediği bir müşterekâtına ulaşılabilmiştir. Şairin Aybastı hakkında uzun bir destanının olmasına rağmen bu da diğer yazıları gibi kaybolmuştur.⁴⁴² Şairin yeğeni Mehmet Haznedar’ın bu destanın hatırında kalan bir kıtası şöyledir:

...
Zahirin handan, için dolu kan
Yanar dağ gibi çıkmakta duhân
Lâl olmuş bülbülün etmiyor efgan
Hâra düşmüş gülistanın Aybastı⁴⁴³

⁴⁴¹ Karaca, a.g.e., s.31.

⁴⁴² Ordu, C.1, S.2 (1 Mart 1944), s.3., 11.

⁴⁴³ Karaca, a.g.e., s.24.

Gazel-1⁴⁴⁴

Can u dilden müptelâyım bir gözü mestaneye
Yok tahammül rûz u şeb el sunmasam peymâneye

Bağ-ı aşkta mürga şeydâyı ben öğrettim ez el
Bülbüle feryâd-ı zârı sûzişi pervaneye

Kasr-ı dilde saklarım tasvir-i hüsnün levhasın
Sanki bir suret asılmış gibi bir büthaneye

Sarf etme ey vâız nush u pentten fariğ ol
Tesir eylemez nasihat ben gibi divaneye

Akıbet azmedince İzzet adem sahrasına
Yadigâr olsun bu şi'rim meclisi rindâneye

Gazel-2⁴⁴⁵

Bigün emriyle cihanı mağmur âbadan eden
Bir feyekûniyle sensin yine viran eden

Bu ne hikmettir verip kavm-ı Yezid'e fırsatı
Ehli beyti Kerbelâ'da hâkle yeksan eden

Yakmadın İbrahim'i çün kudretin izhar için
Nâr-ı Nemrud'u muhavvel eyleyip gülşan eden

Aşk-ı Leylâ bir vesiledir hemân uşşakına
Sensin ol Mecnun'u sahralarda sergerdân eden

⁴⁴⁴ Ordu, C.1, S.2 (19 Mart 1944), s.11.

⁴⁴⁵ Ordu, C.1, S.2 (19 Mart 1944), s.11.

Hikmetin esrarına ermez akıllar ya ilâh
Kimini aşkınla dilhûn; kimini giryân eden

Haşre dek dağlar yanar arz-ı cemalinden senin
Tûr-ı hikmette nice Musaları hayran eden

Tıflı ile Müşterekâtı⁴⁴⁶

Mey-i lâlin ile mestane de olsam yeridir
Rûz-ı şeb sakin-i meyhanede olsam yeridir (Tıflı)

Ser-i kûyun bana firdevs gibi âlâ görünür
Kurb-ı yâr olsa da virane de olsam yeridir (İzzet)

Aşk-ı esrar-ı belîgânesinin şarhı için
Turre-i zülfüne bir şâne de olsam yeridir (Tıflı)

Âfetim hasretinle mahv-ı vücut etmek için
Şem-i ruhsârına pervane de olsam yeridir (İzzet)

---

⁴⁴⁶ Ordu, C.1, S.2 (19 Mart 1949), s.11.

6. SONUÇ

10 Şubat 1932'de kapatılan Türk Ocakları teşkilâtının yerine kurulan halkevleri, Atatürk ilke ve inkılâplarını yaymak, bunları halka benimsetmek, halkı sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan geliştirmek adına dokuz şubesiyle birlikte çeşitli alanlarda pek çok faydalı işler gerçekleştirmiş ve kapatıldığı tarihe kadar eğitim ve kültür çalışmalarının düzenleyicisi olmuştur.

Halkevlerinin amacı halkı yükseltmekti. Bu da onun kültür ürünlerini öğrenme esasına dayanmaktaydı. Bu nedenle halkevleri Türk kültürünü geliştirme ve yayma yolunda halkbilim çalışmalarına büyük önem vererek bu alanda çalışanları desteklemiş ve bir araya toplamıştır. Halkbilimiyle ilgili çalışmaları daha çok Dil ve Edebiyat Şubesi gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların başında yurt genelinde yapılan derleme çalışmaları gelmektedir. Her halkevi bulunduğu yörenin halk kültürünün derlenmesi, yayımlanması ve yaşatıcı etkinlikler düzenlemesi bakımından büyük hizmetler yapmıştır. Derlenen bu dil ve halk edebiyatı ürünlerinin büyük bir bölümü dergilerde yayımlanmış, bir bölümü ise fişlenerek Türk Dil Kurumuna gönderilmiştir. Halkevleri, dergi dışında kitap yayımı da yapmış, bu suretle sözlü kaynaklardan derlenen birçok halk edebiyatı ürünü yazıya geçirilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda Ordu Halkevinin de halkbilim açısından, çok fazla olmamakla birlikte, önemli çalışmalar yaptığı saptanmıştır. Yörenin halk şairleri tanıtılmış ve halkın kendi ruhunun bir ifadesi olan halk şiiri tarzında şiir yazmak özendirilmiştir. Ordu ve Yeşilordu dergilerinde birçok halk şairinin şiirine yer verilmiş; ayrıca Ordulu bir halk şairi olan Tıflı'nın şiirleri bir kitap olarak yayınlanmıştır. Bununla birlikte Ordu Halkevine ait ulaşabildiğimiz kaynaklarda sözlü edebiyat ürünleri olan ağıtlar, türküler, mâniler, masallar, efsaneler ve destanlarla ilgili olarak yapılmış herhangi bir derleme çalışmasına rastlanmamıştır. Halk Türkçesinin gramer ve şive özellikleri üzerine incelemeler yapılmış ve çok fazla olmamakla birlikte bazı yöresel kelimeler halkevi dergilerinde yayınlanarak halk kitlelerinin bilgisine sunulmuştur. Ayrıca araştırılan halkevi

kaynaklarında halk tiyatrosuyla ilgili sadece üç tane dramatik köy seyirlik oyununa rastlanılmış, bu konuda fazla bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür.

Halk hayatıyla ilgili olarak ulaşabildiğimiz en önemli eser Ordu Halkevinin yayınladığı ve Türkçe öğretmeni Sıtkı Can tarafından yapılan derlemeleri içeren “Çocuklar ve İlgili İnanmalar” adlı kitaptır. Eserde doğumla ilgili birçok gelenek ve inanmaya, halk hekimliğine ve çocuk oyunlarıyla ilgili pek çok bilgiye yer verilmiştir.

Ordu Halkevinin yapmış olduğu çalışmalar değerlendirildiğinde bu halkevinin halk kültürünü yaygınlaştırma gayreti içinde olduğu, ancak bu çalışmaların diğer halkevlerine göre daha sınırlı olduğu görülmüştür. Bunda Ordu Halkevinin yayın faaliyetlerine geç başlamış olmasının da rolü vardır. Yapılan çalışmalarda halk kültürü unsurlarına fazla yer verilmemesine karşın okuma-yazma kursları, yabancı dil ve müzik kursları açma, ulusal günleri kutlama, halkı aydınlatmak için çeşitli konularda konferanslar verme, ulusal değerleri işleyen film ve piyesler gösterme, halka alafranga konserler verme, yarışmalar düzenleme, yoksullara yardım etme gibi çalışmalara daha fazla yer verildiği ve CHP'nin bir yan kuruluşu olarak parti prensiplerini, yeni rejimin temel özelliklerini ve eğilimlerini halka benimsetmek doğrultusunda yoğun çalışmalar yaptığı görülmüştür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- BAYRAKTAR, Nuray : Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler, 1. Baskı, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1999.
- CAN, Sıtkı : Çocuk ve İlgili İnanmalar, Halkevi Yayını, Gürses Basımevi, Ordu, 1947.
- _____ : Ordulu Şair Tıflı, Halkevi Yayını, Köy Basımevi, Ordu, 1938.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal : 1935 Halkevleri, Ankara, 1936.
- ÇEBİ, Sıtkı : Ordu Türküleri, Basılmamış Kitabı.
- ÇEÇEN, Anıl : Atatürk'ün Kültür Kurumu Olarak Halkevleri, 1. Baskı, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÇELİK, Ali : Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü, 1. Baskı, Trabzon İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1999.
- DİLÇİN, Cem : Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 4. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- KARA, Adem : Türkiye'de Halkevleri, 1. Baskı, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1974.

- KARACA, Murat Sükûfî : Ordu İlinde Araştırmalar, Halkevi Yayını, Ordu, 1946.
- _____ : Ordulu şair Fıfınat, Gürses Basımevi, Halkevi Yayını, Ordu, 1939.
- KARAGÜN, Halil : Halkevleri ve Halkodaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993.
- KATOĞLU, Murat : Çağdaş Türkiye (1908-1980), Cilt 4, 5. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.
- SARAOĞLU, Reşat : Toplumsal Değişimin Bir Aracı Olarak Halkevleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- SARIKAYA, Hakan Serhan : Halkevlerinde Sanat Eğitimi ve Etkinlikleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- şİMŞEK, Sefa : Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951), 1. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- TURGUT, Erol : Halkevleri ve Halk Eğitimi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1998.

b. Makaleler

- BENLİ, Hasan Tahsin : “Ankara Halkevi Açışı ve İlk Yılı”, **Mülkiye**, C.XXV, Sayı: 227 (Mart-Nisan 2001), s.225-227.

- DURU, Kâzım Nami : Halkevleri ve Halk Terbiyesi”, **Ülkü** (İkinci Teşrin 1939), s.206.
- GALİP, Reşit : “Reşit Galip Beyin Nutku”, **Atatürk ve Halkevleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.22.
- İĞDEMİR, Uluğ : “Halkevleri ve Halkodaları”, **Atatürk ve Halkevleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.120-125.
- KAPLAN, Kadri : “Halkevlerinin Doğuş Bilinci ve Tarihsel Görevi”, **Atatürk ve Halkevleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1974, s.51.

c. Dergiler ve Gazeteler

İktisadî Uyanış, Cilt 1, Sayı:1 (6 Şubat 1949).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 1 (19 Şubat 1944).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 2 (19 Mart 1944).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 4 (19 Mayıs 1944).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 5 (İlkteşrin 1944).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 6 (19 Şubat 1945).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 7 (17 Haziran 1945).

Ordu, Cilt 1, Sayı: 8 (24 Şubat 1946).

Yeşilordu, Cilt 1, Sayı: 2 (1 Kasım 1947).

Yeşilordu, Cilt 1, Sayı: 3 (1 Ocak 1948).

Yeşilordu, Cilt 1, Sayı: 4 (1 Mart 1948).

Yeşilordu, Cilt 1, Sayı: 5 (1 Mayıs 1948).

Yeşilordu, Cilt 1, Sayı: 6 (1 Temmuz 1948).

Yeşilordu, Cilt 2, Sayı: 7 (1 Eylül 1948).

Yeşilordu, Cilt 2, Sayı: 8 (1 Haziran 1949).

Yeşilordu, Cilt 2, Sayı: 9 (Ağustos 1949).

Yeşilordu, Cilt 2, Sayı: 10 (Ekim 1949).

Yeşilordu, Cilt 2, Sayı: 12 (Mart 1950).

Yeşilordu, Cilt 3, Sayı: 13 (Mayıs 1950).

75. Yıl Özel Gazetesi (29 Ekim 1998).

d. Sözlük, Kılavuz ve Diğerleri

DEVELİOĞLU, Ferit : Osmanlıca-Türkçe Lûgat, 13. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.

Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği : Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1973.

Halkevleri Talimatnamesi : Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932.

İmlâ Kılavuzu : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Nr.525, Ankara, 2000.

İNDEKS

- Abdullah Ziya Kozanoğlu: 32, 51
Abdülhamit: 122
Adana Halkevi: 9, 21, 22
Adapazarı: 54
Adapazarı Halkevi: 22, 36
Afyon Halkevi: 9, 22, 25
Ahmet Nuri Sekizinci: 31, 32, 50, 51
Aka Gündüz: 31, 32, 49, 50, 51
Akşehir Halkevi: 22
Ali Rana Tarhan: 9
Ali Rıza Gürsoy: 47
Ankara: 22, 163, 196
Ankara Halkevi: 9, 11, 14, 21, 22, 24, 29, 52
Ankara Radyosu: 8
Antakya Halkevi: 22
Antalya Halkevi: 22
Arif Hikmet Onat: 47
Artvin Halkevi: 22
Âşık Ömer: 2, 112, 116
Atatürk: 4, 5, 7, 8, 10, 12, 28, 32, 43, 216
Avrupa: 8, 192
Aydın Halkevi: 9, 24, 25, 36
Aysel Yücel: 49
Babaeski: 54
Bafra Halkevi: 22
Balıkesir Halkevi: 21, 22, 24
Behçet Kemal Çağlar: 9, 26, 27, 29
Beveriç plâni: 21
Beyoğlu Halkevi: 21, 36
Bilecik: 54
Bilecik Halkevi: 22
Bolaman: 54, 122
Bolu: 22, 25
Boztepe: 104, 107, 109, 110
Burdur Halkevi: 22
Bursa: 121
Bursa Halkevi: 9, 22, 36
Cem Havzanlı: 109, 110, 112
Cevdet Nasuhi: 9
Ceyhun: 83, 114
CHF (CHP): 1, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 43, 44, 217
CHP Genel İdare Heyeti: 15, 31
CHP Genel Sekreterliği: 14, 15, 38
Civil: 105, 107, 109
Çambaşı: 54, 100, 105, 120
Çanakkale Halkevi: 9, 23
Çatak: 61
Çiğdemdağlı: 95, 96, 97
Çorum Halkevi: 22, 23
Demokrat Parti (DP): 1, 43, 44, 45
Denizli Halkevi: 9, 21, 23, 36,
Dertli: 2, 112, 114
Diyarbakır Halkevi: 9, 23, 24
Edibe Akyol: 49

Edirne: 23
Edremit Halkevi: 36
Elâzığ Halkevi: 21, 22, 23
Eminönü Halkevi: 21, 23
Ergani Halkevi: 36
Erzurum Halkevi: 23
Eskişehir Halkevi: 9, 23
Eşref: 122, 123
Faruk Nafiz Çamlıbel: 31, 32, 50, 51
Fehmi Çelikbaş: 45
Ferik Hamdi Paşa: 118
Ferit Alp İskender: 45
Feyzi Çakmak: 66
Fıtnat: 108, 111, 208, 209, 210, 212, 213
Fidangor: 61, 62
Gaziantep Halkevi: 22, 23, 24, 25, 36
Giresun: 54
Giresun Halkevi: 23, 53
Gönen Halkevi: 36
Halit Benli: 69
Halit Fahri Ozansoy: 32
Halkevleri Talimatnamesi: 13, 28, 39, 40
Hamdi Uzman: 47
Hamit Zübeyr Koşay: 9
Harput Halkevi: 36
Hasan Cemil Çambel: 9
Hasan Tomakin: 47
Havzan: 98, 106
Haznedar Ağa: 88
Hikmet Ergin: 47
Hülya Gözalan: 50
Hüseyin Namık Orkun: 9
Isparta Halkevi: 22, 23, 24, 25
İ. Galip Arcan: 50, 51
İnegöl Halkevi: 36
İshak Refet: 9
İsmail Hüsrev Tökin: 9
İsmet İnönü: 11, 12, 14, 26, 27
İstanbul: 22, 23, 55, 122, 166, 169, 195, 200
İsveç: 8
İzmir Halkevi: 9, 23, 24
İzzet: 62, 95, 213, 214, 215
Jean Huss: 8
Kabadüz: 119, 147
Kâmil Gündeş: 45
Karagöl: 54
Karaman: 101
Kars Halkevi: 22, 23, 24
Kastamonu: 121
Kastamonu Halkevi: 23, 24
Kayadibi: 189
Kayseri Halkevi: 23, 24
Kâzım Nami Duru: 32
Keçiköyü: 105, 108, 109
Kemal Erman: 47
Kemal Özçoban: 45
Kemal Ragıp: 51
Kemençeci Yunus: 65, 66
Kerim Ömer Çağlar: 9
Kırklareli Halkevi: 23, 25
Kırşehir Halkevi: 23
Kocatepe: 66,
Konya: 54, 106
Konya Halkevi: 9, 22, 23, 24
Konya Türk Ocağı: 10

Kula Halkevi: 36
Mahmut Esat Yesari: 50
Malatya Halkevi: 23
Manisa: 54
Manisa Halkevi: 21, 22, 23, 24, 36
Maraş Halkevi: 36
Mazhar Haznedar: 205
Mehmet Ali Sebük: 56
Mehmet Haznedar: 213
Melet: 100, 105, 107, 110
Mersin Halkevi: 23
Merzifon Halkevi: 23
Mesudiye: 3, 54, 60
Mevlâna: 101, 106
Millî Savunma Bakanlığı: 31
Muğla Halkevi: 23, 24
Muhsin Ertuğrul: 50
Muhsin Karlıbel: 47
Murat Sükûfî Karaca: 56, 61, 62, 64, 100,
102, 103, 104, 105, 107, 108, 204
Mustafa Gürel: 47
Muş Halkevi: 36
Mühendis Galip: 32
Münir Hamdi: 32
Münir Hayri Egeli: 9, 29
Nafi Atuf Kansu: 20, 28
Nahit Sırrı Örik: 31
Namık Katoğlu: 9
Namık Kemal: 50, 205
Namık Semih Mayda: 48, 49
Nazım Kurtuluş: 47
Nebahat Onat: 49
Necati Cumalı: 24
Necip Fazıl Kısakürek: 50, 51
Niğde Halkevi: 22, 23
Nihat Şevki: 31
Niksar Halkevi: 23, 36
Ordu: 2, 47, 48, 49, 54, 56, 60, 61, 63,
65, 67, 69, 94, 100, 104, 105, 107, 108,
109, 110, 116, 125, 147, 189, 193, 196,
201, 202, 204, 208, 212, 213
Ordu Gençlik Kulübü: 54
Ordu Halkevi: 1, 2, 3, 23, 47, 48, 50, 51,
52, 53, 55, 57, 59, 60, 65, 67, 188, 193,
202, 204, 216, 217
Osmanlı İmparatorluğu: 4, 5, 6
Osman Şevki Çiçekdağ: 45
Ömer Seyfettin: 51
Peyami Safa: 50
Recep Peker: 9, 11, 14
Refik Şevket İnce: 45
Reşat Baran: 50
Reşat Nuri: 32-50
Reşit Galip Bey: 9, 11, 17, 19, 31
S. Ali Ankara: 50
Sadi Irmak: 9
Sadri Konuk: 49
Sait: 205
Samsun: 49, 200
Samsun Halkevi: 9, 23, 49
SCF: 7
Selim Sırrı Tarcan: 8
Servet Şefik: 32
Sıtkı Can: 2, 56, 69, 125, 193, 202
Sıtkı Çebi: 65
Sıtkı Yırcalı: 45

Siirt Halkevi: 36
Sinop Halkevi: 24
Sivas Halkevi: 24, 36
Sokollar: 8
Sögüt Halkevi: 25
Söke Halkevi: 25
Sürmeneli Ali Osman: 89
Şehremini: 36
Şemsettin Sami: 20
Şevket Süreyya Aydemir: 9
Şinasi: 205
Şükrü Okan: 66
Tahsin Banguoğlu: 9
TBMM: 46
TDK: 19, 38
Tekirdağ: 54
Tekirdağ Halkevi: 24
Tıflı: 2, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 78, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 108, 111, 116,
121, 122, 204, 213, 215
Tokat Halkevi: 24
Tokatlı Nuri: 2, 112, 113
Tosya Halkevi: 36
Trabzon Gençlik Kulübü: 54
TTK: 38
Türk...: 1, 2, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 17,
19, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 37, 39, 40,
47, 77, 107, 110, 115, 116
Türkiye: 1, 5, 6, 7, 8, 9, 21, 42, 43, 45,
54, 162
Türkiye Cumhuriyeti: 1, 4, 6, 9
Türk Ocağı: 5, 6, 7, 8, 9
Türk Ocağı Esas Nizamnamesi: 5
Urfa Halkevi: 24
Uzunisa: 188, 189
Ünye Halkevi: 51
Vahap Bucak: 47
Van Halkevi: 9
Vefat Ürfi Bengü: 50
Vildan Aşir Savaşır: 8, 9
Yaşar Nabi Nayır: 31
Yavadı: 60, 61
Yavadılı Hakkı: 60
Yekta Karamustafa: 47
Yoroz dağı: 100
Yozgat Halkevi: 24
Yunus Nüzhet: 31
Zeki Mesut Sezer: 47
Ziya Cevher Eti: 9
Ziya Gökalp: 5, 20
Zonguldak Halkevi: 24
Zühtü Velibeşe: 45

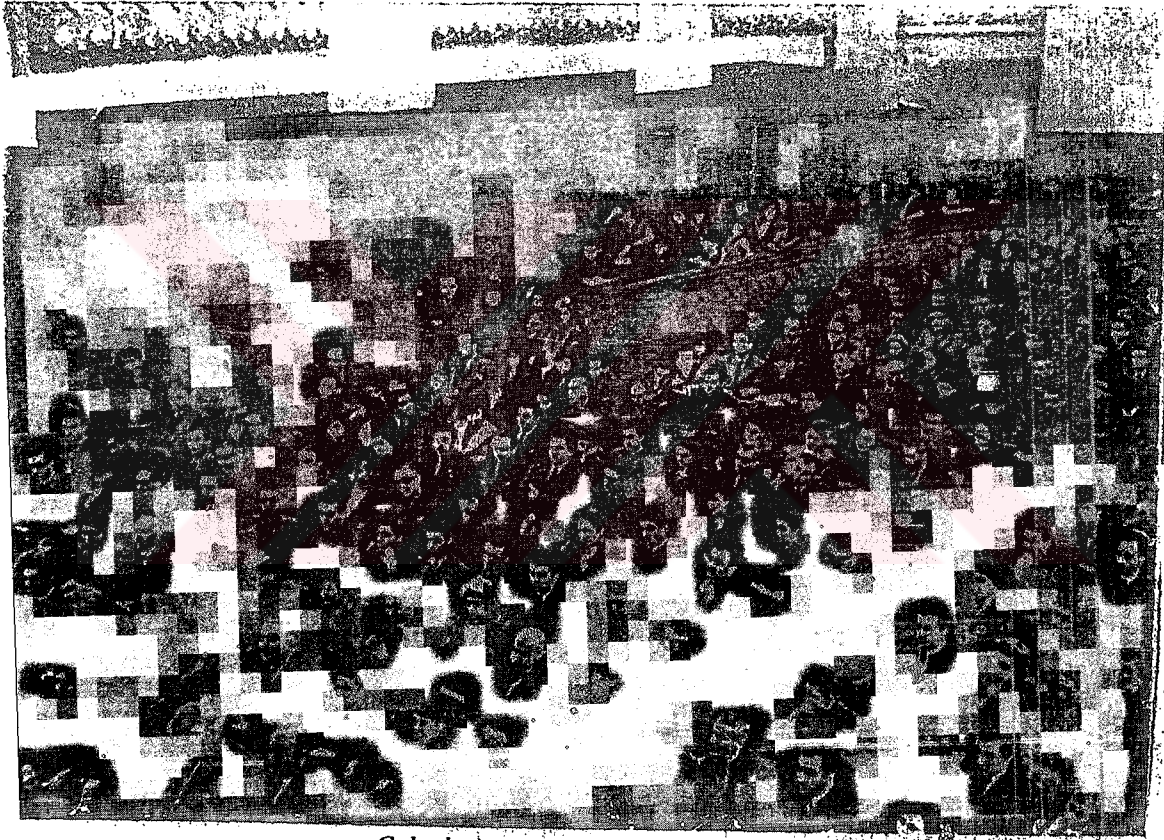
EKLER

C. H. Partisinin kültür müessesesi

HALKEVLERİ

“Partimizin Halkevleri ile bütün yurtdaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı.”

ATATÜRK

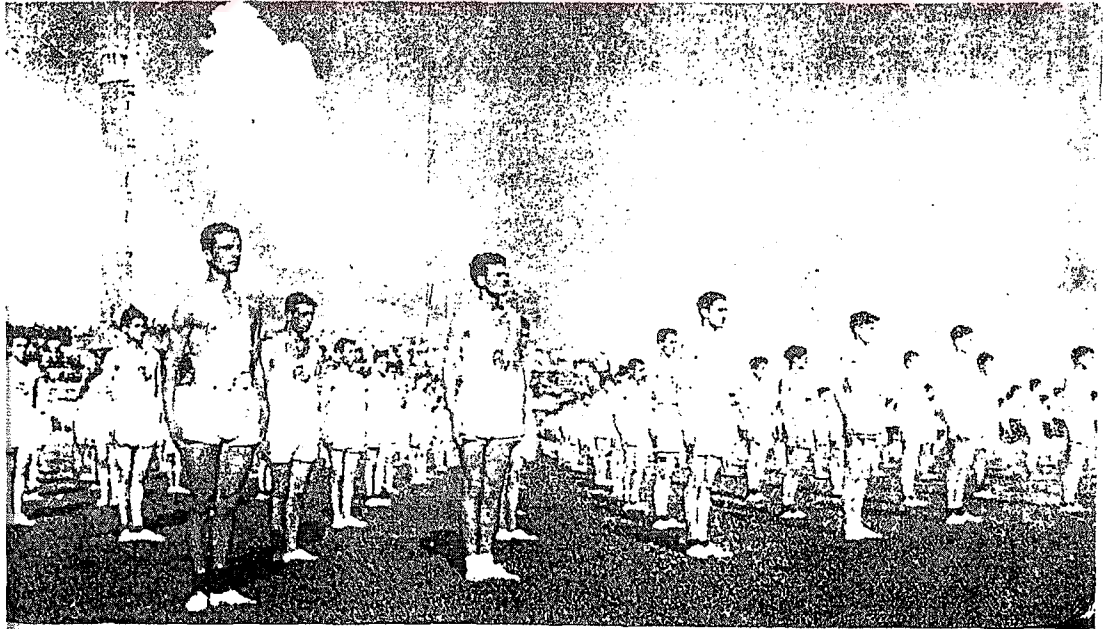

	<u>Gelenlerin sayısı</u>	<u>Evlerin sayısı</u>
1933	478837	56
1934	798127	80
1935	2051918	103
1936	4311667	136
1937		167

HALKEVLERİ

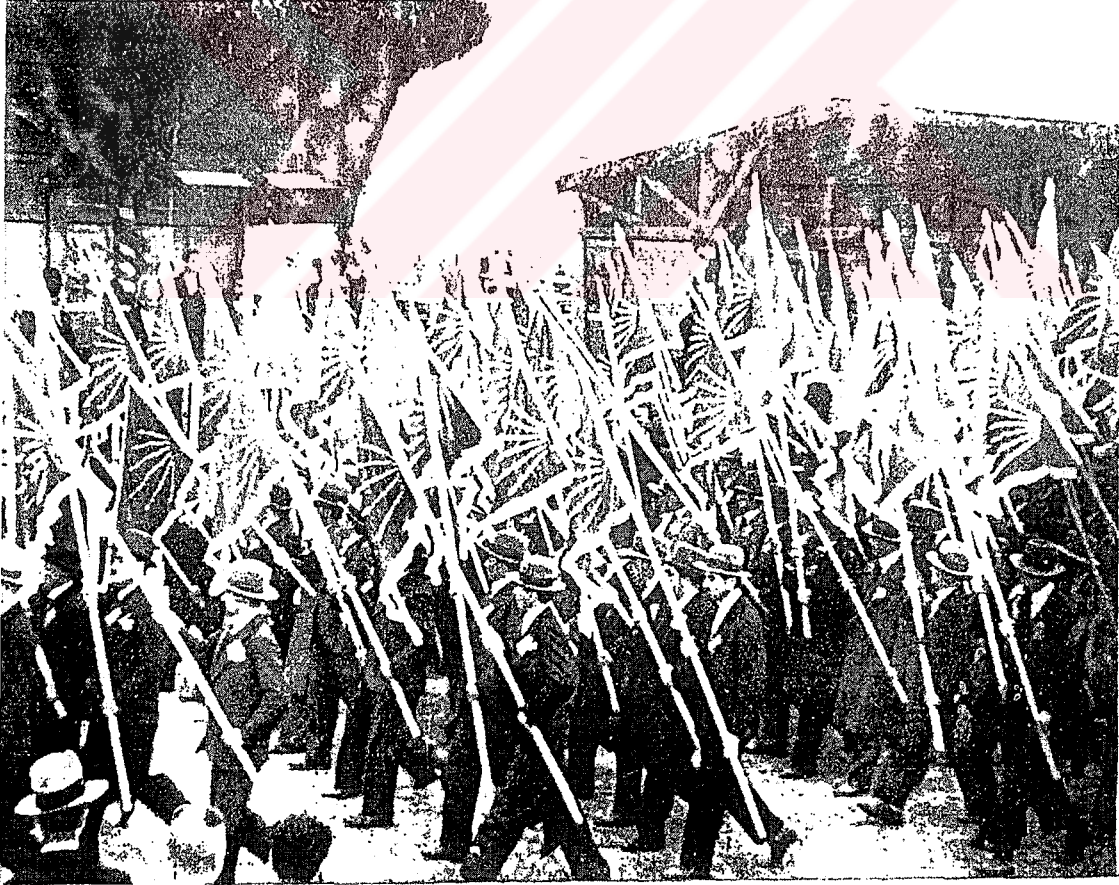
H A L K E V L E R İ

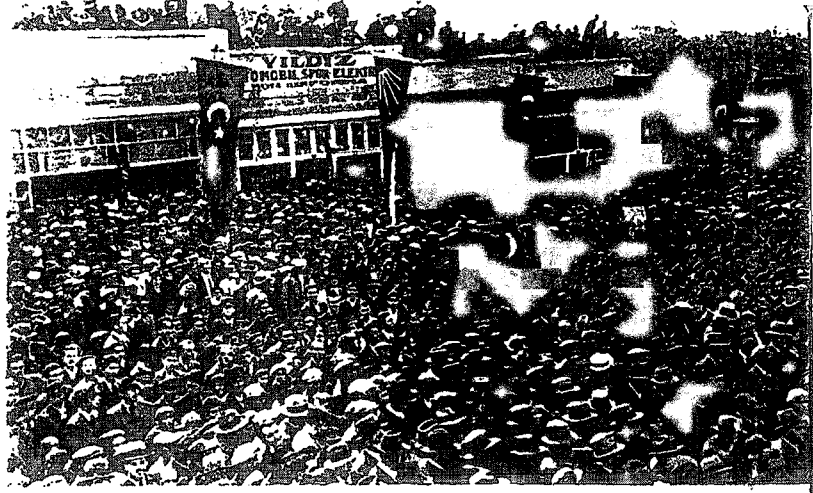

	<u>Eser sayısı</u>	<u>Okuyucu sayısı</u>
1933	59441	149919
1934	97187	428274
1935	106551	624727
1936	122809	874656

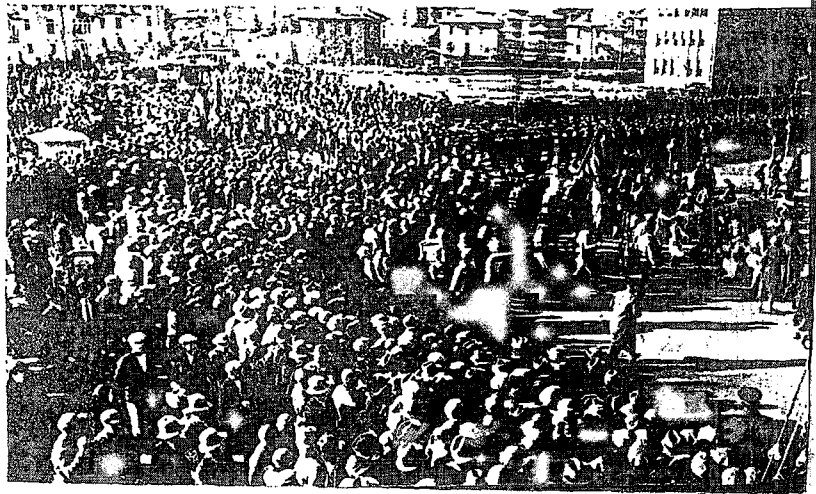

Ulusal bayramlarda
Partililer, Halkevhliler

*Ulusal
bayramlarda
Partililer,
Halkevliiler*

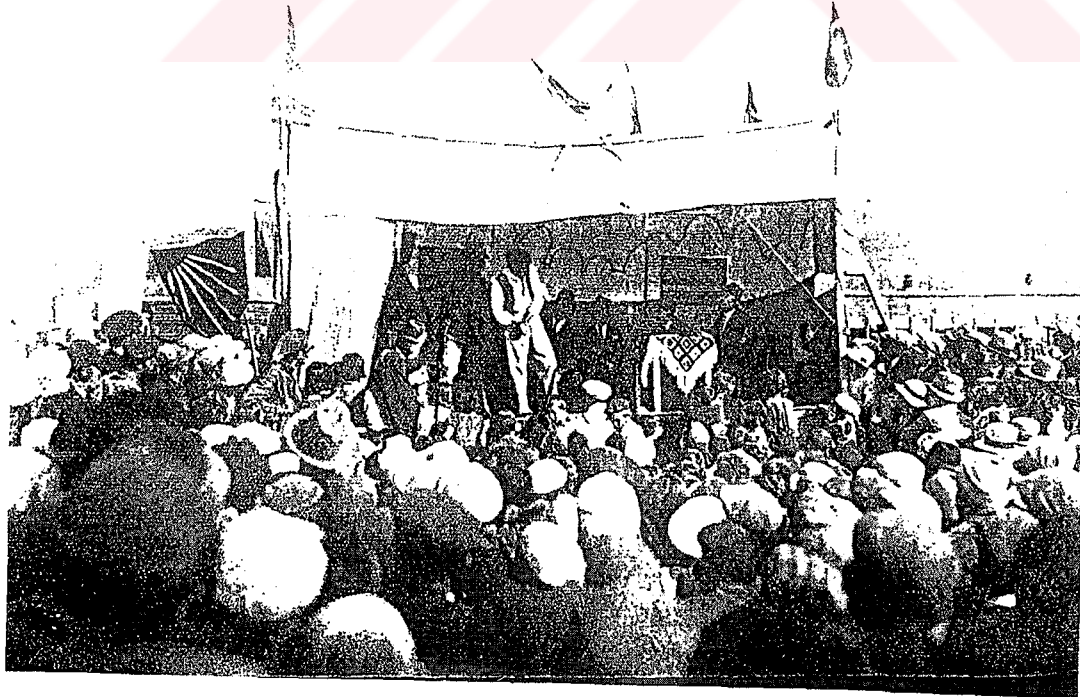

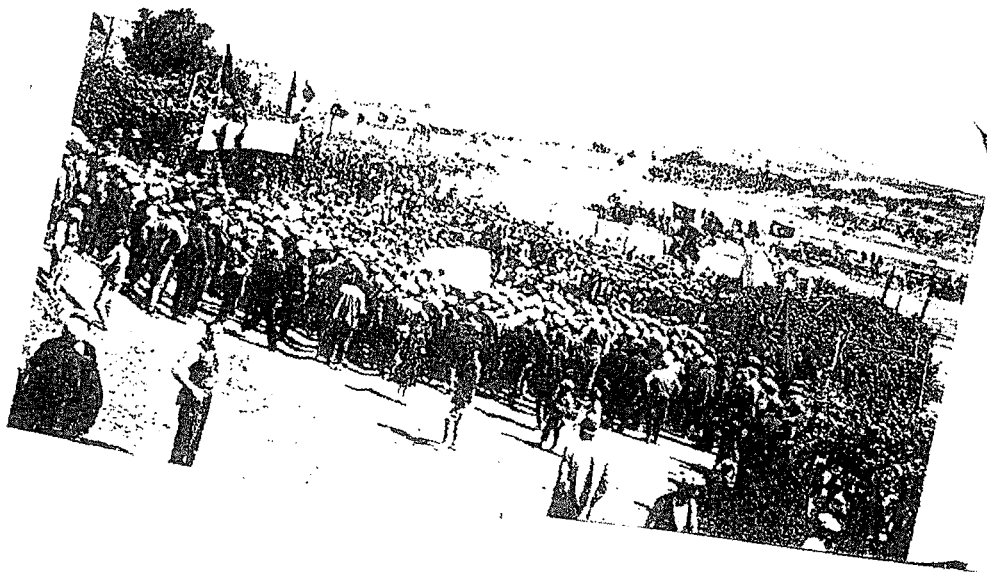
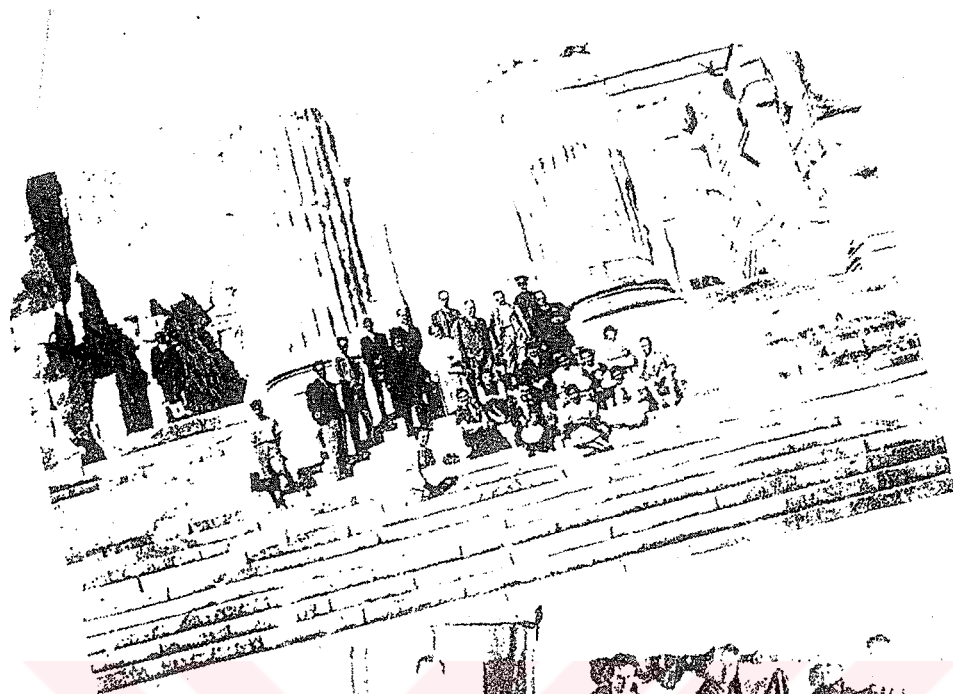

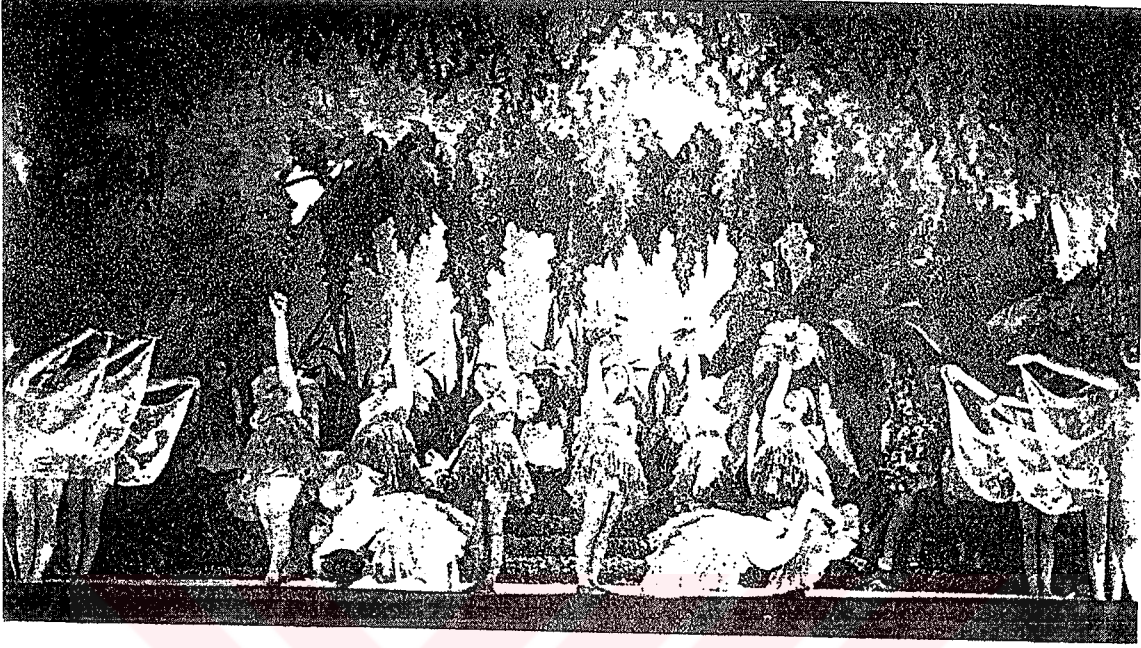
Evlerde verilen

	Temsil sayısı	Fonksiyonlar	Sinema sayısı	Konser sayısı
1933	511	105		373
1934	539	157		102
1935	782	1513	636	776
1936	1330	2829	713	1019

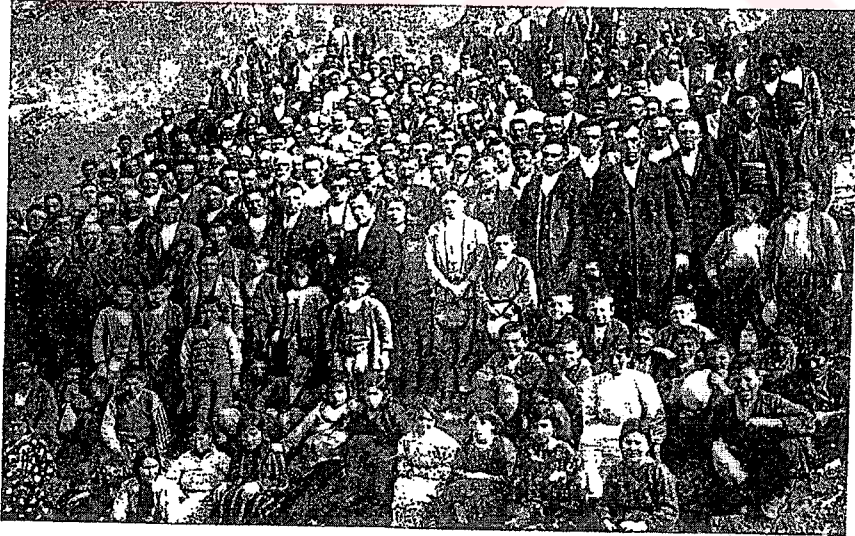

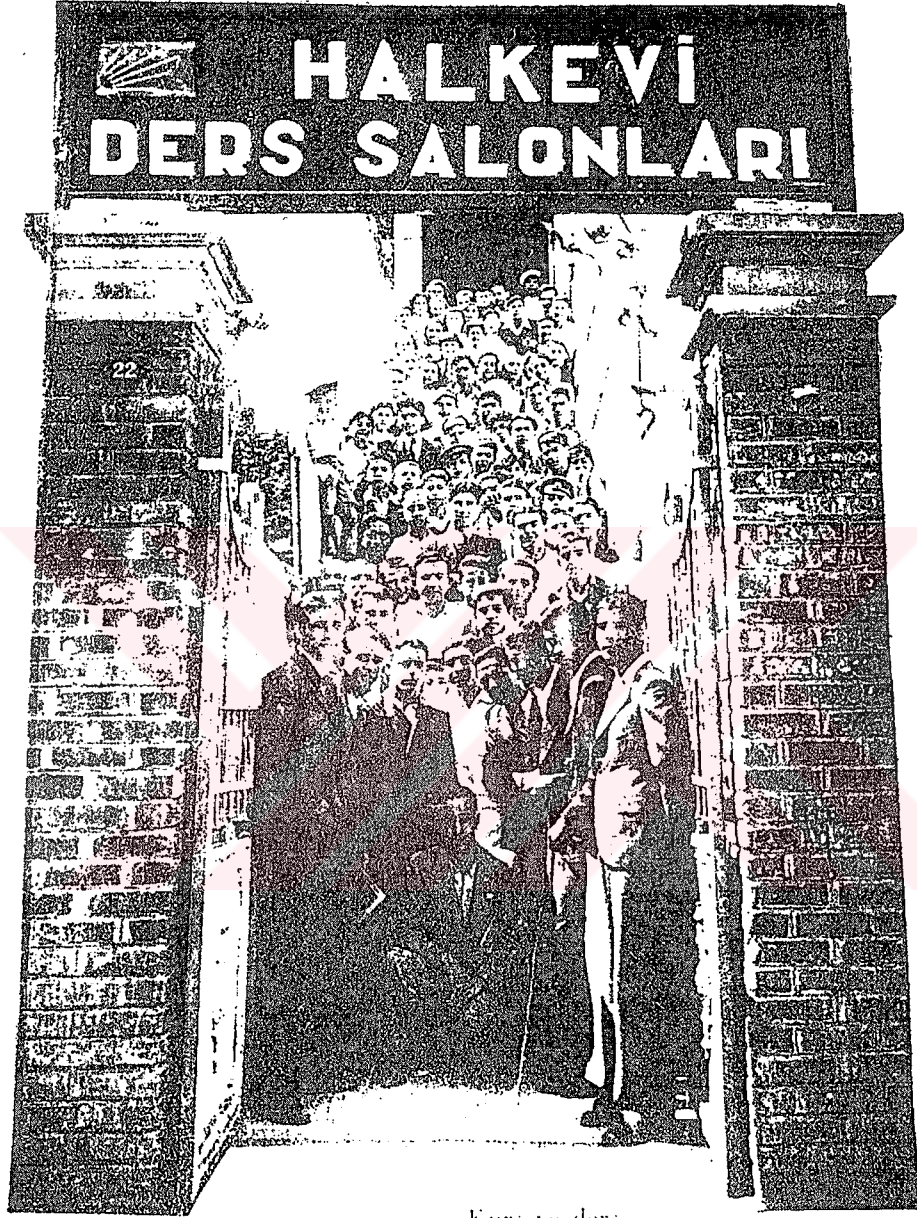

H A L K

E V L E R İ

Kurs ve ders

1934	3102
1935	6525
1936	13193

Spor gezisi

Köy gezisi

1934

210

297

1935

56

195

1936

115

1227

ÖZGEÇMİŞ

13.01.1978 tarihinde Ordu'da doğdu. İlköğretimi Öceli İlköğretim Okulunda, orta öğrenimini Ordu Anadolu Ticaret Meslek Lisesinde tamamladı. 1996 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğini kazandı. 2000 yılında Ordu'nun Ulubey ilçesinde Merkez Kız Pansiyonlu İlköğretim Okuluna Türkçe öğretmeni olarak atandı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde açılan yüksek lisans sınavını kazandı. 2002 yılında Ordu Atatürk İlköğretim Okuluna tayin oldu. Hâlen de burada görev yapmaktadır. Evli olan Hatice Topçuoğlu'nun yabancı dili İngilizce'dir.

